

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**PŘÍPADOVÉ STUDIE CHOVANCŮ UMÍSTĚNÝCH DO ZAŘÍZENÍ
PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC**

**CASE STUDIES OF INMATES PLACED IN CHILDCARE FACILITIES
REQUIRING IMMEDIATE HELP**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Martin Stündl

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.

Olomouc

2019

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Případové studie chovanců umístěných do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V ..... dne .....

Podpis .....

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval Mgr. Miroslavu Charvátovi, Ph.D. za odborné vedení magisterské práce, jeho podnětné rady a připomínky. Děkuji také Mgr. Ferdinandu Raditschovi, řediteli Květné Zahrady, z.ú., za možnost pracovat v zařízení ZDVOP Květináč a provést v něm výzkumné šetření, které je součástí práce.

Obsah

Úvod.....	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Problematika dětí umístěných v ústavní výchově	8
1.1 Některé biologické a psychologické aspekty výchovy.....	9
1.2 Vymezení základních pojmů v oblasti péče o ohrožené děti.....	14
1.3 Emoční a kognitivní vývoj dětí umístěných ve výchovných zařízeních	19
2. Systém péče o ohrožené děti v České republice	22
2.1 Základní principy sociálně-právní ochrany v ČR.....	23
2.2 Systém služeb pro ohrožené děti v ČR a jeho transformace	25
2.3 Vybrané druhy služeb v rámci systému péče o ohrožené děti v ČR	28
3. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jako součást systému péče o ohrožené děti v ČR.....	29
3.1 Podmínky a způsoby umístění dětí do ZDVOP.....	30
3.2 Právní postavení a povinnosti ZDVOP	31
4. ZDVOP v rámci systému péče o ohrožené děti v ČR, Pardubickém kraji a v regionu Svitavska.....	32
4.1 Charakteristika ZDVOP v Pardubickém kraji	32
4.2 Systém preventivního působení v regionu Svitavska	35
5. Květná Zahrada jako součást systému péče o ohrožené děti.....	37
5.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc „Květináč“	38
5.2 Charakteristika dětí umístěných ve ZDVOP „Květináč“	39
5.3 Metody sociálně výchovného působení ve ZDVOP „Květináč“.....	41
EMPIRICKÁ ČÁST	43
6. Charakteristika výzkumného problému, cíle práce a výzkumné otázky	43
7. Popis zvoleného metodologického rámce a metod výzkumu.....	45
7.1 Metody získávání dat.....	45
7.2 Metody zpracování a analýzy dat	48
7.3 Etické problémy a způsob jejich řešení	48
8. Výzkumný soubor.....	49
9. Výsledky výzkumu a jejich interpretace.....	49
9.1 Případové studie chovanců zařízení ZDVOP	50
9.2 Analýza výzkumných otázek.....	87
10. Diskuse	95

11. Závěry	99
Souhrn	101
Seznam použitých zdrojů a literatury	103
Seznam tabulek	107
Seznam grafů	107
Seznam příloh	108

Úvod

Tématem absolventské práce je problematika péče o ohrožené děti se specifickým zaměřením na postavení dětí umístěných ve vybraném zařízení, jež typově představuje důležitou součást tohoto systému. Konkrétně se jedná o Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP). V laické, ale často bohužel i v odborné veřejnosti jsou zařízení tohoto typu vnímána rozporuplně, ačkoliv představují významný stupeň pomoci dětem i jejich rodinám, čímž předcházejí ne vždy efektivní ústavní výchově.

Cílem práce je podrobně zmapovat životní dráhu vybraných dětí umístěných do konkrétního zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, s důrazem na období jejich pobytu ve vybraném zařízení a hodnocení vlivu výchovného působení tohoto zařízení. V absolventské práci se věnuji charakteristice zařízení ZDVOP v rámci systému služeb pro ohrožené děti, okolnostem umístění dětí do těchto zařízení, užívaným výchovným metodám a jejich vlivu na životní situaci dítěte, jakožto i přínosům nebo záporům pobytu dětí v tomto typu zařízení. Součástí práce je zhodnocení míry reedukace dětí pracovníky (vychovateli) konkrétního vybraného zařízení, i jeho celkové postavení v oblasti sociálně-právní ochrany dětí nebo systému prevence v regionu.

V teoretické části práce se soustředím zejména na psychologické aspekty umístění dětí do zařízení i na psychologické jevy související s problematikou ohrožených dětí obecně. Teoretická část práce je dále zaměřena na praktickou problematiku systému péče o ohrožené děti v České republice a její regionální, případně místní specifika. Záměrem je představit současný průběh transformace tohoto systému, obecně síť služeb pro ohrožené děti, její vzájemnou provázanost a postavení zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v rámci této sítě.

Empirická část kvalitativního charakteru má za cíl zmapovat životní příběhy dětí umístěných do specifického zařízení ZDVOP s důrazem na jejich vlastní vnímání období svého pobytu v něm. Je využito metody interpretativní fenomenologické analýzy, jejíž výsledky jsou prezentovány formou případových studií. Metodou získávání dat užitou v této práci je série polostrukturovaných rozhovorů s dětmi v zařízení, administrovaných po jejich přijetí, během jejich pobytu a před jejich odchodem ze zařízení ZDVOP. Dále je užito posuzovacích škál v podobě sémantického diferenciálu, prostřednictvím kterých hodnotí výchovní pracovníci konkrétního zařízení změny v chování, prožívání a jednání

umístěných dětí. Tyto metody získávání dat jsou dále doplněny o zúčastněné pozorování a analýzu dostupných pramenů z vybraného zařízení.

Motivace pro výběr tématu vychází především z mého pracovního zapojení do činnosti konkrétního vybraného zařízení v pozici vychovatele. Jedná se o zařízení „Květináč“, provozované neziskovou organizací Květná Zahrada, z.ú., kterou jsem zvolil, protože její filosofii výchovy, založenou na pracovních a zemědělských aktivitách uskutečňovaných na venkovském statku, považuji nejen v našem kraji, ale celé ČR za neobvyklou a současně velmi inspirativní. Dílčím cílem práce je představit Květnou Zahradu, způsoby její práce v rámci systému péče o ohrožené děti v regionu a přispět k rozvoji inovativních a efektivních metod uskutečňovaných s pomocí pracovních činností v ostatních zařízeních, které se věnují péči, ochraně i výchově ohrožených nebo jinak znevýhodněných dětí.

Svůj osobní cíl v rámci absolventské práce spatřuji také v ohlédnutí se za vlastním dosavadním působením v oblasti výchovy rizikových nebo ohrožených dětí, které jsem po dobu čtyř let v průběhu studia byl součástí prostřednictvím tří neziskových organizací v našem regionu. Mojí snahou je hlouběji porozumět metodám výchovného působení u sociálně znevýhodněných dětí. Takto získané zkušenosti bych do budoucna rád uplatnil v rámci profesního zaměření psychologa ve vybraném zařízení podobného typu, založeném na obdobné filosofii výchovy, nebo na jiné pozici v rámci systému péče o ohrožené děti. Současně bych rád prostřednictvím absolventské práce přispěl k nastínění výsledků výchovného působení ZDVOP „Květináč“ na zde umístěné děti a předložil je realizátorům i zadavatelům, kterými jsou převážně Orgány sociálně-právní ochrany dětí v Pardubickém kraji a regionu Svitavska.

Absolventská práce a její výsledky tak budou využitelné především pro provozovatele zařízení – Květnou Zahradu, z.ú., zadavatele - Orgány sociálně právní ochrany dětí z regionu Svitavska, školská zařízení v regionu Svitavska, případně pro provozovatele obdobných zařízení v rámci systému péče o ohrožené děti v Pardubickém kraji či České republice.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Problematika dětí umístěných v ústavní výchově

Ústavní výchova jakožto forma péče o dítě je dílčím nástrojem komplexního systému péče o ohrožené děti. Je navrhována orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), kterými jsou podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně zejména obecní a krajské úřady. Dle Občanského zákoníku může soud tuto formu výchovy dítěte nařídit v případě, že *„výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj jsou vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit“* (Občanský zákoník, 89/2012 Sb.). V minulosti byly jedním z důvodů umístování dětí do ústavní výchovy také nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů. V současnosti se zdá být taková praxe již překonána.

Ústavní výchova ze své povahy plní především preventivní účely, sekundárně potom účely výchovné. Jejím primárním cílem je zajištění práv dítěte na řádnou výchovu a vzdělání vzhledem k harmonickému rozvoji jeho osobnosti a s ohledem na potřeby vzhledem k jeho věku. Soud před jejím nařízením dává přednost náhradní rodinné péči nebo péči v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Nařízení ústavní výchovy probíhá v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé dle zákona o zvláštních řízeních soudních. Soudy obvykle před ústavní výchovou preferují svěřeni dítěte do péče poručníka, opatrovníka nebo pěstouna, pokud to případ dovolí. Ústavní výchova je soudy nařizována maximálně na dobu tří let. Poté soud přezkoumává důvody nařízení ústavní péče. Pokud po uplynutí tohoto období přetrvávají důvody jejího nařízení, lze ji u dítěte opakovaně prodloužit, a to až do věku 19 let (Občanský zákoník, 89/2012 Sb.).

Jednou z možností před nařízením ústavní výchovy je umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP), jehož charakteristika bude dále podrobně objasněna. Zařízení ZDVOP zpravidla představuje poslední předstupeň před ústavní výchovou. Pro správné pochopení jeho úlohy je v následující části práce nezbytné představit některé aspekty a rizika obecně vyplývající z ústavní výchovy v porovnání s využitím institutu ZDVOP. Některá z nich jsou z povahy typu zařízení velmi podobná nebo dokonce totožná se systémem ústavní výchovy, jiná jsou však diametrálně odlišná (Matoušek, 2016).

1.1 Některé biologické a psychologické aspekty výchovy

Život každého jedince je chápán jako bio-psycho-sociálně-spirituální systém, jehož součástí je tzv. systém homeostatický. V zásadě mohou dlouhodobě veškeré systematické lidské činnosti probíhat pouze za jeho rovnovážného stavu. Ohrožení tohoto stavu může mít původ uvnitř nebo zvenčí. Vnitřní procesy souvisí s tzv. genotypem, kterým se rozumí „soubor všech dispozic, jež jedinec dostává v okamžiku svého vzniku od svých rodičů, přičemž se tento soubor považuje za soubor druhových zkušeností“ (Vaněk, 1972). Naproti tomu fenotyp v sobě zahrnuje vývojový proces a je určován věkem, stupněm rozvoje apod. Život každého jedince však utváří také prostředí, ve kterém žije. Jak uvádí Vaněk „existence každého otevřeného biotického systému se jeví jako neustálé vyrovnávání stále narušované dynamické rovnováhy v podmínkách prostředí, přičemž se jedinec současně těmito nárazy z prostředí přeformovává a mění“ (Vaněk, 1972, s. 7). Výchovný proces a jeho ovlivňování je jedním ze středobodů této práce, a je tedy zřejmé, že je třeba zohledňovat vnitřní i vnější vlivy. S ohledem na možný rozsah práce je možné věnovat se pouze některým jevům, především těm, které zásadním způsobem ovlivňují výchovný proces u dětí umístěných v prostředí ústavní výchovy a které je současně možné prostřednictvím konkrétních metod korigovat nebo měnit.

Pro účely této práce je v rámci komplexní tematiky biologických aspektů vhodné krátce představit především termíny jako **dědičnost, proces adaptace, stimulace a inhibice**. Dědičnost představuje soubor určitých dispozic, kterými je vybaven genotyp. Dědičnost v zásadě rozdělujeme na rodovou a druhovou. Oba typy ovlivňují jedince v tzv. základních znacích. K nim lze přiřadit znaky individuální, u nichž mnohem více záleží na podnětech vycházejících z prostředí. Nejen psychologie si klade otázku, do jaké míry lze tyto znaky ovlivňovat. Obecně lze tvrdit, že jedinec nepřichází na svět s konkrétními znaky, ale pouze s jejich dispozicemi. Tam, kde jsou dispozice výraznější, stačí méně podnětů, aby se dispozice rozvinula. Pedagogika, jakožto věda o vzdělání a výchově, reaguje na toto **individuálním dávkováním podnětů** (Vaněk, 1972).

Rovnováha každého živého organismu úzce souvisí s charakteristikami prostředí. Pokud je organismus vystaven určitému prostředí po dlouhou dobu, dochází k ovlivnění specifických druhových rysů. Pro zdravý vývoj organismu však žádné prostředí nelze nastavit zcela přesně, lze pouze usuzovat ze zkušeností s předchozím vývojem organismů podobného druhu. Nastavení každého prostředí v sobě zahrnuje mnohem více proměnných, než lze kvantifikovat. Překonávání těchto proměnných lze označit **jako proces adaptace**.

(Paulík, 2017, s. 13) jej chápe jako „*chování systémů, které jim umožňuje přizpůsobení se podmínkám (prostředí, okolí), v nichž existují, a tak je nezbytnou podmínkou jejich fungování a u živých organismů také přežití a vývoje*“. Proces tohoto vyrovnávání se s prostředím je možné uskutečňovat dvěma způsoby. Prvním z nich je proces **akomodace**, který lze chápat jako přizpůsobení se jedince charakteristikám prostředí. Je to tedy pasivní forma reakce. V literatuře je tato forma uváděna např. jako **aklimatizace**. Naopak aktivní formu vyrovnávání se jedince s vlivy prostředí označujeme jako **asimilaci**. Akomodace jako pasivní forma vyrovnávání se s prostředím je typická spíše pro mladé jedince, naopak reakce aktivní – asimilace je charakteristická z hlediska biologie pro organismy starší. Vaněk v této souvislosti hovoří o akomodační a asimilační tendenci, která je zasazena do časové osy tak, že akomodační tendence je charakteristická pro dětství a asimilační tendence pro dospělost (Paulík, 2017).

Podporu rozvoje určité funkce označujeme jako **stimulaci**. Jedním ze základních stimulačních faktorů je **práce**. V tomto biologickém kontextu je chápána jako činnost podněcující k rozvoji (buňky, svaly apod.), ale podstatnou měrou má vliv v mnohem širším i hlubším směru. Na druhém pólu stimulace je tzv. **inhibice**, kterou chápeme naopak jako tlumení rozvoje určitého orgánu nebo funkce tím, že snižujeme množství podnětů, nebo je dokonce zcela eliminujeme. V zásadě se z pohledu stimulace a inhibice jedná o základní postuláty, které jsou součástí všech reedukačních procesů v zařízeních pro ohrožené děti. Reedukační charakter zařízení ústavní výchovy i zařízení ZDVOP je však vedle ochranné funkce pouze dílčím faktorem problematiky péče o ohrožené děti. Výše zmíněný biologický pohled na věc je tedy neopomenutelný, zásadní pro tuto práci je však **pohled psychologický**, tedy náhled na chování, jednání a prožívání jedince – v našem případě dítěte (Vaněk, 1972).

Umístění dítěte do jakéhokoliv zařízení ústavní výchovy představuje značný zásah do přirozeného běhu jeho života a může výrazně ovlivnit jeho vývoj do budoucna. Populace těchto dětí je velmi zranitelná. Co se týče psychopatologie, existuje u ní významná prevalence poruch psychického rázu a ve srovnání s jejich vrstevníky je jejich kvalita života v mnoha jeho doménách podstatně nižší. Úroveň kvality života a její zvyšování v rámci institucionální péče je zásadní nejen pro každé jednotlivé dítě, ale je důležitá i pro společnost jako celek. Kvalitu života lze ve vztahu ke společnosti ilustrovat např. mírou celospolečenských nákladů na jedince. Míra kvality života jedince se zásadně odvíjí od **uspokojování jeho psychických potřeb** (Jozefiak et al., 2017).

O specifických psychologických potřebách dítěte referuje např. (Matějček, 1994). Řadí mezi ně následující: potřeba zázemí, potřeba být milován a přijímán, potřeba podnětů z okolního prostředí nebo potřeba sebeúcty a kontinuity dítěte. Uspokojování těchto potřeb u dítěte náleží v první řadě rodině, konkrétně rodičům dítěte. Pokud v této oblasti rodiče, příp. širší rodina selhávají, představuje v takovém případě nutná ústavní výchova značné narušení vývoje dítěte. Na takové narušení vývoje má zásadní podíl nepřírozená změna vztahů mezi dítětem a rodiči, a to mnohdy v kritických stádiích vývoje mozku a s ním spojeného zrání socio-emočního (Matějček, 1994).

Již od narození je pro zdárný vývoj jedince nutný vztah a navázání se na dospělou, pečující osobu. Toto citové přilnutí, neboli attachment, dává dítěti prostřednictvím vyvinuté psychiky pečující osoby a vzájemné interakce s ní prostor pro vytváření a organizaci psychických procesů a sebeobrazu. Narušení attachmentu s dospělou osobou způsobuje značnou míru emocionálního stresu a zvýšené nároky na přizpůsobení se nezvyklému prostředí (Ainsworth & Bowlby, 1991).

Umístění do zařízení ústavní výchovy tak může znamenat pro většinu dětí značně traumatizující událost, doprovázenou pocitem ztráty a odmítnutí, která je z pohledu emočního a sociálního vývoje výrazně zatěžující. Pro dítě či adolescenta může být proces umístění do instituce jako je ZDVOP doprovázen mimo jiné nedůvěrou a obecně strachem z neznámého, strachem z instituce samotné a jejího charakteru, nebo z nejistého vývoje událostí do budoucna (Mota & Matos, 2016).

Děti, které jsou v jakémkoliv věku umístěny do ústavní péče (či do zařízení podobného charakteru), jsou donuceny nejen zpřetrhat původní vazby na pečující osoby, ale zpravidla mají jen velmi nedostačující možnost vytvořit si vazby nové. I v rámci instituce je během péče o dítě důležité, aby byli její pracovníci schopni **v mezích své profese navázat s dětmi a adolescenty pozitivní vztahy**, co nejvíce se podobající prostředí rodiny.

Jak již bylo uvedeno, umístění dítěte či adolescenta do zařízení ústavní výchovy znamená výrazný zásah do kontinuity a kvality jeho psychického vývoje, který se může projevit v mnoha oblastech jeho psychiky. U dětí umístěných v raném věku do ústavní výchovy bylo pozorováno např. dosahování nižších skóre v oblasti kognitivního vývoje, opoždění vývoje řeči, především pak ale jevy, které naznačují právě problematický zvrat v sociálním a emočním vývoji (Wiik et al., 2011). Kognitivní faktory se po ukončení ústavní péče obvykle navracejí postupem času do normálu, avšak opětovné zlepšení je zdlouhavé a výsledky jsou patrné až v řádu let. Nejvýznamnějším faktorem pro opětovnou nápravu je míra kvality péče o dítě v zařízení, která souvisí právě s jeho celkovou kvalitou života.

Ačkoliv je vliv ústavní péče na dítě z mnoha možných pohledů prokazatelně negativní, nelze pro tento fakt opomenout odůvodnění ústavní péče, kterým je v drtivé většině případů právě zásadní zanedbávání základních potřeb dítěte ze strany rodičů. Vzhledem k výše uvedeným poznatkům je tedy třeba vnímat **péči institucionálního charakteru jakožto krátkodobé řešení spíše akutního rázu**, kterým nelze kvalitní rodinnou péči nahradit. Klíčové je proto, pokud je to možné, podnikat během umístění dítěte v zařízení tohoto typu kroky vedoucí k sanaci rodiny s **cílem opětovného navrácení dítěte do původní rodiny** a jemu přirozeného a známého prostředí (Matoušek, 1999).

Právě dysfunkční rodinné prostředí, které neplní svou funkci a ve kterém tak dítě nemá možnost naplňovat své základní potřeby, je, jak už bylo zmíněno, nejčastějším důvodem jeho umístění do institucionální péče. Ačkoliv definice rodiny nacházíme nespočet, vymezení její funkce není vždy zcela jednoznačné. (Hartl, Hartlová-Císařová, & Nepraš, 2010) definují **rodinu** jakožto společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí. Funkce rodiny se navíc spolu s vývojem a směřováním společnosti mění. Obměňují se formy rodiny a objevují se nové trendy ve výchově a péči o děti. Úkolem rodiny vzhledem k dětem však zůstává předávání hodnot a společenských dovedností, podpora dítěte a poskytování bezpečného, láskyplného a respektujícího prostředí, které je pro dítě vhodným zázemím, avšak udává dítěti určité hranice a stanovuje pravidla (Sobotková, 2007).

Na základě toho, jakým způsobem a do jaké míry plní rodina tyto funkce, se odvíjí míra případných opatření. Pokud rodina neplní svou funkci částečně, je v rámci systému adekvátní nabídnout rodině pomoc prostřednictvím např. resocializačních programů atd. Pokud rodina není i navzdory pomoci různého typu dlouhodobě schopna náležitě uspokojovat potřeby dítěte či objeví-li se problém akutního rázu, je nutné dítě z rodiny odebrat. Dle manuálu Ministerstva práce a sociálních věcí (2011) je posouzení funkčnosti či nefunkčnosti rodiny záležitostí početné skupiny odborníků. Slouží k tomu například metoda tzv. případové konference, která spočívá v týmovém sdílení informací, posouzení situace vícero zainteresovanými subjekty a hledání ideálního řešení. Výstupem případové konference je vypracování individuálního plánu dalšího postupu.

Mezi nejčastější příčiny nefunkčnosti rodiny patří jevy jako alkoholismus, zneužívání dítěte rodiči, trestná činnost rodičů, zanedbávání dětí nebo problémy způsobené psychiatrickou hereditou. Lazarová (2008) též upozorňuje na další přehlížené patologické jevy ve výchově. V této souvislosti zmiňuje např. nejednotnost rodičů ve výchově dětí, patologické rodinné vztahy, emoční oploštělost rodičů či jejich nepřiměřené očekávání

vzhledem k výkonu dítěte. Z praxe víme, že všechny tyto jevy jsou ve výchově dětí před umístěním do ústavní péče, ale i zařízení ZDVOP hojně přítomny. Lazarová (2008) dále uvádí v rodinné anamnéze chovanců umístěných v zařízeních tohoto charakteru výrazně častý výskyt neúplné rodiny. Výzkum Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva vnitra zaměřený na institucionální péči uvádí, že 40% nezletilých, kteří jsou umístěni do zařízení institucionální nebo ústavní péče, pochází z neúplné rodiny.

Výše zmíněná kvalita života jakožto zásadní faktor, kterému je třeba v rámci pobytu dětí v ústavní péči věnovat pozornost, velmi úzce souvisí také s mírou sebedůvěry, kvalitou sebeobrazu a náhledem na něj. Sebevědomí je faktorem kognitivním i společenským, který se vytváří v interakci s okolím a důležitými osobami v životě člověka. Právě období dětství a adolescence je pro vývoj sebevědomí klíčovým obdobím a takové dítě, které objekty attachmentu vnímá jako odtažené, zavržené a obecně nedůvěryhodné, má tendenci vybudovat si model self jako inkompetentní. Nejen dítě, jak již bylo zmíněno, ale i adolescent je tedy značně závislý na vazbě s dospělou osobou. Ani umístění do ústavní péče tento fakt nemění. Ačkoliv vychovatel či jiný pečující pracovník nemůže zcela nahradit (v ideálním případě milujícího a pečujícího) rodiče dítěte či adolescenta, je jeho role v rámci uspokojování jeho potřeb nezastupitelná (Mota & Matos, 2016).

Dle Brofenbrenera (2005) se sebevědomí dítěte utváří prostřednictvím soustavné reciproční interakce s rodiči jako pečujícími osobami, včetně např. krmení, hraní si atd. Děti umístěné do zařízení ústavní péče často tato zařízení střídají, mění se personál atd., a péče o tyto děti postrádá řád a soustavnost.

Mnoho dětí procházejících ústavní péčí vhodnou interakci s pečující osobou v raných stádiích života úplně postrádá a v důsledku toho je jejich schopnost zvládnutí emocí a společenských situací neadekvátně vyvinuta. V zařízeních ústavní péče jsou fundamentálními nástroji posílení těchto schopností krom jiného hlavně rutina, pravidla, hranice, různorodé (např. pracovní) aktivity, ale především právě budování vztahu se zástupnou pečující osobou či širší komunitou v zařízení, včetně dalších zaměstnanců i ostatních chovanců. Budování vřelých a prospěšných vztahů s dětmi či adolescenty v zařízeních ústavní péče vyžaduje po pečujících osobách značné nároky na zkušenosti, znalosti, ale i osobní investici. Porozumění dětem či mladistvým ze strany pracovníků zařízení není vždy jednoduché a v praxi naráží na řadu komplikací a limitů na straně těchto pracovníků (Steckley, 2018).

1.2 Vymezení základních pojmů v oblasti péče o ohrožené děti

V předchozích kapitolách bylo uvedeno, že jakákoliv forma náhradní rodinné péče znamená pro dítě či adolescenta značnou životní zkoušku. S takto náročnou životní epizodou se přirozeně pojí nejen specifické psychologické jevy, z nichž některé budou v této kapitole objasněny. Děti umístěné do ústavní péče představují poměrně specifickou klientelu, do jisté míry typickou určitými projevy chování, které mohou být z nemalé části zapříčiněny právě umístěním do ústavní výchovy. V praxi se setkáváme s tím, že se tyto jevy manifestují buďto jako následek dramatického životního scénáře dítěte či adolescenta, jako příčina jeho umístění do zařízení nebo jsou kombinací jak příčiny, tak následku.

V případě humanitně zaměřených vědeckých oborů není neobvyklá rozdílná a mnohdy nejasná interpretace odborných termínů, která závisí převážně na úhlu pohledu a zaměření odborníka. Pojmosloví týkající se problematiky ústavní péče není v tomto žádnou výjimkou – naopak zde existuje mnoho různých pohledů, odvíjejících se především od toho, že do procesu ústavní péče je zapojeno velké množství různorodých subjektů, které přicházejí s problémem do styku z mnoha různých perspektiv.

Umístění dítěte do ústavní výchovy nastoluje zásadní otázku, od které se odvíjí i jedna z výzkumných otázek této práce. Odkud děti do těchto zařízení přicházejí? Z jakého prostředí přicházejí? Děti se do zařízení dostávají převážně z rodinného prostředí. Rodinné prostředí = rodina. V dřívějších částech práce byla již rodina definována jako „společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“ (Hartl et al., 2010, s. 512).

Matějček (1994) rodinu definuje jako nejstarší lidskou instituci, která vznikla také za účelem ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat na život své potomstvo.

Výrost (1998) uvádí, že „jasné a jednoznačné vymezení pojmu rodina je téměř nemožné“. Sám pak odkazuje na definici J. Odehnala, která říká, že „rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, který poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. Učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu praktické ověření získaných dovedností v rámci rodiny. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoj k personálnímu okolí, k sobě samému i společnosti obecně“ (Odehnal in Výrost & Slaměnik, 1998, s. 303).

Současný občanský zákoník, který vešel v platnost od ledna 2014 a zahrnuje mimo jiné i rodinné právo, rodinu několikrát explicitně zmiňuje. Najdeme o ní zmínku v oblasti uzavírání manželství, v právech a povinnostech manželů, dokonce § 692 řeší „Rozhodování o záležitostech rodiny“. Velmi obtížně však nacházíme, co si pod pojmem rodina konkrétně představít (Občanský zákoník, 2014).

Současná podoba rodiny neustále prochází vývojem a proměnami. Je ovlivňována novými trendy ve výchově, výrazně souvisejícími s obměnami celospolečenské nálady v čase, vycházejícími z její politické, ekonomické i sociální situace. Rodina by měla ve vztahu k dětem existovat především z důvodu zajištění výchovy a péče, a to na pozadí určitého souboru hodnot, které by měla dítěti předávat a vštěpovat. Měla by mu poskytovat podporu, předávat mu sociální dovednosti, které bude ve svém životě potřebovat. Rodina by dále měla být místem, které dětem poskytuje lásku, bezpečí, přijetí, důstojné podmínky pro jejich rozvoj, ale také určité hranice či pravidla {Citation}

Z pohledu dítěte je pro jeho zdárný vývoj nezbytné, aby byly účelně uspokojovány jeho základní psychické potřeby. Matějček hovoří o uspokojování základních duševních potřeb, pod kterými si můžeme představit potřebu dostatečných podnětů vnějšího prostředí, potřebu jistoty a zázemí, potřebu dítěte být milováno a přijímáno a potřebu kontinuity dítěte včetně sebeúcty (V. Sobotková, 2014).

Podle toho, jak rodina plní či neplní výše uvedené, lze usuzovat, zda rodina plní své funkce či nikoliv. Dle toho pak hovoříme o **funkční** nebo naopak o **nefunkční rodině**.

Funkční rodina bývá někdy nazývána jako rodina normální, harmonická, zdravá či nekónická. Sobotková (2007) popisuje funkční rodinu, kterou charakterizují následující znaky: a) vyvážení blízkosti a autonomie, b) schopnost adaptace, zvládnání změn a ztrát, c) schopnost kooperace, d) jasná komunikace. Dále uvádí, že ve funkční rodině by měl být kladen důraz na pozitivní postoj k druhým a sociálnímu okolí, měla by být zachována věrnost, ovšem jako osobní volba jedince, a také by ve funkční rodině neměla chybět radost a humor.

Za funkční rodinu bychom nejspíš označili rodinu, kde **platí jasná pravidla, členové rodiny si navzájem důvěřují, obohacují se**. Jednotliví členové na sebe berou ohledy a respektují se. Jedinečnost jednotlivců je hodnocena pozitivně. V takové rodině existuje rovnováha mezi potřebou soukromí a potřebou sdílení. Komunikace v rodině je živá a aktivní a je možné v ní uplatnit humor, neznalost, obavu. Funkční rodina je otevřená pro nové myšlenky a nová řešení problémů. V takové rodině je jasná hierarchie odpovědnosti. O závažnějších záležitostech rozhodují rodiče po vzájemné dohodě či určení si toho, kdo

bude mít pro jednotlivé oblasti rodinného života hlavní slovo s právem veta druhého partnera. V některých oblastech se mohou i děti, dle svého věku a rozumových schopností, na řešení situace či problému podílet. V rodině existuje také přiměřená dělba práce a péče o domácnost. Takto vykreslená rodina vypadá spíše jako nereálný ideál (I. Sobotková, 2007).

Je tedy velmi nepravděpodobné, že z takových rodin by přicházely děti do ZDVOP, které jsou předmětem našeho zájmu. Snad pouze v případě, kdy by samo dítě požádalo o umístění. V situacích, kdy dítě v rámci svých vývojových stádií může dojít do etapy, kdy mu připadá, že mu nikdo nerozumí, rodiče po něm chtějí něco, co ono nechce atd. Ale ani toto nebude v praxi běžným důvodem umístění dítěte do ZDVOP. Pro tyto případy je charakteristická spíše **nefunkční rodina**, která má narušenou nebo silně omezenou některou z těchto jejích funkcí

Aby posouzení směřující k funkčnosti rodiny bylo co nejobektivnější, je vhodné přizvat k němu více odborníků. V praxi je dnes běžně využíván výše uvedený nástroj sociální práce zvaný případová konference, kdy si sociální pracovníci zvou další odborníky a konzultují s nimi, jak je možné rodině a dítěti pomoci. Tato pomoc se řeší v rámci týmu. Aktuálně se v praxi můžeme setkat i s novým nástrojem, který nám pomůže zhodnotit „rizikovost“ rodiny ve smyslu možnosti ponechání či neponechání dítěte v rodině. Jde o tzv. vyhodnocovací rámec, jehož prostřednictvím sociální pracovník zhodnotí míru rizika v jednotlivých oblastech a pomůže mu určit míru ohrožení dítěte při setrvání v rodině (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011).

Nefunkčnost rodiny může mít za následek to, že rodina je **neúplná**. Neúplné rodiny mohou vznikat mnoha způsoby. Tyto rodiny mají jednu společnou charakteristiku, která vyplývá již ze samotného názvu. Zpravidla chybí přítomnost jednoho z rodičů, nejčastěji otce dítěte. V takové rodině následně chybí socializační vliv otce. Vznik neúplné rodiny může mít různé příčiny. Mezi příčiny, které vedou ke vzniku neúplnosti rodiny, patří například úmrtí jednoho z rodičů, násilí v rodině, závislost jednoho z partnerů a v neposlední řadě rozvod manželů. Na základě rozchodu či rozvodu vzniká nejvíce rodin tohoto typu (Helus, 2007).

Pro pochopení problematiky dětí v ohrožení je nutné krátce charakterizovat také další jevy, které mají nejbližší k oblasti sociální patologie. Prvním z nich tzv. **rizikové chování**. Lazarová (2008) uvádí, že rizikové chování je jakožto porucha behaviorálního charakteru jedním z typických důvodů pro umístění adolescenta do ústavní výchovy. Pro odůvodnění

existence rizikového chování bylo stanoveno mnoho konceptů (biologický, psychologický, sociální a jejich případné kombinace) (Dolejš, 2010).

Miovský et al. (2015, s. 161) definují rizikové chování jakožto termín zahrnující „rozmanité formy chování, které mají negativní dopady na zdraví, sociální nebo psychologické fungování jedince anebo ohrožují jeho sociální okolí, přičemž ohrožení může být reálné nebo předpokládané“.

Pro naše účely relevantní psychologický pohled na fenomén rizikového chování se soustředí mimo jiné na jeho souvislost s osobnostními rysy u dětí a adolescentů. Současné poznatky naznačují, že osobnostní faktory, jako jsou impulzivita, fyzická agresivita nebo negativní sebehodnocení, jsou u adolescentů ve velmi úzkém vztahu s rizikovými projevy chování. Zvláště prevalence agresivity a impulzivity je v rámci našeho vzorku velmi značná, jak bude rozebráno v praktické části této práce (Dolejš, Skopal, Suchá, Cakirpaloglu, & Vavrysová, 2014).

Ačkoliv mohou být projevy rizikového chování důsledkem umístění dítěte do institucionální péče, samotné rizikové chování může poté působit jako faktor narušení fyzického vývoje, a to dle Jessora (1991) především možným vytvořením nevhodných předpokladů pro dosažení následující vývojové fáze. Jessor (1991) krom této možné změny dále uvádí narušení schopnosti osvojování si adekvátních sociálních rolí a dovedností. V oblasti rizikového chování, ale i pojmů dále vysvětlených hraje roli především reedukační rovina institucionální péče. Šafářová (in Sobotková, 2014) referuje o značně nejednotné skupině pojmů, popisujících jevy v nesouladu s normami stanovenými společností, které však nejsou z pohledu zákona pro společnost dostatečně nebezpečné na to, aby byly označeny jako trestný čin. Jsou to pojmy jako **problémové chování, antisociální chování, maladaptivní chování, delikvence, predelikventní chování, poruchy chování** atd. Obsah všech těchto pojmů může být předmětem umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy a všechny tyto jevy jsou pravidelně přítomny i u dětí umístěných do zařízení ZDVOP.

Pojmy jako rizikové chování nebo delikvence velmi úzce souvisejí s nároky společnosti na její členy a též sankcemi za případné vychýlení se od těchto nároků a standardů. Vývoj lidského společenství do jisté míry determinuje chování lidských bytostí jako členů této společnosti a vytváří silný tlak na dodržování většinou uznávaných pravidel, která však též podléhají kontinuu vývoje společnosti. Společenská norma je tedy konstruktem umělým, tvořeným a přetvářeným členy společnosti v čase (Dolejš, 2010).

Pro účely této práce jsou z pohledu společnosti na jedince zcela zásadními především následující termíny: **socializace, výchova, reedukace a resocializace.**

Podle Witteho (in Nakonečný, 1999) tvoří teoretický rámec konceptu socializace šest druhů základního pojetí: 1) pedagogická koncepce (socializace připravuje osobu pro její roli ve společnosti), 2) ekologická koncepce (klade důraz na kulturu: socializace představuje totální vzorce lidského chování a jeho artefaktů), 3) antropologická koncepce (socializace vytváří v individuui schopnosti, motivy a postoje nezbytné k vykonávání jeho rolí), 4) psychologická koncepce (socializace jako proces vývoje osobnosti zprostředkovaný společenským prostředím), 5) sociologická koncepce (socializace je kulturou zprostředkovaná příprava individua na život ve společnosti), 6) sociálně-psychologická koncepce (klade důraz na internalizaci hodnot a vnímání světa utvářené skupinou). S ohledem na charakter možného socializačního působení na děti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je vedle psychologické koncepce zásadní především **pedagogický koncept socializace**, v jehož rámci je **socializace** vnímána jako **příprava na budoucí i současné role jedince.**

Termínem socializace označuje Sekera (2008) jakýkoliv vliv společnosti na jedince, a to pozitivní i negativní, intencionální i funkcionální. Tímto aspektem se odlišuje od výchovy. Definice výchovy existuje celá řada. Pro účely této práce vyhovuje obecnější pojetí výchovy. Vaňa (1962, s. 286) ji charakterizuje jako „*cílevědomou činnost zaměřenou na formování člověka a determinovanou společensky...*“ Za základní znaky výchovy tak lze označit mimo jiné **cílevědomost a systematičnost.** Tyto atributy jsou zásadní i s ohledem na charakter této práce. Výchova je determinována historicky, mění se v čase i prostředí. Všechny definice se však shodují na skutečnosti, že **výchova je činnost zaměřená na kladné hodnoty.** V zásadě je tedy výchova činností, jejímž cílem je „*...konkrétním způsobem ovlivnit jednoho nebo více lidí.*“ (Brezinka & Tuček, 2001, s. 51). Cílem výchovy je, jak uvádí Sekera (2008), dosažení určité kvality osobnosti, tj. psychických dispozic (schopností, dovedností, znalostí, postojů, způsobů chování, názorů, přesvědčení apod.). Důležitý je také vztah mezi výchovou a socializací. Jak uvádí Sekera (2008), každá výchova je tedy socializací, ale nikoliv každá socializace je výchovou. **Reedukace** (reducatio – převýchova, obnovená výchova) je nejčastěji v odborné literatuře uváděna jako soubor metod zaměřených na výcvik poškozeného orgánu nebo funkce. Jde především o zlepšení činností, které ovlivňují celou osobnost postiženého. Obdobně termín uvádí i Průcha a kol. (2003), kteří v této souvislosti hovoří o reedukaci sluchu, řeči, vidění, rozumových schopností apod. V případě dětí umístěných ve ZDVOP se z pohledu

reedukace jedná zejména o převýchovnou práci se sociálně maladaptovanou osobností. **Maladaptace** (maladjustace) je důsledkem nesouladu potřeb, hodnot a norem jedince vůči prostředí. Marko (In (Košč, Marko, & Požár, 1975, s. 185) maladaptaci charakterizuje jako *„chování, které vykazuje známky špatné vpravenosti nebo nevpravenosti do společenských a pracovních podmínek prostředí a je podmíněné narušenou osobnostní rovnováhou, projevující se zejména citovou (emocionální) narušeností (desintegrovaností) nebo celkovou psychickou nevyrovnaností takového stupně, že její nositel je ve viditelném nesouladu se svým společenským prostředím (např. projevuje všeobecný postoj agresivity ve všech vztazích, odmítá svět dospělých a jeho morální hodnoty)“*. Termín maladaptace je v tomto pojetí nejbližší stavu dětí ve ZDVOP, jež jsou předmětem této práce.

1.3 Emoční a kognitivní vývoj dětí umístěných ve výchovných zařízeních

Ačkoliv se ústavní péče týká dětí od narození do 18 nebo až 19 let, ve ZDVOP „Květináč“, které je předmětem empirické části práce, se značná část klientů pohybuje v rozmezí 12 – 18 let. Za dobu fungování zařízení zde byly umístěny i děti mladší 10 let, nicméně je v tomto případě řeč o nemnoha dětech, které nejsou pro zařízení typické a vyžadují pro takové zařízení zvýšené nároky, a to nejen na péči a výchovu. Vyjma několika takových případů v řádu jednotek lze tedy typického klienta zařízení označit za dítě dospívající.

Na dělení této životní etapy je možné nahlížet několika způsoby. Langmeier a Krejčířová (2006), s přihlédnutím k výrazné interindividuální různorodosti, ji ohraničují právě obdobím mezi desátým až dvacátým rokem života, nicméně ho z důvodu výrazných obměn dále člení na dvě podkategorie. Přibližně v 10 či 11 letech přichází období pubescence a po něm, cca v 15 letech období adolescence, které dle autorů trvá asi do 22 let věku. Vágnerová (2000) operuje se stejným rozdělením. Langmeier a Krejčířová (2006) dělí dále období pubescence na dvě podkategorie – fáze „prepuberty“ a fáze tzv. „vlastní puberty“. Fázi prepuberty je možné vymezit výskytem prvních znaků pohlavního vyspívání (tedy u obou pohlaví růst ochlupení, prvního výronu semene u chlapců a započítím menstruačního cyklu u dívek). U dívek končí toto období přibližně okolo 13. roku, u chlapců trvá období prepuberty zpravidla o rok či dva déle. Po této fázi prvotního pohlavního dospívání následuje fáze tzv. vlastní puberty neboli adolescence, kterou završuje dosažení schopnosti jedince k pohlavnímu rozmnožování.

V odborné literatuře se můžeme setkat i s odlišným členěním dospívání. Období, tak jak ho označují Langmeier a Krejčířová (2006), nazývá celé obdobím adolescence, kterou souhlasně ztotožňuje s druhou dekádou v životě člověka. Toto desetiletí potom Macek (2003) dělí na tři úseky – **adolescenci ranou**, adolescenci **střední** a adolescenci **pozdní**. (Kabiček, Csémy, & Hamanová, 2014) užívají rozdělení totožného. Binarová (in Čížková-Hlobilová, 2003) naproti tomu považuje počátek adolescence u dívek v 16 letech a u chlapců v 17 letech. Vzhledem ke klientele zařízení ZDVOP je v této práci příkládán zřetel především prvnímu a druhému jmenovanému období, tedy adolescenci rané a střední.

Pro ranou adolescenci, kterou lze tedy na základě dělení Langmeiera a Krejčířové (2006), ztotožnit s obdobím prepuberty, je typickým znakem náhlá a rychlá přeměna tělesné stavby a charakteristická změna tělesné konstituce a pohlavního dozrávání. Macek (2003) zdůrazňuje, že některé psychické jevy a změny vyskytující se v období rané adolescence (například zvědavost v oblasti sexuality) mají svou příčinu právě v tělesných změnách typických pro toto období. Další typické změny mohou mít kořeny v okolnostech vyplývajících z podmínek daných společností.

Adolescence jakožto fáze v životě člověka je charakteristická výraznou a rychlou změnou nejen po stránce tělesné, ale též po stránce psychické. Takové změny jsou u adolescenta typické značnou emoční nestabilitou, nepřiléhavou citlivostí na podněty z vnějšku, výraznou obměnou pudově zorientovaných tendencí nebo postupným vývojem vyspělého, abstraktního myšlení a s ním souvisejícími změnami vnímání sebe sama (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Erikson (1999) označuje ranou adolescenci za stádium vývoje osobnosti, které je typické psychosociálním rozkošem mezi zručností naproti nedostačivosti. Dítě si v tomto stádiu podle Eriksona (1999) osvojuje mimo jiné pravidla spolupráce a hierarchii pracovních pozic a rolí.

V období mezi jedenácti či dvanácti až čtrnácti či patnácti lety, tedy na pomezí časné neboli rané adolescence a střední adolescence, si dítě za doprovodu rychlého rozvoje kognitivních schopností postupně osvojuje i schopnost abstraktního myšlení. Přechází tak ze stádia tzv. konkrétních operací do stádia operací formálních. Je schopno posuzovat fakta hypoteticky, představit si více možných scénářů různých teorií, odpoutat se při uvažování od podkladu reálných faktů, a především tak vnímat význam abstraktních pojmů (Piaget, Inhelder, & Vyskočilová, 2010).

Změny prožívání souvisí ve velké míře s hormonálními změnami v organismu, které podmiňují změny tělesné. Důvodem může být dle Vágnerové (2000) dále i nejistota pramenící z nových nároků na adolescenta či postupná ztráta dřívějších jistot v podobě závislosti na rodičích. Špatná orientace ve vlastních pocitech, konflikty pocitů a malá zkušenost s jejich kontrolou může způsobit, že se adolescent stává více reaktivním. Silné emoční stavy bývají krátkodobé a rychle je může vystřídat stav apatie. Adolescenti začínají rozeznávat rozdíl mezi působením na okolí a vnitřním prožíváním emocí, mnohdy se mohou více uzavírat do sebe.

V období střední adolescence nastupuje, nejen díky již osvojené schopnosti abstraktního myšlení, výrazná změna v prožívání jedince. Charakteristické je hledání vlastní identity a autenticity osobnosti či snaha integrovat dosavadní role do rolí, které adolescent do budoucna zamýšlí zastávat (Kabíček et al., 2014).

Typické je též pátrání po vlastní pozici ve společnosti nebo vymezování se proti ní, například prostřednictvím nekonvenčního oblečení či příslušností k určité alternativní subkultuře. Adolescent se v tomto období pomalu přestává vázat na rodiče a velkou roli v jeho životě začínají hrát vrstevníci. Díky již nabyté schopnosti abstraktního uvažování jsou adolescenti schopni představit si eventuální ideální scénář a jsou schopni ho více či méně konfrontovat se skutečným stavem věcí, z čehož mohou v případě nesouladu plynout pocity zklamání či další konflikty s rodiči apod. V této souvislosti již adolescenti začínají vnímat také mravní a etické konvence. Během střední adolescence přibývají kontakty s druhým pohlavím a sexuální experimentování, výjimečné nebývá ani experimentování homosexuálního charakteru (Macek, 2003).

Výrazné proměny v uspořádání společnosti, způsobené trendem urbanizace a prudkého rozvoje technologií, které se udály hlavně v druhé polovině 20. století, způsobily radikální změny v mnoha oblastech života. Vedly mimo jiné ke změnám v uspořádání rodinného soužití či ke změnám podmínek na trhu práce. Dospívající se tak v dnešní době musí potýkat nejen s dramatickými fyzickými změnami, ale také se spletitou, dynamickou a neustále se vyvíjející společenskou situací, která může být pro dospívající jedince mnohdy velmi matoucí (Kabíček et al., 2014).

Ze strany společnosti dochází v období střední adolescence ke změnám očekávání a nároků na dítě. Společnost chápe období adolescence především jako přípravu pro role očekávané od dospělého jedince odpovídajícího normě – především potom na roli vyplývající z budoucího povolání či role partnera, dále rodiče atd. (Macek, 2003).

V této souvislosti (Erikson, 1999) udává období adolescence jako období zmatení těchto rolí, vyplývajících z očekávání ze strany společnosti. Označuje adolescenci také jako epizodu charakteristickou konfliktem sebeuvědomění, ve které má jedinec za úkol najít a přijmout svou roli ve společnosti. Uvědomit si a kriticky zhodnotit, jaká jsou jeho očekávání od společnosti a co jí může nabídnout on sám, čím může být ostatním užitečný. Z jakékoliv pozice v rámci systému péče o ohrožené děti je třeba být obeznámen s těmito změnami a s nimi souvisejícími jevy u dětí a adolescentů.

2. Systém péče o ohrožené děti v České republice

Ochrana dítěte v České republice je mnohdy v odborných kruzích označována pojmem „sociálně-právní ochrana dítěte“. Ačkoliv zastřešuje značnou a pro účely této práce dostatečnou část problému, veskrze se jedná o pojem užší. Ochrana dítěte v České republice v praxi mimo jiné představuje především materiální pomoc ve formě dávek, právo požádat orgány sociálně-právní ochrany, pověřené osoby, školy, školská zařízení a poskytovatele zdravotních služeb o pomoc při ochraně zdravého vývoje dítěte, nárok na pomoc v nepříznivé sociální situaci, resp. na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení, případně další formy pomoci. Tyto tzv. služby jsou poskytovány zpravidla neziskovými organizacemi, které jsou existenčně závislé na dotacích ze státního rozpočtu přerozdělovaných místní správou. Uvedená forma financování má za následek, že se neziskové organizace potýkají s komplikacemi na personální a materiální úrovni a vlivem vysoké fluktuace i na úrovni odbornosti. V předmětné oblasti je systémově řešeno pouze financování činnosti orgánů sociálně-právní ochrany na úrovni obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Na některých úřadech tak jsou k dispozici zcela minimální úvazky sociálních pracovníků. Přístup managementu samosprávných úřadů k zajištění této agendy se liší i v rámci jednoho regionu nebo je ovlivňován i volebními obdobími jednotlivých samospráv. **Právní předpisy tedy obsahují určité nároky na pomoc, zároveň však nevytvářejí dostatečné podmínky pro to, aby bylo možné tyto nároky skutečně uplatňovat** (Langmeier & Krejčířová, 2006)

Pro práci s ohroženými dětmi představuje problém také důsledné **věkové omezení cílové skupiny**. Teorie i praxe ukazuje, že dosažení 18. roku věku a přechod do samostatného života je pro mnohé mladé dospělé kritickým obdobím. Působnost orgánů sociálně-právní

ochrany je ohraničena právě věkovou hranicí 18 let. Výjimku tvoří práce sociálních kurátorů, kteří mohou poskytovat návaznou péči zletilým osobám, ovšem pouze v případě, že prošly ústavní výchovou z důvodu závažných výchovných problémů, byly vzaty do vazby nebo jsou ve výkonu trestního opatření odnětí svobody. Metodické pokyny v rámci sociálně-právní ochrany ukládají obecním úřadům obcí s rozšířenou působností povinnost věnovat se oblasti přípravy na samostatný život u dětí starších 16 let, které se nacházejí v ústavní výchově, náhradní rodinné péči nebo v péči kurátorů. U dětí opouštějících náhradní rodinnou péči nebo ústavní péči existuje jednorázový nárok na finanční, případně věcnou podporu. Veškeré tyto povinnosti však končí dosažením zletilosti dítěte, případně mají epizodický charakter bez návaznosti na dlouhodobou sociální práci (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Z uvedeného přehledu je zřejmé, že systém pomoci rodinám je založen především na koncepci **spolupráce veřejného a nestátního sektoru**. Jejich vzájemné postavení však není stanoveno a je v praxi uskutečňováno velmi rozdílně. Před rokem 1989 měl stát jednoznačný monopol na veškerou sociální práci. Po roce 1989 se do této oblasti začaly mnohem aktivněji zapojovat neziskové organizace, vznikla celá řada subjektů poskytujících sociální pomoc a služby. Postavení veřejné správy však i v současnosti určuje celkový vývoj v této oblasti. V praxi se jedná především o oblast financování a kontroly. Současný systém nevyužívá při řešení situace ohroženého dítěte dostatečně potenciál, který nabízí širší rodina, komunita, případně široké sociální prostředí dítěte. Dalším limitem je také **nerovnoměrná dostupnost služeb**. Z těchto i mnoha dalších důvodů je zřejmé, že přístup k pomoci ohroženým dětem je pro některé obyvatele výrazně snížený (Langmeier & Krejčířová, 2006).

2.1 Základní principy sociálně-právní ochrany v ČR

V současnosti se sociálně-právní ochrana se řídí několika základními principy obsaženými zejména v **Úmluvě o právech dítěte**, kde je uvedeno že „*předním hlediskem je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči*“ (Úmluva o právech dítěte a související dokumenty, 2016)

Z hlediska sociálně-právní ochrany v současnosti jde zejména o povinnost koordinovat opatření na ochranu dětí a používat přednostně opatření, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí již několik let předepisuje povinné používání

některých metod sociální práce obecními úřady obce s rozšířenou působností (vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, individuální plán ochrany dítěte, případové konference apod.). Podrobněji rozvádí základní principy práce s dítětem, standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou závazné pro orgány sociálně-právní ochrany nebo pro osoby pověřené k jejímu výkonu. Obecné principy činnosti jednotlivých služeb a institutů, které využívá sociálně-právní ochrana, jsou obsaženy v § 2 zákona o sociálních službách (individuální přístup k potřebám osob, podpora rozvoje jejich samostatnosti, motivace k činnostem vedoucím k překonání nepříznivé sociální situace atd.). V oblasti ústavní výchovy se otázkami principů práce zabývá především právní úprava činnosti školských zařízení (§ 1 zákona o výkonu ústavní výchovy), zdravotnická legislativa upravující činnost dětských domovů do 3 let věku se oproti tomu omezuje pouze na prostý výčet činností, které zařízení vykonává (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2019).

Z krátkého přehledu některých principů a právních norem je patrné, že prakticky **neexistuje jednotný přístup k základním principům ochrany dětí**. Jsou užívány nejen rozdílné postupy, ale panují i odlišné výklady pojmů jako „zájem dítěte“, „blaho dítěte“, a dokonce i „rodinné prostředí“. Kromě zmíněných právních předpisů se rozdíly projevují například v oblasti metodického vedení. Důsledkem je nesnadná orientace odborných pracovníků v množství nařízení a pokynů. Při řešení případů je uplatňován formalistický přístup, kdy je dodržování postupu nadřazováno nad správnost řešení ve prospěch dítěte a rodiny (*Úmluva o právech dítěte a související dokumenty*, 2016).

Intervence veřejných orgánů do rodin probíhají často bez konkrétního plánu práce s rodinou. Přetrvává uplatňování tradičního přístupu k ochraně práv dítěte, kdy je **kontrolováno chování rodičů prostřednictvím nástrojů státní politiky** (prostřednictvím sledování naplňování rodičovských povinností jsou zabezpečována práva dětí na jejich blaho a ochranu). Systém žádným způsobem nevyhodnocuje skutečné možnosti rodin na výchovné působení. Teprve v několika posledních letech došlo v systému k příklonu a prosazování **moderního, humanistického přístupu**, který k ochraně dětí přistupuje jiným způsobem. Nástroje, které jsou při tomto způsobu práce využívány, mají za cíl zejména podporu rodin, ochranu dětí, plánování v zájmu zachování rodičovské kontinuity a zachování důležitých emocionálních vazeb (Mulheir, 2007).

Tento přístup se projevil i v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která zavedla povinnost obecních úřadů obcí s rozšířenou působností zpracovávat v případě ohrožení dítěte **individuální plán ochrany dítěte**, jemuž předchází vyhodnocení situace dítěte a rodiny. Individuální plán ochrany dítěte je závazný pro činnost některých pověřených

osob, **například zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** nebo služby na podporu výkonu pěstounské péče (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 359/1999 Sb.).

Podle § 1 odst. 4 zákona o výkonu ústavní výchovy jsou na základě tohoto plánu povinna spolupracovat s orgány sociálně-právní ochrany také školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Tato zařízení také zpracovávají vlastní plán práce s dítětem jako tzv. individuální výchovný plán (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 359/1999 Sb.).

2.2 Systém služeb pro ohrožené děti v ČR a jeho transformace

Současný systém služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny je z velké míry zajišťován veřejnými subjekty, resp. jednotlivými úrovněmi veřejné správy (stát, kraje, obce) a jimi zřizovanými organizacemi. Tyto subjekty zabezpečují činnosti především v sektoru služeb základního sociálního poradenství orientovaného hlavně na tzv. odkazování na služby nebo orientované naopak na služby pobytového charakteru. Vedle nich působí nestátní organizace, především v oblasti terénních a ambulantních služeb. Tyto činnosti spadají z hlediska organizace, síťování do působnosti několika různých ministerstev. Na prvním místě je **Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)**, které plní úlohu metodického orgánu, zřizovatele několika pobytových zařízení, zejména domovů pro osoby se zdravotním postižením. Ministerstvo je také poskytovatelem dotace na sociální služby krajům a kontroluje systém péče o ohrožené děti prostřednictvím inspekce kvality sociálních služeb. Na MPSV navazují **Úřady práce**, které v systému zabezpečují výplatu státního příspěvku na výkon pěstounské péče a současně dohlízejí na osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany. Další v hierarchii jsou **Krajské úřady**, které zajišťují registraci sociálních služeb i pověřených osob (včetně plnění kvalifikačních předpokladů), zřizují pobytové služby, poradenská zařízení, služby v oblasti náhradní rodinné péče, zřizují zařízení nebo proplácejí příspěvky pro zřizovatele **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**, plánují sociální služby s pomocí střednědobých plánů a mají klíčovou úlohu při financování sociálních služeb. Krajské úřady také odpovídají za vytváření sítě služeb v sociální oblasti jako celku. **Obce** a jejich prostřednictvím městské úřady jsou zřizovatelem některých typů (zejména terénních a ambulantních) služeb. Podílejí se na plánování služeb prostřednictvím komunitních plánů nebo dílčích strategií v souvisejících oblastech (např. prevence sociálních deviací). Některé obce nad rámec své povinnosti zabezpečují z vlastních prostředků dotační řízení na podporu služeb zajišťovaných

nestátními subjekty nebo přispívají z rozpočtu na konkrétní služby nebo činnosti dlouhodobého nebo krátkodobého charakteru. Příkladem jsou cca 20 let fungující preventivní programy obcí uskutečňované ve spolupráci a s finanční podporou MV ČR (SocioFactor s.r.o., 2014).

V oblasti školství, která se bezprostředně týká systému péče o ohrožené děti, se do systému zapojují zejména **Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT)**, které je metodickým orgánem a současně zřizovatelem řady typů zařízení od diagnostických ústavů, dětských domovů se školou, výchovných ústavů a většiny středisek výchovné péče. Pokud MŠMT tato zařízení přímo nezřizuje, metodicky je řídí nebo proplácí příslušné normativy (směřující obvykle za schváleným počtem dětí). Kontrolu (finanční, inspekční) nad těmito zařízeními provádí **Česká školní inspekce**. Kraje jsou zřizovateli dětských domovů a současně se podílejí na jejich financování. **Nestátní subjekty** jsou v oblasti školství zřizovateli několika soukromých dětských domovů nebo **středisek výchovné péče**. Příkladem je i níže uvedená nezisková organizace Květná Zahrada, z.ú., která je v oblasti školství **zřizovatelem Střediska výchovné péče** a je současně předmětem výzkumu v praktické části práce (SocioFactor s.r.o., 2014).

Pro systém péče o ohrožené děti je neméně významnou součástí **oblast zdravotnictví**. Z hlediska subjektů se jedná především o činnost **Ministerstva zdravotnictví (MZ)**, které je kromě metodického orgánu zřizovatelem některých dětských domovů. Významné postavení mají v oblasti zdravotnictví také **kraje**, které také zřizují několik dětských domovů a kompletně hradí náklady na financování těchto zařízení. Oblast zdravotnictví pak doplňují **obce**, které provozují několik dětských domovů pro děti do tří let, včetně podílu na financování jejich provozu (SocioFactor s.r.o., 2014).

Podle údajů zveřejněných v rámci Ústavu zdravotnických informací a statistik za rok 2012 působilo v České republice 33 dětských domovů pro děti do 3 let věku (pod různými názvy, „dětské centrum“, „kojenecký ústav“ atd.) Jejich celková kapacita byla 1700 lůžek. U většiny dětských domovů pro děti do 3 let věku byla v posledních letech **zřízena zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**. Jen v minimu případů byly tyto kapacity funkčně i ekonomicky odděleny. Jedním ze zásadních problémů je odlišný charakter péče v dětských centrech, kde pracuje až na výjimky především zdravotnický personál, kdežto v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc pracují pracovníci se specializací především v oblasti sociální práce, případně sociální pedagogiky, výjimečně pak z oblasti speciální pedagogiky nebo psychologie (Národní Zdravotnický Informační Systém, 2017).

Vedle toho jsou pro optimalizovaný systém ochrany dětí důležité i další služby, které působí na komunitním principu (školy a školská zařízení, pedagogicko-psychologické poradny, dětské psychologové a psychiatři, zdravotnická zařízení a praktičtí lékaři). U nich není na místě otázka optimalizace organizace a řízení (pracují ve vlastních specifických systémech), ale jejich dostupnost pro cílovou skupinu, spolupráce a návaznost na další typy služeb působících v systému ochrany dětí.

Překážkou kvalitativního rozvoje systému služeb pro ohrožené děti je především jeho roztržitost, která v zásadě představuje hlavní překážku naplňování práv dětí v ČR. Na MPSV ČR jsou analyzovány varianty sjednocení systému služeb, jež v současnosti působí především v systému sociálně-právní ochrany, systému sociálních služeb ať již v resortu zdravotnictví, školství nebo v oblasti sociální. První zvažovanou a pravděpodobně nejčastěji diskutovanou variantou je **sjednocení služeb pro ohrožené děti do sociální oblasti**. Tato varianta kalkuluje se sjednocením služeb pouze v sociální oblasti, což do budoucna nevyklučuje celkové sjednocení všech služeb. MPSV také uvádí několik dílčích variant zaměřených například na sjednocení systému **směrem k pověřeným osobám** apod. Další varianta je již ambicióznější a zahrnuje sloučení služeb sociální oblasti, resortu školství a zdravotnictví. Za nevýhodu je považována roztržitá zřizovatelská struktura zejména v resortu školství. Osobně však považuji za největší překážku tohoto jinak velmi odvážného návrhu **rozdílný způsob ohodnocení pracovníků**, který je bohužel v rámci resortu sociálních služeb jednoznačně na nejhorší úrovni. Pracovníci z ostatních oblastí – zdravotnictví i školství – se obávají nejen zásadních změn v systému práce nebo **nesplnění kvalifikačních předpokladů**, ale především nižšího finančního ohodnocení. MPSV v rámci této tzv. maximální varianty uvádí i několik subvariant, které jsou v zásadě dílčími kroky směřujícími k témuž sjednocení, pouze postupnými kroky. Kromě výše uvedených problémů s finančním ohodnocením představuje tato varianta značné transformativní náklady a současně znamená významné legislativní změny. Ačkoliv s ohledem na základní cíl, tedy ochranu práv dětí v souladu s úmluvou o právech dítěte je tato maximální varianta ideově zcela správná, lze ji v současném politickém, legislativním a také ekonomickém prostředí považovat za nereálnou. Na druhou stranu je zřejmé, že bez zásadních úprav nebude možné kvalitativních změn v ochraně práv dětí v rámci celého komplexu služeb dosáhnout. Nejen z těchto důvodů je zvažována i varianta **zachovávající současný stav**. Analýza současné sítě služeb však ukazuje na jejich neprovázanost, absenci některých služeb nebo činností případně na nedostatečné kapacity (SocioFactor s.r.o., 2014).

2.3 Vybrané druhy služeb v rámci systému péče o ohrožené děti v ČR

System služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny je v současné době specifikován několika právními předpisy v souladu s oblastí, v níž působí. Každá ze služeb má legislativou specificky definovanou cílovou skupinu, registrační, kvalifikační, provozní a technické podmínky a také způsob financování. Osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany mohou vykonávat řadu činností, z nichž se mnoho z nich kryje s činnostmi vykonávanými v rámci poskytování sociálních služeb (SocioFactor s.r.o., 2014).

Významnou skupinu tvoří zařízení sociálně-výchovné činnosti podle § 41 zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zajišťující programy rozvíjení sociálních dovedností, výchovné činnosti a využití volného času. Obdobné činnosti vyvíjejí např. nízkoprahová zařízení pro děti a mládež dle § 65 zákona o sociálních službách, které „poskytují ambulantní, popřípadě terénní služby dětem ve věku od 6 do 26 let ohroženým společensky nežádoucími jevy“.

V podstatě tedy existují pouze dva typy pověření, která se nekryjí se žádnou z existujících sociálních služeb, a to pověření ke zřizování **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** (§ 42 a násl. zákona o sociálně-právní ochraně dětí) a služby působící v oblasti náhradní rodinné péče.

Okruh služeb pro ohrožené děti a rodiny reprezentují také **poskytovatelé sociálních služeb**, zejména těchto druhů: odborné sociální poradenství (§ 37 odst. 3 zákona o sociálních službách), domovy pro osoby se zdravotním postižením (§ 48), raná péče (§ 54), azylové domy (§ 57), domy na půli cesty (§ 58), krizová pomoc (§ 60), intervenční centra (§ 60a), nízkoprahová zařízení pro děti a mládež (§ 62), sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (§ 65), terénní programy (§ 69), sociální služby poskytované ve zdravotnickém zařízení lůžkové péče (§ 52 zákona o sociálních službách).

Z analýzy sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, které pro MPSV v roce 2014 provedla společnost SocioFactor (2014), vyplývá zjištění, že v systému chybí zejména následující typy služeb:

- a) **služby podpory rozvoje rodičovských kompetencí,**
- b) **služby pomáhající řešit běžné záležitosti denního života** (provoz domácnosti, úklid, vaření, nakládání s finančními prostředky atd.), stávající služby jsou často koncipovány jako odborná (terapeutická) pomoc, pro část klientů jde o služby tzv. „vysokoprahové“,
- c) **pobytové služby pro celé rodiny** (resp. celý systém sociálního bydlení),
- d) **specializované služby pro děti s kombinovanými potřebami.**

Poskytovatelé služeb se buď zaměřují na terénní (ambulantní) službu nebo na poskytování služby pobytové (odborná pomoc je vázána na nutné umístění dítěte nebo rodiče s dítětem do pobytové služby). Chybí typy služeb, které by nabízely potřebné odborné kapacity ve všech formách činností (SocioFactor s.r.o., 2014).

3. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jako součást systému péče o ohrožené děti v ČR

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, zkráceně ZDVOP, jsou zvláštní pobytová zařízení určená pro ohrožené děti. Jejich zřizovatelem je zpravidla stát, kraj nebo nestátní nezisková organizace. Tento typ zařízení pro výkon péče o děti v nouzi si za svou relativně krátkou existenci prošel výraznými legislativními změnami. Jakožto nástroj existuje od roku 2000, kdy nabyt účinnosti zákon o sociálně právní ochraně dítěte. V tomto znění zákona je charakter zařízení ustanoven pouze velmi stroze a i po následující novele zákona zůstává jeho definice obdobná: „*ZDVOP poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku (§15), jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva*“ (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 359/1999 Sb.).

Postupnými novelizacemi zákona o sociálně právní ochraně dětí, doprovázenými dlouhodobými diskuzemi odborníků, se postupně mění právní zakotvení a spolu s ním i povaha provozu těchto zařízení. Je konkretizována především délka, po jakou může dítě v zařízení přebývat, nebo způsob rozhodování soudů týkající se podmínek umístění dětí do zařízení, a tím i samotný charakter zařízení. Aktuální právní zakotvení zařízení ZDVOP nacházíme v novele zákona SPOD č. 134/2006 Sb., který nabyt účinnosti 1. 6. 2006. Součástí této novely je i zakotvení státního příspěvku pro zřizovatele ZDVOP (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014).

Z výše zmíněného zákona o sociálně-právní ochraně dětí vyplývá náplň služeb ZDVOP, které spočívají v uspokojování základních psychických a fyzických potřeb dítěte, tedy zajištění stravy, ubytování, ošacení, lékařské péče a školní docházky, poskytování psychologické a jiné obdobné péče (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014).

3.1 Podmínky a způsoby umístění dětí do ZDVOP

Proces a podmínky umístění dítěte do zařízení ZDVOP ustanovuje již zmíněná novela zákona SPOD č. 134/2006. Dítětem lze rozumět osobu, která nedosáhla hranice zletilosti, tedy 18 let. Dolní hranice pro přijetí do zařízení je 1 rok věku. Výjimku představují sourozenci, a to pouze pokud to umožňuje jejich zdravotní stav a zařízení má pověření a zázemí pro péči o dítě mladší 1 roku. Zákon zakazuje, aby v zařízení typu ZDVOP pobývaly osoby starší 18 let. Pobyt je v takovém případě možné prodloužit, pakliže je provozovatel zařízení například současně registrován jako poskytovatel sociálních služeb a pobyt takovéto osoby je pak zaštitěn tímto režimem. V takovém případě se však jedná o odlišný režim, jehož podmínky jsou stanoveny zákonem č. 108/2006 Sb. Tento případ se týká také Květné Zahrady, z.ú., která je předmětem výzkumné části této práce. Organizace disponuje zařízením Domu na půl cesty (DPC), a pokud dítě po dosažení zletilosti nemá kam ze zařízení odejít, je mu nabídnuta služba DPC. Dítě může být do zařízení umístěno na základě následujících podnětů: rozhodnutí soudu, žádosti obecního úřadu, žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo na základě žádosti dítěte samotného (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014)

Pokud je do zařízení dítě umístěno z vlastního rozhodnutí či žádosti obecního úřadu a nelze zajistit souhlas rodiče či zákonného zástupce dítěte, je obecní úřad povinen podat návrh soudu na nařízení předběžného opatření.

V případě rozhodnutí soudu o umístění dítěte do zařízení, platí ze zákona následující:

- a) *„je zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu povinen navštěvovat toto dítě podle potřeby, nejméně však jednou za měsíc;*
- b) *může být povolen pobyt dítěte mimo toto zařízení u rodičů nebo jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností;*
- c) *platí pro plnění povinností zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc § 29“* (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014, s. 265)

Pokud je dítě do zařízení umístěno na žádost zákonného zástupce, musí být mezi tímto zákonným zástupcem a zařízením uzavřena dohoda, která obsahuje následující:

- a) *název zařízení, jeho adresu a adresu sídla jeho zřizovatele,*
- b) *jméno a příjmení dítěte, datum jeho narození, adresu místa trvalého pobytu dítěte, případně též jeho obvyklého bydliště,*
- c) *jméno a příjmení, datum narození, adresu místa trvalého pobytu, případně též obvyklého bydliště zákonných zástupců dítěte,*

d) údaje o zdravotním stavu dítěte a způsob zajištění lékařské péče zdravotnickým zařízením,

e) důvody pro umístění dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,

f) datum a čas dohodnutého přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,

g) souhlas zákonného zástupce s tím, že při pobytu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc budou se na pobyt dítěte vztahovat pravidla stanovená ve vnitřním řádu tohoto zařízení“ (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014, s. 265)

Obsahem dohody jsou též podmínky, způsob a okruh lidí, se kterými je dítě po dobu pobytu v zařízení v kontaktu, a dále způsob úhrady a výše příspěvku na pobyt dítěte v zařízení.

3.2 Právní postavení a povinnosti ZDVOP

V ustanovení § 42a zákona o sociálně právní ochraně dítěte je vymezeno, jak je zařízení ZDVOP povinno vykonávat péči o ohrožené děti. Kromě administrativních náležitostí definuje především povahu vztahu mezi dítětem a zařízením:

a) zabezpečuje plné přímé zaopatření dítěte v zařízení spočívající v poskytování ubytování, stravování a ošacení,

b) poskytuje výchovnou péči,

c) zajišťuje poskytnutí zdravotní péče zdravotnickým zařízením, včetně primární zdravotní péče,

d) poskytuje poradenství dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za výchovu dítěte,

e) zajišťuje pomoc při přípravě dětí na školní vyučování a doprovod dětí do školy,

f) vytváří podmínky pro zájmovou činnost dětí,

g) je povinno poskytovat dítěti odbornou péči prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa,

h) je povinno vydat vnitřní řád zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, který vychází z vymezení činnosti zařízení tímto zákonem“ (Novotná, Burdová, Riedlová Jurková, 2014, s. 281).

4. ZDVOP v rámci systému péče o ohrožené děti v ČR, Pardubickém kraji a v regionu Svitavska

V České republice bylo v roce 2017 dle údajů Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV, 2018) registrováno celkem 65 zařízení ZDVOP, s celkovou kapacitou 945 dětí. Průměrná kapacita je tedy cca 15 dětí na jedno zařízení. V případě celkem 31 zařízení byl zřizovatelem kraj, 5 zařízení zřizovaly obce a 29 ZDVOP provozovaly právnické nebo fyzické osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí. V těchto zařízeních bylo v roce 2017 rozhodnutím soudu nově umístěno celkem 447 dětí. Z nich se do péče rodičů vrátilo v průběhu roku 2017 celkem 106 dětí, 35 dětí bylo předáno do péče příbuzných, 39 dětí do náhradní rodinné péče jiných osob než příbuzných, ve 117 případech byla nařízena u dětí ze ZDVOP ústavní výchova a 12 dětí dosáhlo zletilosti. Počet dětí umístěných k 31. 12. 2017 z rozhodnutí soudu činil celkem 294 dětí. Na žádost zákonného zástupce, žádosti dítěte nebo OSPOD (se souhlasem rodiče) bylo v roce 2017 do ZDVOP umístěno celkem 1 313 dětí. Z nich se do péče rodičů vrátilo 664 dětí, do péče příbuzných bylo předáno 83 dětí, do náhradní rodinné péče jiných osob než příbuzných bylo předáno 52 dětí, 144 dětí bylo umístěno v zařízení ústavní výchovy, 22 dětí dosáhlo zletilosti. Počet dětí umístěných ve ZDVOP k 31. 12. 2017 jinak než z rozhodnutí soudu činil 426 dětí. Celkem tedy bylo k 31. 12. 2017 ve ZDVOP po celé republice umístěno celkem 720 dětí. Kapacita zařízení byla tedy v průměru vytížena na celkem 76%.

Statistiky MPSV (2018) jako důvody umístění dětí do ZDVOP v roce 2017 uvádějí zanedbávání (celkem 374 dětí), tělesné týrání (71 dětí), psychické týrání (44 dětí), sexuální zneužívání (22 dětí), dětská pornografie (1 dítě) a nevhodné sociální prostředí (celkem 204 dětí). Do poslední skupiny cca 200 dětí spadají i rozmanité výchovné problémy.

4.1 Charakteristika ZDVOP v Pardubickém kraji

Přehled o dětech umístěných do ZDVOP v Pardubickém kraji dokládají následující analýzy dat Odboru sociálních věcí Pardubického kraje.

Tabulka 1: Počty dětí umístěných do zařízení ZDVOP v Pardubickém kraji v roce 2017

Místo umístění dítěte do ZDVOP- 2017	Rozhodnutí soudu	Žádost OSPOD	Žádost zákonného zástupce	Žádost dítěte
Holice	0	7	13	0
Svitavy	3	7	10	0
Veská	4	15	18	0
Klokánek	0	19	19	1
Květináč	1	2	17	2
Celkem 138 dětí	8	50	77	3

Tabulka 2: Důvody umístění dětí do jednotlivých zařízení v roce 2017

Důvod přijetí dítěte - 2017	Ztráta bydlení	Špatná péče	Výchovné problémy	Hospitalizace rodičů (ZZ)	Různé
Holice	13	0	0	1	6
Svitavy	3	2	0	3	12
Veská	0	11	3	9	14
Klokánek	12	2	12	4	9
Květináč	0	0	16	2	4
Celkem	28	15	31	19	45

Kategorizace důvodů:

1) ztráta bydlení – rodina nemá kde bydlet, finanční problémy přesahující možnosti rodiny fungovat; 2) špatná péče – podezření na týrání, zneužívání apod.; 3) výchovné problémy – konflikty v rodině, záškoláctví, predelikvence apod.; 4) hospitalizace – týká se pečující osoby, péči nezajistí nikdo jiný v rámci rodiny; 5) různé – např. dítě bez doprovodu, selhání pěstounské péče, opilí rodiče, zatčení rodičů, dítě na útěku z domova, které se odmítá vrátit apod.

Tabulka 3: Věk dítěte v době přijetí do ZDVOP

Věk dítěte v době přijetí do ZDVOP 2017	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Holice	1	3		3	2		1	1	1	1	2		1		3	1		
Svitavy	2		4	1	2					1	2	2	1			3	1	1
Veská	4	3	4	4	1	2		3	4	1	2		2	2		1	4	
Klokánek		1	2	1	1	4	1	1	1		3	3	2		5	7	5	2

Květináč										1		1	1	2	3	4	5	5
celkem	7	7	10	9	6	6	2	5	6	4	9	6	7	4	11	16	15	8

Tabulka 4: Děti z jiných krajů ve ZDVOP Pardubického kraje v roce 2017

Holice	6	Liberecký, 5x královéhradecký (sourozenci - 2 a 3 děti)
Svitavy	0	
Veská	6	2x Ústecký, 4x Královéhradecký (2 sourozenci, 2 děti po jednom)
Klokánek	5	Slovenská republika, 2x Královéhradecký (sourozenci), 3x středočeský (sourozenci), 2x Ústecký (2x stejné dítě s faktickým pobytem v Pardubicích), Praha
Květináč	5	Liberecký, 2x Jihomoravský, 2x Vysočina
Celkem	22	

Jak je uvedeno v předchozích přehledech, na území Pardubického kraje se nachází pět ZDVOP. Tři zařízení se nacházejí v okrese Pardubice a dvě v okrese Svítavy. Díky tomu, že Pardubický kraj není svou rozlohou velký, je dostupnost do jednotlivých zařízení velmi dobrá.

Tři zařízení ZDVOP v Pardubickém kraji jsou příspěvkové organizace kraje. Jedná se o dvě dětská centra a jeden dětský domov pro děti od 1 do 3 let. V počátku vzniku ZDVOP, kdy bylo možné při těchto zařízeních ZDVOP zřídit, nebyly kladeny speciální nároky na místo, kde bude ZDVOP umístěn. Nebylo výjimkou, že děti ze ZDVOP byly umístěny společně s dětmi, které měly nařízenou ústavní výchovu. Vyjma těchto zařízení se na území Pardubického kraje přímo v Pardubicích nachází jedno tzv. soukromé zařízení, kterým je „Klokánek“, spadající do Fondu ohrožených dětí. Druhé zařízení, které je právě předmětem této práce, je zřízeno zapsaným ústavem Květná Zahrada a nachází se v Květné u Poličky.

První tři zařízení jsou tedy příspěvkové organizace Pardubického kraje. Na základě ústavního zmocnění a dle zákona č. 129/2000 Sb., o krajích, kraj zaujímá určité území, vlastní majetek, hospodář s ním, zakládá organizační složky nebo zřizuje příspěvkové organizace či obchodní společnosti a na základě zákona zabezpečuje kontrolu a dozor nad nimi. Tato tři zařízení spadají pod resort zdravotnictví.

Do novely zákona SPOD nebylo třeba, aby příspěvkové organizace měly pověření k výkonu sociálně-právní ochrany. Od 1. 1. 2013, kdy vešla v platnost zatím poslední

novelizace zákona SPOD, mají i tato zařízení pověření k výkonu SPOD. Uváděná novela zákona SPOD č. 401/2012 Sb. zavedla také povinnost ZDVOP řídit se při výkonu sociálně-právní ochrany dětí standardy kvality sociálně-právní ochrany. Jejich plnění je ukazatelem určité úrovně poskytování sociálně-právní ochrany. Účelem procesu standardizace je především zvyšování kvality poskytované sociálně-právní ochrany.

4.2 Systém preventivního působení v regionu Svitavska

Systém preventivního působení ve Svitavách a regionu Svitavska byl zahájen v roce 1998, kdy byla usnesením zastupitelstva města založena tzv. komise pro prevenci kriminality. V komisi jsou zastoupeny klíčové instituce, které se zaměřují na řešení problematiky sociálních deviací. Jedná se o zástupce okresního soudu, okresního státního zastupitelství, policie ČR, městské policie, střediska probační a mediační služby, zástupce odboru sociálních věcí a zdravotnictví MěÚ Svitavy a zástupce školských zařízení. Problematika dětské predelikvence a delikvence byla od počátku fungování komise její stěžejní součástí (Město Svitavy, 2018).

Systém včasné intervence (dále jen SVI) je ve Svitavách realizován jako pilotní projekt Republikového výboru pro prevenci kriminality České republiky. Na něm se podílí zástupci všech resortů zapojených do preventivního působení na děti a mládež v ČR. Gestorem SVI byl Odbor prevence kriminality MVČR (v současnosti Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality MVČR). Tento významný projekt je realizován minimálně v 36 městech České republiky. Ve Svitavách byl projekt po městě Ostravě, kde byl zahájen v roce 1999, pilotně ověřován v roce 2004. „*Systém včasné intervence je způsob práce a komunikace v oblasti sociálně – právní ochrany dětí a mládeže a prevence kriminality, jehož prostřednictvím vykonávají sociální, zdravotní, justiční a školské orgány, Policie ČR, městská policie a nestátní organizace systematickou a nepřetržitou práci s kriminálně rizikovými dětmi a jejich rodinami*“ (Město Svitavy, 2018)

„*SVI je včasná intervence při predelikventním a delikventním jednání, včasná pomoc dětem opakovaně se dostávajícím do sítě orgánů činných v trestním řízení a jejich rodinám, efektivní řešení konfliktních situací způsobených delikventním chováním, prevence páchaní další trestné činnosti, odklon dětí a mladistvých od kriminální kariéry a cílená snaha o satisfakci oběti.*“ (Město Svitavy, 2018)

Primárním nástrojem pro dosažení shora uvedených cílů je právě informační systém SVI. Ten se skládá ze tří hlavních pilířů. Prvním z nich je tým pro mládež, druhý je informační

system a třetím pilířem je realizace konkrétních opatření pro řešení problémů jednotlivců (predelikventů, delikventů) a jejich rodin (Štěchová & Večerka, 2014).

Tým pro mládež je skupinou odborníků zabývajících se dětskou predelikvencí a delikvencí na okresní úrovni a ve Svitavách je administrován místním Střediskem probační a mediační služby. Primárně je určen k řešení tzv. typických problémů dětské predelikvence a delikvence a sdílení dobré praxe mezi jednotlivými OSPOD v okrese Svitavy a jejich partnery. Jedním z úkolů týmu pro mládež je iniciování, sledování a vyhodnocování konkrétních programů v oblasti predelikvence a delikvence (Město Svitavy, 2018).

Na informačním systému SVI se v průběhu let 2004 až 2016 podílelo více než 60 zástupců nejrůznějších organizací. Snahou IS SVI je věnovat se maximální měrou období dítěte před spácháním tzv. činu jinak trestného nebo před spácháním provinění. V tomto období lze většinou pozorovat celou řadu signálů do budoucna naznačujících problematické, případně rizikové chování dítěte (Štěchová & Večerka, 2014).

Třetí pilíř tvoří realizace konkrétních programů, projektů nebo opatření zaměřených na řešení problému dětské predelikvence a delikvence. V současnosti existuje v rámci SVI široká škála konkrétních programů, jedním z příkladů takového programu je i „Drž se na uzdě!“.

Dalšími programy, které spadají do této kategorie, jsou např. Výcvik sociálních dovedností pro starší predelikventy „Cesta“, práce s rodinami predelikventů a delikventů „Návrat“ atd. Diagram preventivního působení ve Svitavách se nachází níže.

Z výše uvedeného je zřejmý zcela výjimečný rozsah i hloubka preventivního programu města Svitavy. Jeho primární zaměření se týká zejména dětí a mládeže. Je tedy zcela logické, že za více jak 20 let fungování tohoto programu vznikla řada zařízení směřujících především k řešení oblasti dětské predelikvence a delikvence. Mezi tato zařízení patří také ZDVOP Květináč (Město Svitavy, 2018).

Na rozdíl od všech výše uvedených zařízení, která deklarují svůj prorodinný a individuální přístup, je prostředí i veškeré výchovné přístupy a postupy ve ZDVOP Květináč podřízeno tomuto cíli. Přesto zůstává zásadní otázkou, nakolik se lze přirozenému prostředí zdravé rodiny skutečně přiblížit (Květná Zahrada, 2019).

5. Květná Zahrada jako součást systému péče o ohrožené děti

Květná Zahrada, z.ú. je nestátní nezisková organizace. Byla založena roku 2005 a jejím posláním je poskytovat pomocnou ruku ohroženým dětem a jejich rodinám, či mladým dospělým, kteří po dovršení 18 let odcházejí ze zařízení ústavní výchovy či jiného sociálního zařízení, výkonu trestu nebo je jejich životní situace jakkoliv obtížná. Květná Zahrada sídlí na venkovském statku v obci Květná mezi městy Polička a Svitavy.

Základní ideou Květné Zahrady je pomoc ke svépomoci, jejím sloganem je „Pomáháme růst potřebným“. Od tohoto principu se odvíjí praxe zařízení, kdy je všechna jeho činnost s dětmi prováděna tak, aby podporovala děti i dospělé na jejich cestě k samostatnosti, odpovědnosti a schopnosti vlastního rozhodování, to vše s ohledem na jejich individuální schopnosti. Květná Zahrada, z.ú. je též zřizovatelem Střediska výchovné péče Svitavska, které vzniklo v roce 2014. Toto zařízení bylo v roce 2019 přebudováno na pobytové, poskytující preventivně výchovné služby v okrese Svitavy (Květná Zahrada, 2019).

Květná Zahrada se od roku 2009 věnuje také sociálnímu podnikání, v rámci něhož zaměstnává ohrožené mladé lidi v tradičních zemědělských činnostech. Organizace také dlouhodobě pořádá vzdělávání ve formě kurzů a přednášek v rámci této oblasti.

Květná Zahrada v současnosti poskytuje následující služby: Dům na půl cesty, zaměstnávání znevýhodněných osob, sociální podnikání, středisko výchovné péče a ZDVOP (Květná Zahrada, 2019).

Dům na půl cesty poskytuje v Květné zahradě od roku 2010 zázemí mladým dospělým do 29 let, kteří se ocitají v nouzi či na hraně sociálního vyloučení. Klienti zde bydlí a pracují na statku, kde jsou náplní jejich práce především zemědělské činnosti, které jsou součástí rozsáhlého sociálního podnikání Květné Zahrady. Starají se o cca 200 hospodářských zvířat – krav, koz, koní, ovcí apod., obsluhují sýrárnu, obsluhují k ní přilehlý obchod, vyrábějí džemy či vaří v kuchyni. Pohybují se zde v tradičním pracovním prostředí, jehož náplň přirozeně podněcuje k soustavnosti, cílevědomosti a odpovědnosti. Cílem je zařazení těchto mladých lidí zpět do společnosti, potažmo na trh práce. Proto organizace spolupracuje i s řadou dalších subjektů a někteří z klientů vykonávají i další typy práce, jakými jsou úklidy veřejných prostranství, parkovišť, okolí komunikací, údržbové práce, stěhování, lesnické činnosti. Tyto aktivity mají zásadní potenciál pro resocializační činnosti s různými typy klientů a lze je přizpůsobit jejich individuálním potřebám. Jedná se o činnosti přirozené, které klienti snadno chápou a vykonávají. Vytvářejí si tak důležité pracovní návyky v přirozeném prostředí. Typickým klientem DPC Květné Zahrady je

mladý člověk (poměr chlapců i dívek je vyvážený), který se vrací z dětského domova či jiné formy ústavní péče do regionu bez možnosti žít v rodinném prostředí. Za rok 2018 organizace pracovala s 21 klienty, od roku 2005 prošlo touto službou více než 160 mladých lidí. Většina z nich se po obvykle několika letech pobytu v DPC úspěšně zařazuje do života ve společnosti (Květná Zahrada, 2019).

Další službou provozovanou Květnou Zahradou je Středisko výchovné péče Alfa, které zahájilo svou činnost v roce 2014, se sídlem v okresním městě Svitavy. Detašované pracoviště SVP působí také v obci Květná. Jedná se o školské zařízení, které financuje MŠMT. Nabízí služby a pomoc dětem, jejich rodičům a pedagogům. Poskytuje poradenské, výchovně vzdělávací, terapeutické i diagnostické služby. Zaměřuje se na širokou škálu nejrůznějších potíží souvisejících s negativními projevy chování a s patologickými vztahy. Zařízení, které má podobu denního stacionáře, navštěvují děti ze základních škol ve dnech, kdy probíhá výuka. SVP poskytuje i terénní služby, nejčastěji v podobě programů pro třídní kolektivy

Ve školním roce 2017/2018 bylo také zahájeno MŠMT akreditované systematické a dlouhodobé vzdělávání pedagogů celého regionu zaměřené zejména na práci s dětmi s poruchami chování.

5.1 Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc „Květináč“

ZDVOP „Květináč“, jehož činnost byla zahájena roku 2013, je nejmladší zařízení ZDVOP v Pardubickém kraji. Jeho činnost byla ukončena ke konci roku 2018, a to především z níže nastíněných ekonomických důvodů. Je však zřejmé, že pětiletá zkušenost s provozem zařízení, jeho personálním obsazením cca 10 profesionály z řad pedagogů, psychologů, sociálních pracovníků a vychovatelů a zejména příběhy a osudy konkrétních dětí jej s ohledem na specifický charakter „Květináče“ předurčují pro reflexi této praxe a podle mého názoru i k jejímu co nejširšímu předávání v rámci celé ČR (Květná Zahrada, 2019)

Činnost ZDVOP „Květináč“ byla zahájena především s ohledem na potřeby orgánů sociálně-právní ochrany dětí v regionu, kde se nacházejí města zabezpečující výkon této agendy na území bývalého okresu Svitavy. Především se jednalo o OSPOD z měst Svitavy, Polička, Moravská Třebová a Litomyšl. Za dobu práce ZDVOP spolupracoval i s řadou dalších měst a obcí nejen v regionu bývalého okresu, ale s ohledem na specifické postavení tohoto zařízení, které mělo svojí povahou velmi blízko k zařízením výchovného charakteru

z resortu školství, i s městy, obcemi a jimi pověřenými OSPOD z Pardubického kraje. Nezřídka se však na služby ZDVOP „Květináč“ obraceli i sami rodiče, pěstouni, nebo dokonce samy děti v adolescentním věku před dovršením zletilosti. Specifikem ZDVOP „Květináč“ byla práce především se staršími dětmi ve věku nejčastěji 14 – 18 let, pocházejícími z **nefunkčních, rizikových, problémových nebo ohrožených rodin** tak, jak jsou charakterizovány v předchozích částech práce. Snahou zřizovatelů bylo odpovědět na některé otevřené otázky, které **popisují výše citované studie MPSV**, obsahující často velmi nelichotivá konstatování o současném stavu systému péče o ohrožené děti v ČR. Činnost „Květináče“ byla současně významnou službou v oblasti preventivního působení v regionu, na niž se zakladatelé Květné Zahrady i ZDVOP „Květináč“ významnou měrou podílejí. Důležitá je také vazba na desítky preventivních projektů nebo programů v oblasti prevence kriminality města Svitavy, Moravská Třebová a Poličky (Květná Zahrada, 2019). Z výše uvedené obecné charakteristiky ZDVOP byla jeho práce úzce spjata s efektivní pomocí a podporou ohrožených a rizikových dětí, jejich rodin a mladých lidí, kteří po dosažení zletilosti opouštěli školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo se z nejrůznějších důvodů vracejí z jiných zařízení pro péči o mládež, z výkonu trestu odnětí svobody, ochranné léčby, nebo byli v obtížné životní situaci - bez přístřeší, potřebné pomoci a podpory. Tito klienti jsou součástí služeb DPC a starší děti ze ZDVOP dosahující zletilosti mají v DPC oporu v případech, kdy je jejich budoucnost při dosažení plnoletosti ve vlastní rodině nejistá, nebo dokonce nemožná. Důležitá je také vazba ZDVOP na shora uvedené sociální podnikání (Květná Zahrada, 2019).

ZDVOP Květináč se nachází v nově zrekonstruovaném samostatném objektu farmy Květná Zahrada. **Kapacita zařízení je 9 dětí ve věku od 7 do 18 let.** Součástí zařízení je kuchyň, dva obývací pokoje a čtyři pokoje, kde mají ubytování a svůj osobní prostor jednotlivé děti. Tři pokoje jsou určeny pro dvě děti, čtvrtý pokoj je větší a umožňuje ubytování tří dětí. Je umístěn v mezipatře a jsou v něm ubytovány nejčastěji dívky.

5.2 Charakteristika dětí umístěných ve ZDVOP „Květináč“

Za období 9/2013 - 8/2018 bylo ve ZDVOP Květináč umístěno **celkem 92 dětí**. Z tohoto počtu se jednalo o **10 opakovaných pobytů**, nejčastěji z důvodů nedostatečné míry změny v rodinném prostředí, kdy opakovaně vznikaly situace, pro něž bylo dítě do ZDVOP přijato. Z tohoto počtu se jednalo o **53 chlapců a 39 dívek**. Nejmladšímu dítěti bylo v době

přijetí **6 let**, nejstaršímu **17 let**. Průměrný věk všech umístěných dětí byl **14,5 roku**. Průměrná délka pobytu dítěte v zařízení byla **7 měsíců**, nejdelší doba pak **1,5 roku**. Mezi přijatými dětmi bylo také několik, u nichž **délka pobytu představovala pouze několik dní**. Tato skutečnost zkresluje průměrnou délku pobytu, medián je na úrovni cca 8 měsíců. U krátkodobých pobytů v řádu dní došlo v rodinném prostředí k náhlému vyhocení situace, která dítě ohrožovala a díky níž nemohlo v rodině nadále bezpečně působit. V těchto případech bylo dětem poskytnuto především bezpečné zázemí a pochopení směřující k uklidnění situace. I takto vynucená změna je pro řadu rodičů významným impulzem pro hledání způsobů lepšího soužití (Květná Zahrada, 2019).

Typickým dítětem umístěným ve ZDVOP Květináč v uvedeném období bylo dítě staršího školního věku z neúplné rodiny, kde byla nastavena nesrozumitelná, mizivá nebo žádná pravidla vzájemného soužití a komunikace s rodiči. Dalším charakteristickým znakem dětí umístěných ve ZDVOP „Květináč“ byl **problém s autoritami**, a to nejen v rodině, ale také ve školním prostředí. Dítěti není dlouhodobě, a dokonce ani příležitostně umožněno pocítit důsledky svého jednání. Rodič řeší problémy za dítě a zároveň dítěti vyčítá jeho nezodpovědnost. Značná část rodičů i jejich partnerů řeší za děti jinak zcela obvyklé domácí práce nebo dokonce školní povinnosti. Řada dětí umístěných do ZDVOP Květináč měla buď mizivé, nebo zcela žádné domácí povinnosti. U většiny dětí byla z těchto důvodů míra sebeobsluhy snížena na minimum a schopnost pomáhat ostatním byla na velmi nízké úrovni, obvykle vedena snahou po osobním prospěchu. Vztahy v rodinách měly často spíše charakter obchodu. Nezřídka k tomuto výchovnému modelu přispěli bohužel svojí lhostejností i učitelé nebo další výchovní pracovníci. Charakteristickým jevem u většiny dětí ve ZDVOP je také málo času využívaného smysluplnými činnostmi, zejména pak společnými činnostmi s rodiči. Nedůslední rodiče, často uplatňující výchovně problematický přístup vůči dítěti, které v období puberty přestává plnit mnohdy i základní pravidla, byli z této situace často bezradní. Když se situace vyhrotila, v emocionálně vypjatých situacích často sáhli po nepřiměřených omezeních nebo trestech, které problém spíše prohlubují (Květná Zahrada, 2019).

Další (konkrétní) důvody umístění dětí do ZDVOP „Květináč“ budou předmětem výzkumné části, kde budou zpracovány především pohledem samotných dětí.

Pro představu o dětech umístěných ve ZDVOP „Květináč“ je také velmi důležitým aspektem místo, kam dítě směřovalo po odchodu ze zařízení. V **celkem 71 případech** to bylo zpět do původní rodiny, v **11 případech do dětského domova**, v **8 případech do výchovného ústavu** a ve **2 případech do diagnostického ústavu** (Květná Zahrada, 2019).

Další osud dětí, který je s ohledem na charakter práce jedním ze stěžejních témat, bude předmětem následující kapitoly zaměřené na metody práce ve ZDVOP „Květináč“.

5.3 Metody sociálně výchovného působení ve ZDVOP „Květináč“

Sociálně výchovné působení na děti v zařízení, jeho vliv a význam na míru reedukace a resocializace, případně další osud dětí je hlavní oblastí zájmu této práce. Při objasnění principů a metod práce s těmito dětmi je nutné alespoň krátce připomenout některé obecně platné výchovné teorie směřované k dětem, jež jsou uvedeny v cílové skupině a jsou využívány pracovníky ve ZDVOP „Květináč“. Jak je uvedeno v předchozí kapitole, jedná se z pohledu pedagogiky o děti s většími či menšími obtížemi při respektování autorit, problematickými vztahy v rodině, vyšší mírou agresivity a nevhodně využívaným volným časem. Lze je označit jako děti s projevy maladaptivního, často i predelikventního chování. U krátkodobých pobytů jde především o děti neurotické, úzkostné a traumatizované. Cílem práce s těmito dětmi je hlavně celkové snížení úrovně různým způsobem manifestované úzkosti vedené snahou umožnit jim interpersonální kontakty, zmenšit vědomé i nevědomé konflikty, snížit negativní obranné mechanismy i celkovou míru agresivity. Základem práce s **typickými klienty zařízení**, tedy dětmi s problematickým chováním, je tzv. **strategie modifikace chování**, která vychází z podmínky, že každé chování (tedy dobré i špatné) je naučené v procesu výchovy a socializace. Proto i náprava špatného chování je založena na znovunaučení (přeučení) správného chování, ne však pouze formou odměn a trestů, jak je to obvyklé, ale především prostřednictvím širokého komplexu běžných, přirozených aktivit postavených především na těchto třech základních rozvojových činnostech - **učení, práci a hře**. Tento základní **reedukační a resocializační model** je pak doplněn maximální možnou **podporou rodiny** (Květná Zahrada, 2019).

S ohledem na podmínky uvedené pro přijetí a pobyt dítěte ve ZDVOP by práce s dětmi s výchovnými problémy měla být svěřena jiným typům zařízení. V praxi je však velmi obtížné pro rodiče i orgány SPOD určit příčiny a následky problému. V běhu času při velikosti území, frekvenci těchto problémů a možnostem zařízení pro výkon ústavní výchovy tak, jak jsou charakterizovány v předchozích částech práce, jsou především pracovníci orgánů SPOD prakticky nepřetržitě konfrontováni se situacemi, kdy se v zájmu ochrany dětí musí rozhodovat prakticky ze dne na den, často i z hodiny na hodinu. Typický klient ZDVOP „Květináč“ je předmětem práce především z důvod **akutního ohrožení**. Jeho akutnost však neznamená nikterak krátkou epizodu a ve chvíli, kdy je takové dítě do

zařízení umístěno, je nutné na něj pohlížet z pozice nejen odstranění akutního nebezpečí, ale také s ohledem na ošetření alespoň některých důvodů vzniku výše uvedených problémů.

Před přijetím dítěte do ZDVOP - až na akutní případy, kdy nelze přijetí odložit z důvodu ohrožení - probíhá tzv. **případová konference**, jež je detailněji vysvětlena v předchozích částech práce. V některých případech je konference pořádána i v průběhu pobytu, obvykle při některé zásadní změně situace v rodině, kdy je nezbytná porada více odborníků a dítě je schopné vyjádřit se k nastalé situaci (Květná Zahrada, 2019).

Následující empirická část bude věnována reflexi a zhodnocení přístupů pracovníků k procesu ochrany, reedukace a resocializace dětí umístěných v zařízení, což by mělo mimo jiné podpořit jeho další práci směřovanou k maximální pomoci ohroženým dětem a jejich rodinám.

EMPIRICKÁ ČÁST

6. Charakteristika výzkumného problému, cíle práce a výzkumné otázky

Jak již bylo nastíněno v empirické části výše, zařízení tohoto typu představují nenahraditelnou složku systému péče a ochrany dětí. Do zařízení, jako je ZDVOP, se mnoha různými způsoby dostávají děti, jejichž pobyt v takovémto zařízení může být podmíněn značně rozmanitým spektrem příčin. Péči o tyto děti v mnoha případech nelze zajistit jiným způsobem ani jiným typem zařízení, jelikož by přísnější režimová podstata takových zařízení u těchto dětí byla výrazně kontraproduktivní ve vztahu k cílům jejich výchovy nebo ochrany. Z důvodu chaotického fungování systému péče o ohrožené děti se však do zařízení dostávají i děti, jejichž příčiny umístění se mnohdy zásadně odchyľují od původního záměru zařízení, což může mít v mnoha směrech negativní vliv na skupinu dětí v zařízení, a tím pádem i uskutečňování jeho základních cílů.

V posledních letech pozorujeme trend postupného snižování státního příspěvku vyhrazeného na financování některých sociálních služeb, přičemž právě zařízení ZDVOP jsou tímto trendem postižena zcela zásadně. Mnohdy scházejí prostředky nutné pro jejich provoz do takové míry, že jsou jejich provozovatelé nuceni k utlumení činnosti, nebo dokonce k jejich uzavření.

V zařízeních tohoto typu velmi často působí pracovníci se vzděláním a profesní praxí převážně, nebo dokonce výhradně z pedagogických nebo sociálních oborů. Pouze velmi výjimečně v zařízeních tohoto typu pracují psychologové. Pedagogický, případně sociologický pohled těchto pracovníků je často zaměřen převážně na skupinu, její vlastnosti a dynamiku. Naším cílem naopak je zaměřit se na jednotlivce, jeho chování, jednání a prožívání, a to před nástupem do tohoto zařízení, v průběhu výchovného procesu a včetně nástinu některých možností jednotlivce po jeho odchodu.

Na základě výše zmíněného záměru byly stanoveny následující výzkumné problémy:

- a) charakteristika dětí umístěných do tohoto typu zařízení
- b) objektivní a subjektivní aspekty fungování zařízení ZDVOP a pobytu v něm
- c) reálná úloha zařízení ZDVOP v rámci reedukace a resocializace ohrožených dětí

Výzkumná část této práce tedy usiluje o hlubší popis a porozumění relevantním aspektům umístění dětí do zařízení typu ZDVOP založených na objektivních informacích o dětech i pohledu jich samotných na tento problém. Na základě toho byly stanoveny následující výzkumné cíle:

- 1. Popsat dosavadní životní příběhy dětí umístěných ve ZDVOP Květináč s důrazem na okolnosti vedoucí k jejich umístění do tohoto zařízení**
- 2. Typizovat důvody umístění dětí do zařízení**
- 3. Prozkoumat průběh pobytu dítěte v zařízení a jeho vnímání tohoto období**
- 4. Zachytit vliv pobytu v zařízení na aktuální míru kvality života dítěte**
- 5. Popsat reedukační úlohu zařízení v krizové situaci dětí a jejich rodinných příslušníků**

Na základě výše uvedených cílů výzkumu a studia literatury byly stanoveny následující otevřené výzkumné otázky, jejichž zodpovězením lze naplnit výše uvedené výzkumné cíle:

- 1. Jaké zásadní okolnosti ovlivňují výchovu dětí před umístěním do zařízení ZDVOP?**
- 2. Jaké jsou typické důvody pro umístění námi zkoumaných dětí do zařízení ZDVOP?**
- 3. Jak děti ve vybraném zařízení ZDVOP vnímají svůj pobyt?**
- 4. Jak děti vnímají aktuální změnu kvality života po umístění do vybraného zařízení ZDVOP?**
- 5. Jakými prostředky přispívá z pohledu dětí vybrané zařízení ZDVOP k jejich reedukaci?**

7. Popis zvoleného metodologického rámce a metod výzkumu

V obecném pojetí je práce prezentována jakožto případová studie chovanců umístěných do specifického zařízení, která mapuje jednotlivce a v souvislostech popisuje jeho dosavadní životní příběh, a to s důrazem na okolnosti umístění do specifického zařízení a průběh jeho umístění v zařízení. Vzhledem k povaze výzkumného problému jsme zvolili soubor kvalitativních metod (Willig, 2013).

Reedukační prvky v zařízení ZDVOP Květináč lze za jistých okolností ztotožnit s metodami výchovy prožitkem. Jak uvádí Allison & Pomeroy (2000), tradiční způsoby výzkumu v této oblasti selhávají v hlubším porozumění samotným aktérům a jejich prožitku. Jelikož je právě porozumění osobní zkušenosti a vnímání svého pobytu chovanci zařízení jedním z našich primárních záměrů, je užita metoda interpretativní fenomenologické analýzy (dále jen IPA), která se osvědčuje právě v případě, kdy jsou subjekty výzkumu členové neobvyklé skupiny s určitou specifickou zkušeností (Creswell, 2014).

Primárními nástroji získávání dat je série tří polostrukturovaných rozhovorů se subjekty výzkumu (dětmi), obsahová analýza dostupné dokumentace a dlouhodobé zúčastněné pozorování v zařízení ZDVOP Květináč. Doplněním je dotazník kvalitativní povahy pro vychovatele, ve kterém hodnotí míru reedukace dětí.

7.1 Metody získávání dat

Získávání dat pro výzkumný záměr magisterské práce probíhá především prostřednictvím tří hlavních nástrojů. Prioritním zdrojem dat je série polostrukturovaných rozhovorů s dětmi v zařízení. Polostrukturovaný rozhovor poskytuje pro náš účel dítěti dostatek prostoru pro otevřený hovor o tématu a jeho reflexi. Jako výzkumníkům nám umožňuje řídit rozhovor tak, aby byl stále věcný a věrný tématu, zároveň nám však poskytuje dostatečnou pružnost, která je nutná pro přizpůsobení se novým tématům, která se subjektu během rozhovoru v souvislosti s ústředním tématem otevírají (Smith, 2004).

Polostrukturované rozhovory jsou s dítětem vedeny vždy při jeho vstupu do zařízení, v průběhu jeho pobytu v zařízení a bezprostředně před jeho odchodem ze zařízení. Výjimku v tomto scénáři představují děti, které již v zařízení v době započetí výzkumu pobývaly. S těmito dětmi byly provedeny pouze dva ze tří rozhovorů, tedy rozhovor v průběhu pobytu a rozhovor konečný. Otázky se v případě těchto tří fází rozhovorů liší. Přesné znění pokládaných otázek je uvedeno v příloze.

Úvodní polostrukturovaný rozhovor je zacílen především na tematiku očekávání dítěte od jeho následujícího pobytu v zařízení ZDVOP a jeho prvních dojmů z pobytu v něm. Počáteční otázky v úvodu tohoto rozhovoru jsou zaměřeny na navázání vztahu s dotazovaným dítětem a na zjištění jeho vnímání odlišnosti původního prostředí a nynějšího prostředí ZDVOP. Příkladem je otázka, kdy je dítě dotázáno, aby popsalo průběh běžného dne v zařízení. Po navázání komunikace je dítě dále dotazováno na důvody umístění, případně na iniciátora jeho pobytu ve ZDVOP. Po zjištění těchto okolností je již dítě dotazováno na vlastní názor na celou situaci a její příčiny a současně je zjišťováno jeho další očekávání od pobytu zde. Klíčovou otázkou je pozice změny očima dítěte, tedy co by se mělo stát (případně jak může dítě samo přispět), aby se jeho situace v budoucnu změnila.

Následující rozhovor, provedený ideálně přibližně uprostřed pobytu dítěte v zařízení, tedy cca po 3 až 4 měsících, je již svými otázkami zaměřen nejen na zhodnocení dosavadního pobytu a nově získaných dovedností, ale jeho cílem je také zmapovat sebereflexi dítěte a náhled na jeho aktuální životní situaci a její možný vývoj po odchodu ze zařízení.

Jednotlivé otázky jsou po úvodním rozhovoru s cílem navázání kontaktu směřovány na pozitivní i negativní zkušenost aktuálně prožívanou v zařízení. Její součástí je také identifikace osoby (osob) vytvářejících pro dítě v zařízení důležitou oporu. Klíčovou částí prostředního rozhovoru je kromě mapování prožívání dítěte v zařízení i zjištění náhledu dítěte na nutnost změn v domácím prostředí před případným návratem, včetně vlastního příspěvku k této změně nebo změnám.

Poslední rozhovor, konaný na samotném konci pobytu dítěte v zařízení, je tematicky zacílený jak na jeho zhodnocení, tak především na budoucnost dítěte v prostředí, kam se vrací, případně kam dále směřuje. Po úvodním navázání kontaktu jsou otázky zaměřeny na reflexi výchovného působení ZDVOP očima dítěte, včetně identifikace osob, které pro dítě během pobytu představovaly největší oporu. Další otázky jsou směřovány na zhodnocení služeb poskytovatele z pozice dítěte. Zásadním tématem závěrečného rozhovoru jsou očekávání dítěte od prostředí a osob souvisejících s jeho návratem do původního prostředí rodiny, případně do zařízení, kam dítě vzhledem k aktuální situaci dále směřuje. Důležitou součástí závěrečného rozhovoru je vyslovení několika „kouzelných přání“, jejichž cílem je zmapovat i skrytá očekávání budoucnosti dítěte.

Doplňkovým zdrojem dat pro výzkumnou část této magisterské práce je užití metody objektivní hodnotící škály pro vychovatele v zařízení. Její finální podoba se skládá z celkem 17 sedmistupňových položek sémantického diferenciálu. Jednotlivé položky se

zaměřují na konkrétní charakteristiky působení dítěte v zařízení ZDVOP. Položky jsou rozděleny do tří skupin. První skupina se týká základních cílů ZDVOP, vyplývajících z jeho postavení v rámci systému péče o ohrožené děti. Konkrétně se jedná o položky zaměřené na prožívání strachu, bezpečí, vztahu k pořádku, dodržování pravidel, postavení v kolektivu, osobní hygienu a míru agresivity. Druhá skupina položek zkoumá rozvoj důležitých osobnostních vlastností dítěte, konkrétně se jedná o sledování emoční stability, schopnosti soustředění, aktivity (v pracovních činnostech), vztahu k druhým a způsobů komunikace. Třetí skupinu tvoří položky zaměřené na základní výchovné cíle zařízení Květináč, jakožto služby poskytované konkrétní organizací. Konkrétně se jedná o položky: trpělivost, zodpovědnost a manuální zručnost. Za zcela zásadní je v rámci filozofie organizace posuzování míry samostatnosti a schopnosti samostatného rozhodování (v kontextu přijetí následků vlastního jednání). Škála je průběžně administrována celkem čtyřem vychovateli zařízení, kteří přicházejí s dětmi dlouhodobě a pravidelně do styku. Vždy se váže ke konkrétnímu dítěti a je všem čtyřem vychovatelům administrována paralelně s vedenými rozhovory s dětmi, a to na počátku jejich pobytu a před jeho ukončením. Záměrem byla i administrace škály vychovateli v průběhu pobytu každého dítěte, avšak tato byla vzhledem k náročnosti a směnné povaze provozu zařízení shledána neproveditelnou. Cílem této posuzovací škály je nejen charakterizovat jednotlivé klienty a jejich vlastnosti, ale také zachytit jejich případnou změnu v průběhu pobytu v zařízení. Před samotnou administrací byla podoba škály prezentována všem vychovatelům na společné schůzce, kde byli tito vychovatelé seznámeni s cíli práce a detailně instruováni, jak dotazníky vyplňovat.

Nedílnou součástí případové studie chovanců ZDVOP Květináč je obsahová analýza dokumentace shromážděné a průběžně vedené k jednotlivým dětem.

Doplnění dat získaných rozhovory spolu s daty z dostupné dokumentace výsledku škály pro vychovatele vychází ze snahy o dosažení nejvyšší možné míry validity prostřednictvím triangulace metod (rozhovor, hodnotící škály a analýzy dokumentace). Dále je snaha také o triangulaci zdrojů dat (samotné děti a jejich výpovědi, vychovatelé a jejich hodnocení, a nakonec i obsah dokumentace, kde se promítají i informace o případech dětí i od jiných odborníků) (Hendl, 2016).

7.2 Metody zpracování a analýzy dat

Polostrukturované rozhovory byly v celé délce zachyceny na nahrávací zařízení. Poté proběhla jejich doslovná transkripce. Tato byla dále podrobena procesu třídění a klasifikace dat, následně byl obsah rozhovorů podroben volné i strukturované analýze, v rámci níž byly jednotlivé rozhovory opakovaně pročitány, a metodou „tužka papír“ nejprve výzkumníkem deskriptivně okomentovány s cílem zachytit jeho první dojmy z průběhu a obsahu provedeného rozhovoru. V následujících krocích byly rozhovory opatřeny klíčovými tématy, která se v nich objevovala. Během celé analýzy dat je aplikována tzv. dvojí hermeneutika, pro kterou platí, že předmět výzkumu, tedy v našem případě dítě, vytváří snahu porozumět své zkušenosti s daným fenoménem, v našem případě s umístěním do zařízení a jeho průběhem, a výzkumník vytváří snahu porozumět tomu, jakým způsobem a proč k tomuto porozumění dítě dospívá. Postupně jsou analyzována podřazená i nadřazená témata, která vyvstávají během rozhovorů s jednotlivými dětmi, která se v rozhovorech s dětmi opakují. Následně byl analyzován vzájemný vztah těchto témat a jejich souvislost. Výsledky jsou v následující části práce prezentovány zprvu idiograficky, formou narativních případových studií, poté doplněných souhrnnou tematickou analýzou výzkumných otázek (Larkin, Watts, & Clifton, 2006). Odpovědi vychovatelů na jednotlivé položky sémantického diferenciálu byly bodově ohodnoceny tímto klíčem: 1 = 1 bod, 2 = 2 body atd. Body dotazníků byly zaneseny do tabulky v programu Microsoft Excel a v něm i dále (především kvalitativně) vyhodnocovány.

7.3 Etické problémy a způsob jejich řešení

Předním etickým problémem výzkumné části magisterské práce je, vzhledem k její povaze, potenciální zpětná identifikace jednotlivých dětí. Z tohoto důvodu byl uskutečněn proces anonymizace dětí v celé délce práce, a to nahrazením jejich původních jmen za jména smyšlená. Dětem zahrnutým do výzkumu byl ústně objasněn důvod administrace rozhovorů a byly informovány o záměru práce. Dále byly obeznámeny s anonymitou a nehodnotícím přístupem rozhovorů a na základě toho byly dotázány, zda se svou účastí ve výzkumu souhlasí. Všechny děti zahrnuté v empirické části se svou účastí ve výzkumu explicitně souhlasily. Nesouhlas se zahrnutím do výzkumu vyslovil pouze jeden z chovanců zařízení.

Možným (nejen) etickým problémem je potenciální konflikt zájmů, vycházející z vlastní pracovní pozice vychovatele a současně výzkumníka. Tato skutečnost nepředstavuje pouze problém etický, ale může mít dále vliv na interpretaci rozhovorů atd. Tohoto problému jsem si dobře vědom po celou dobu výzkumu, jeho úplná eliminace se však přirozeně jeví jako nemožná. Do určité míry je existence tohoto vyvážena nadstandardní mírou osobního zapojení do výzkumu.

8. Výzkumný soubor

Výzkumný soubor se sestává z 11 dětí, které byly umístěny do zařízení alespoň po dobu 3 měsíců v průběhu zkoumaného období, tedy od října 2017 do září 2018. 3 děti byly z výzkumu vyřazeny, a to z důvodu nedostatečně dlouhého, spíše nárazového, umístění v zařízení. Jeden z chovanců nesouhlasil se svou účastí ve výzkumu. Věkový rozsah zkoumaných dětí je 12 až 18 let. V souboru převažují chlapci, a to v poměru osm chlapců ku třem děvčatům. Velikost výzkumného souboru čítající 11 participantů je vzhledem k rozsahu výzkumu, daném mantinely formátu magisterské práce, a vzhledem k využití metodě výzkumu spíše nadměrný, avšak stále přijatelný. Pro účel jako je tento doporučují Larkin et al. (2006) vzorek o 3 – 6 respondentech, který umožňuje dostatečně hlubokou analýzu, což je ovšem počet, který se vzhledem k dílčím cílům práce jeví jako nedostatečný.

9. Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Odpovědi na výše stanovené výzkumné otázky jsou prezentovány narativní formou prostřednictvím komplexních kazuistik námi zkoumaných dětí umístěných do zařízení ZDVOP. Tato část obsahuje zprvu deskripci životních příběhů vybraných dětí, a to s důrazem na období pobytu v zařízení, jeho vnímání v celé šíři dítětem a úspěšné i neúspěšné aspekty reedukace dítěte. Komplexní zachycení studie těchto případů, a závěry z těchto studií vyvozené, jsou ústředním motivem tohoto výzkumu. Následně jsou tyto konkrétní kazuistiky, a především témata, která byla identifikována v průběhu rozhovorů, podrobena rozboru, který ústí v konkrétní a ucelené zodpovězení výše stanovených výzkumných otázek.

9.1 Případové studie chovanců zařízení ZDVOP

Následuje celkem 11 kazuistik dětí umístěných do zařízení ZDVOP Květináč, které v zařízení figurovaly během realizace výzkumu, a to alespoň po dobu tří měsíců. Tyto děti se liší nejen okolnostmi a důvody přijetí do zařízení, ale i mírou prevalence výchovných problémů, mírou úspěšnosti reedukace jich samotných i jejich rodinných příslušníků, ale především jejich vlastním vnímáním průběhu pobytu v zařízení a dalšího směřování v životě.

Kazuistika č. 1

Jméno: **Dominika**, věk: 16/17 let, délka pobytu: cca 13 měsíců, důvod přijetí: výchovné problémy. Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu matka.

Klinický dojem

Dominika se jeví jako nadprůměrně inteligentní, komunikativní, poměrně pracovitá a velmi společenská dívka. Ráda se pohybuje v prostředí chlapců, na což je zvyklá z původního kolektivu vrstevníků. Vrstevnická skupina a uznání jejích členů jsou pro Dominiku velmi důležité. Působí na ZDVOP jakožto stabilní článek kolektivu a během působení v kolektivu je u ní vždy patrná snaha o spravedlnost a jakousi férovost, ačkoliv obojí významně podléhá jejímu vlastnímu měřítku. Dominika má naproti tomu sklony k výbušnému, často dokonce agresivnímu chování, jak již bylo zmíněno výše. Projevuje tendence manipulovat s okolím, a to někdy i pomocí svého vzhledu či slabin ostatních, což se jí v kombinaci s vysokou inteligencí často daří. V jejím chování se běžně vyskytuje přetvářka, je však velmi srdečným člověkem. Dominika vykazuje prvky poruchy chování, kterou je opět díky vysoké inteligenci schopna zdatně maskovat.

Období před přijetím do ZDVOP

Dominika přišla do ZDVOP ve svých 17 letech. Žije u matky, otce vidá pouze občas o víkendech, rodiče jsou rozvedení. Vyrůstá obklopena převážně mužskou vrstevnickou skupinou. Před pobyttem zde navštěvovala výběrové osmileté gymnázium. Jak uvádí v prvním provedeném rozhovoru, nejen její výbušnost přispívá k neustálému vzniku rodinných sporů, především pak s její matkou a také její již plnoletou, pracující sestrou. Dominika měla kvůli konfliktům v domácím i školním prostředí častou zkušenost s policií, psychologem pedagogicko-psychologické poradny a s dalšími institucemi obecně. V její anamnéze z předešlých let nacházíme diagnózu poruchy chování i užívání antidepresiv.

Dominika vnímá jako primární příčinu konfliktů s matkou svou absenci ve škole, jež však byla podle ní zapříčiněna šikanou Dominiky v třídním kolektivu: „... *já jsem byla holka, co si nechala všechno líbit, takže jsem si nechala líbit i tu šikanu. Samozřejmě jsem se dostala vždycky na psychický dno, začaly hádky s mamkou, párkrát mě i třískla, proto jsem utíkala z domu...*“.

Období pobytu ve ZDVOP

Primárním důvodem pro umístění Dominiky do ZDVOP byly právě hluboké konflikty s matkou, která o umístění zažádala. Výchova Dominiky pro ni byla nadále neúnosnou. Změna pobytu přinesla úlevu nejen matce, ale i Dominice, jak ona sama přiznává. Kdykoliv byla matka během rozhovorů s Dominikou tématem, dávala Dominika najevo svůj vztek, zklamání, ale i opovržení a především nezájem.

Poněkud paradoxně v zařízení sama přebrala roli jakési „matky“. Během svého nadstandardně dlouhého pobytu na ZDVOP, především v pozdějších stádiích, byla u Dominiky významným předmětem rozhovorů právě jí samotnou vyhledávaná péče o mladší děti. Byla v této souvislosti dokonce několika ostatními dětmi zmiňována v rozhovorech s nimi vedenými: „...*vlastně z ní se stala taková ZDVOPácká mamina. Protože vždycky, když někdo má problém, tak Domča za nim vždycky doběhne, hned ho uklidní a vždycky jsou hned všichni v pohodě.*“

Když je na toto téma znovu tázána v rozhovoru před odchodem ze zařízení, odpovídá, že kromě větší zodpovědnosti za svoje vlastní rozhodnutí nabírala na ZDVOP právě díky mladším dětem zodpovědnost i za ostatní: „*Je to taková dá se říct rodina tady. Tady seš prostě za všechno odpovědněj ty sám a taky máš zodpovědnost za všechny ty mladší*“.

Pro Dominiku, nejen díky problematickým výsledkům ve škole a jejímu náhledu na budoucnost, bylo častým tématem rozhovoru přizpůsobení se roli pracujícího, či přípravě na prakticky zaměřený obor střední školy. Jak sama říká: „*Tady na statku, v létě, jsem hlavně myla sudy, pásala jsem kozy a tak. Bylo to strasně fajn, docela mě začla bavit ta práce celkově*“. Dominika uvádí, že se na ZDVOP naučila i mnoha novým praktickým dovednostem jako vaření, žehlení, atd. a především se tu změnil její vztah k manuálním činnostem obecně.

Když je dotazována na to, co se v jejím životě za dobu pobytu na ZDVOP dále změnilo, opakovaně zmiňuje slovo samostatnost. Popisuje, jak byla nucena sama si vyřizovat všechny potřebné náležitosti a formality na pracovním úřadě, i ty spojené s výběrem, přijímacím řízením i samotným přestupem na novou školu. Oceňuje, že je zde všechno

především o domluvě a že jí to takto v životě vyhovuje. Oceňuje benevolenci vedení statku k jejímu vztahu s chlapcem z nedalekého města, který statek často navštěvoval.

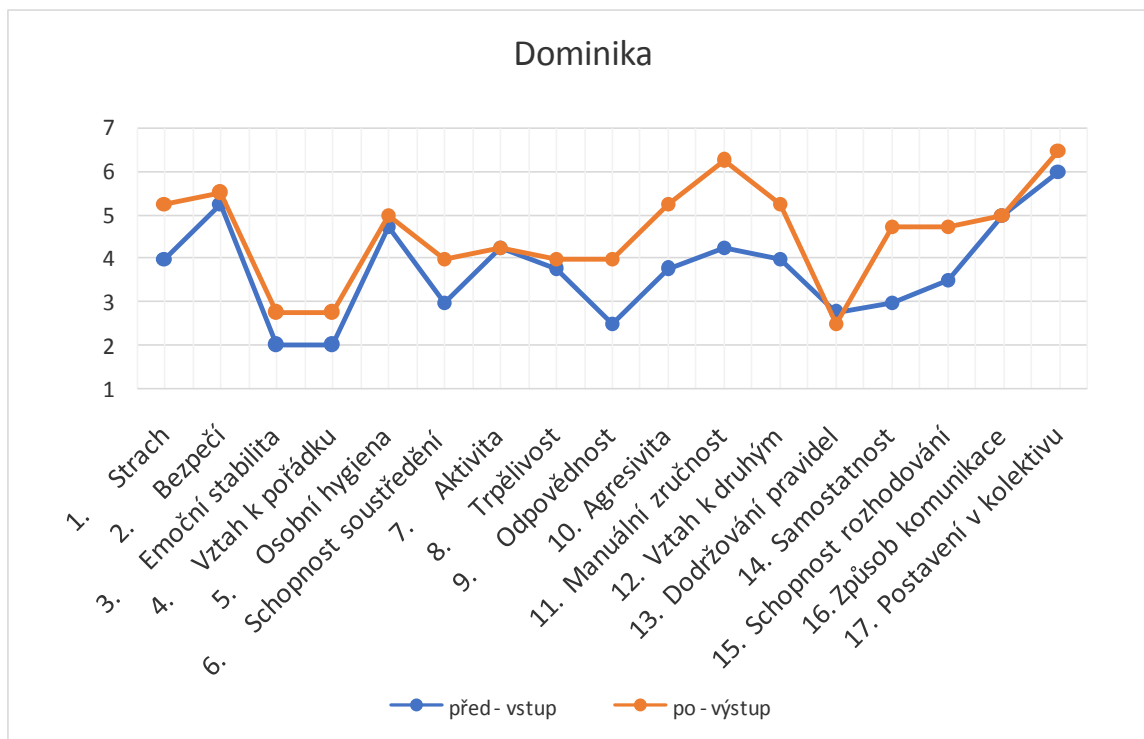
V jednom z rozhovorů se dotýká i změny svého chování. Zdůrazňuje, že se během pobytu na ZDVOP změnila i ona sama jako osobnost: „...protože já jsem dřív byla taková zamknutá, byla jsem hlavně v partě a vždycky jsem před mámou hrála takovou, ... jak bych to řekla, potvoru. A od té doby, co jsem tady, tady se chovám fakt tak, taková, jaká jsem. A je to takový zvláštní, ale zároveň je to lepší. Nemusím se přetvařovat a už se v tom nemáchám tak, jak jsem se v tom máchala dřív“. Mimo jiné také uvádí, že díky kolektivu lidí na ZDVOP a jejich povaze začala lidem více důvěřovat.

Z pozice výzkumníka (ale i z pozice pracovníka v zařízení) si dovoluji tvrdit, že Dominika je obecně vzato jedním z dětí, které měly prostředí ZDVOP opravdu rády, i když to ne vždy bylo patrné. Byla zde velmi dlouhou dobu a dění na statku intenzivně prožívala.

Některé negativní aspekty Dominičina chování před samotným pobytem v jeho průběhu přetrvávaly. Jak sama uvádí, pobyt na Gymnáziu ve Svitavách, kam po určitou dobu během pobytu docházela, nebyl příliš zdařilý. Dominika tráví mnoho času za školou, vyhledává vrstevnické skupiny převážně z místního učiliště. Během pobytu byla opakovaně podezřelá z krádeží menších obnosů peněz, potíže s kázní a dodržováním pravidel zařízení u ní nebyly ojedinělé. Sama toto téma v rozhovoru příliš nerozvádí, ačkoliv je si svých přešlapů vědoma.

Hodnocení sledovaných parametrů u klientky v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně následující graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 1: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z hodnocení vychovatelů v grafu vyplývá, že kromě dodržování pravidel u Dominiky nedošlo ke zhoršení u žádné ze sledovaných charakteristik. Za relativně stabilní vychovatelé považují pocity bezpečí, osobní hygienu, aktivitu v sebevzdělávání, trpělivost, vztah k pořádku, schopnost rozhodování a způsob komunikace. Zlepšení vychovatelé zaznamenali v omezení pocitů strachu, ve schopnosti soustředění, zvýšení odpovědnosti, snížení agresivity, zvýšení samostatnosti a zlepšení postavení v kolektivu. Výrazně pozitivní změny vychovatelé zaznamenali u Dominiky v oblasti zlepšení manuální zručnosti, samostatnosti a ve vztahu k druhým.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Dominika se po více než ročním pobytu na ZDVOP vrací zpět domů k matce. Od svých původních plánů připravovat se na budoucí studium práv upustila. Má nyní střízlivou motivaci do dalšího, ovšem více prakticky zaměřeného studia: „*Nějakou dobu ještě určitě budu u matky, no. Jenže jelikož budu tady na škole, tak budu přes tejdén na intru, střední odborná škola, obor gastronomie, bude tam praxe a tak, což bude lepší, než se jenom učit*“

Na otázku, co Dominika sama může udělat pro to, aby její další směřování po ZDVOP bylo hladké, odpovídá: „*Jelikož jsem hodně temperamentní člověk, tak se snažit krotit. Neutýct z domu, ustát to a postavit se tomu čelem. Já jsem vždycky tohle nedokázala, protože jsem se bála, že se zase sesypu*“.

Zdůrazňuje snahu lépe komunikovat s matkou do budoucna jako svou hlavní strategii předcházení vzájemným konfliktům: „*Začít s tou matkou hlavně komunikovat, protože my se nechováme jako matka s dcerou. ... Začít se jí třeba svěřovat*“.

Závěr

Dominika je do jisté míry typickým klientem ZDVOP. Její situace z ní nedělá vhodnou pro umístění do výchovného zařízení, jelikož by prostředí takového zařízení mohlo projevy její poruchy chování negativně podpořit. Dominika učinila na ZDVOP mnoho pokroků, co se týče její samostatnosti, zručnosti i vnímání zodpovědnosti. Prostedí ZDVOP působilo jakožto ochranný faktor před dalším prohlubováním jejích výchovných problémů. Ačkoliv hloubka některých jejích výchovných problémů je značná, Dominika směřuje do nadcházející dospělosti posilněna nově nabitými zkušenostmi, které jí ideální ani vhodné směřování v budoucím životě sice nezajistí, ale metaforicky představují základy, na kterých může Dominika dále stavět.

Kazuistika č. 2

Jméno: **Erik**, věk: 13 let, délka pobytu: 6 měsíců, důvod přijetí: soudní rozhodnutí. Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu: matka

Klinický dojem

Erik se během pobytu jeví jako velmi živý až neukázněný, avšak výrazně společenský kluk. Je u něj přítomna psychomotorická nestabilita a porucha pozornosti. Zřejmá je jeho výrazná socioemoční nevyzrálost, která se manifestuje v jeho oslabených volných schopnostech. Na první kontakt s Erikem je u něj zřetelné velmi výrazné verbální nadání, značící nadprůměrnou složku verbální inteligence. Má výborný pozorovací talent. Toto slovní nadání spolu s pozorovacím talentem se u Erika manifestuje prostřednictvím jeho velmi komunikativní a veskrze společenské povahy.

Dbá na svůj vzhled, je soutěživý, má rád kolektivní sporty a obecně pohyb. Je velmi zručný, co se pracovních schopností týče. Podle jeho slov jakoukoliv práci rád nemá, zastane ji však výborně. Během pobytu se jeví jako značně samostatný – je schopný si sám z jakýchkoliv surovin uvařit jídlo, je schopen předem o surovinách přemýšlet, naplánovat

jejich nákup. Na dvoutýdenním táboře zvládá řídit vaření a zásobování pro ostatní po několik dní v kuse. Má nízkou frustrační toleranci – snadno se nechá vyprovokovat a je výbušný. Kumuluje u něj afekt, a když afektu propadne, dovede být velmi agresivní, avšak především demonstrativně. Má manipulativní povahu a je vypočítavý.

Období před přijetím do ZDVOP

Erikův otec je neznámý. Erikova matka není ochotna a ani schopna vzhledem k pouze nárazovému zaměstnání a zvýšeným nárokům na Erikovu výchovu zajistit Erikovi adekvátní péči. Donedávna žila v domě na půl cesty, nyní žije se svým přítelem a jejich společným novorozeným synem. Zdá se, že Erik je v této rodině navíc. Svědčí o tom záměr matky opakovaně Erika cyklicky umisťovat do všemožných zařízení ústavní výchovy, či její zvažování pěstounské péče.

Kromě ZDVOP si Erik prošel i množstvím jiných zařízení. Od svých tří cca do 6 let opakovaně pobýval v zařízení Klokánek, poté byl doma s matkou a v roce 2018 byl pro neschopnost matky zajistit adekvátní výchovu znovu umístěn do Klokánku. Z posledního pobytu v tomto zařízení ho propustili za „nevhodné chování“.

Erik má bohatou zkušenost s návštěvou pedagogicko-psychologických poraden. Byla mu diagnostikována porucha aktivity a pozornosti spolu s hyperkinetickou poruchou chování a neorganickou enurézou, která do jeho 14 let stále přetrvává.

Výchova Erika je nadstandardně náročná. Erik má potíže ve školním kolektivu, špatný školní prospěch i chování.

Období pobytu ve ZDVOP

Erik byl do ZDVOP Květináč umístěn tentokrát soudem. Bylo tomu tak již podruhé, poprvé to bylo v roce 2017. V průběhu pobytu na ZDVOP nedává Erik své emoce příliš najevo, dokud nevybouchne. Na otázku, jak se v průběhu pobytu na ZDVOP cítí nebo cítil, není schopen (a to ovšem i vzhledem k jeho věku), přímo odpovědět. Uvádí, že se mu stýská po domově, matce i nevlastním sourozenci Marečkovi a že by se chtěl vrátit domů natrvalo. Z rozhovorů i klinického pozorování v průběhu pobytu je patrná beznaděj i jím samým nepojmenovaný vztek.

Vedle primárního důvodu umístění Erika do zařízení – zajištění odpovídající péče, je hlavním úkolem v rámci eventuální reedukace v případě Erika kontrola a umírnění afektu, zlepšení chování a respekt vůči pravidlům, a především potom samostatnost.

V systému umí dobře proplouvat a často ho i zdatně obchází. Tématem jsou pro Erika povinnosti. Když je řeč o víkendové práci na farmě, Erik uvádí, že se mu občas daří se díky této práci uklidnit: „...je tady víc věcí k děláni než doma, ale mě to zas tak nevdáí.

Aspoň mám pak pohyb a nemam nervy“. V zařízení se Erik rád věnuje vaření. Uvádí, že dřív chodil na kuchařský kroužek a že se tu naučil několik dalších jídel. Jak sám tvrdí, a lze na základě zúčastněného pozorování potvrdit, učí ostatní vařit, nebo jim rád při vaření alespoň radí či asistuje. Kromě vaření nových jídel Erik uvádí, že se na ZDVOP naučil mnoho nových věcí, které jsou v domácnosti třeba a budou mu prý užitečné, až se vrátí ze ZDVOP zpět domů a bude moci vypomoct matce se vším potřebným. Uvádí, že je spokojený, že je schopen postarat se sám o sebe a odvolává se na neschopnost ostatních.

V zařízení mu vadí především několik dalších dětí, které konkretizuje. Obsahem sporů Erika s ostatními jsou, z pohledu výzkumníka, především marginální důvody. Vzájemné konflikty nejsou hluboké. Erikovi vadí, že nemůže užívat v zařízení počítač, případně ho může používat pouze nárazově.

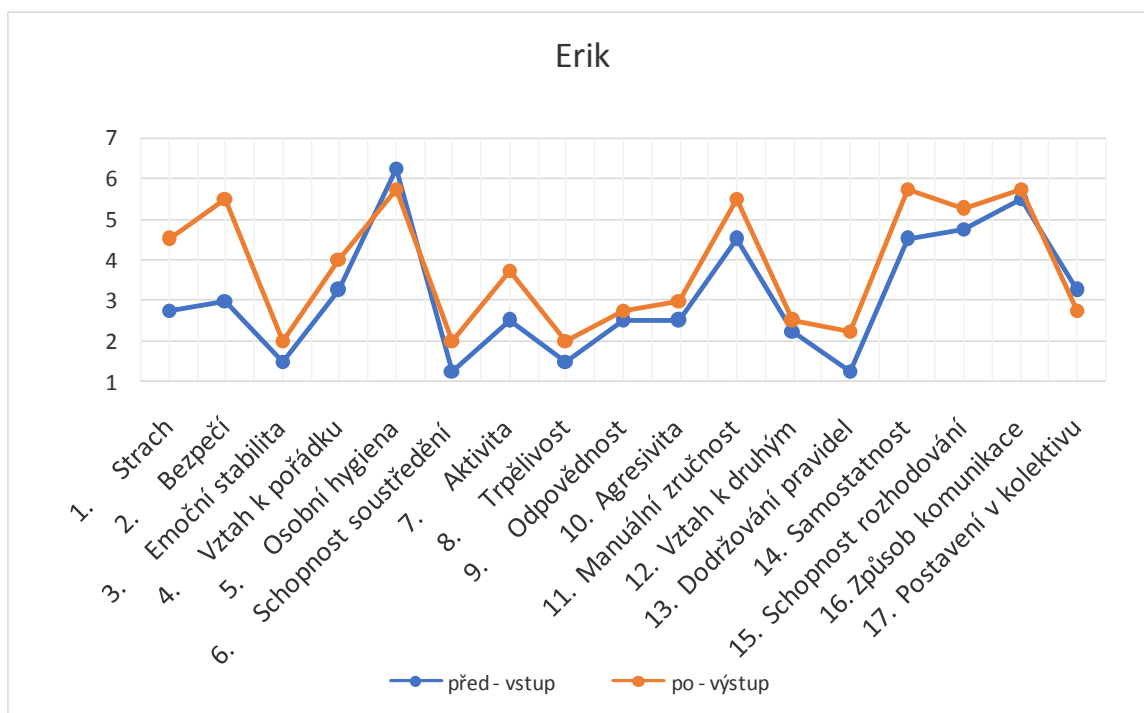
Erikovi je však v zařízení dobře, jak sám uvádí, ačkoliv by mnohem raději byl doma s matkou a mladším sourozencem. Z jeho anamnézy, zúčastněného pozorování i rozhovorů s ním je patrné, že by ocenil jakési konečné řešení, se kterým by mohl do budoucna počítat. Jeho přáním je, aby matka měla větší byt, aby doma bylo více místa a bylo tak snazší pro celou rodinu žít na jednom místě i s mladším bratrem.

Během pobytu na ZDVOP se podařilo u Erika téměř eliminovat noční pomočování.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně níže uvedený graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 2: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z hodnocení vychovatelů v grafu vyplývá mírné zhoršení Erika pouze v oblasti osobní hygieny a postavení v kolektivu. Jako setrvalé hodnotí vychovatelé odpovědnost, vztah k druhým a způsob komunikace. Mírné zlepšení je zaznamenáno v emoční stabilitě, schopnosti soustředění, trpělivosti a schopnosti rozhodování. K výraznějšímu zlepšení došlo v oblasti aktivity k sebevzdělávání a manuální zručnosti. K nejvýraznějšímu zlepšení došlo v nárůstu samostatnosti a především k výraznému zlepšení v oblasti bezpečí nebo snížení pocitů strachu.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Erik se původně měl po soudem nařízeném šestiměsíčním pobytu na ZDVOP vrátit zpět do péče matky. Matka nicméně v průběhu Erikova pobytu v Květné zahradě bez jeho vědomí zařídila přesun Erika do jiného zařízení ústavní péče, konkrétně do dětského domova. Erik se toto dozvídá poměrně pozdě a informaci těžce nese, nedává to však příliš najevo. Matka Erika utěšuje slibem nového telefonu, který on přijímá.

Závěr

Erik je nadmíru komunikativní, velmi verbálně zdatný a umí být i velice vtipný. Dokázal být velmi klidný a prospívající, pokud se mu někdo plně věnoval, a především s ním dokázal udržet rozvíjející se konverzaci. Výchova Erika vyžaduje nadstandardní míru trpělivosti, avšak bylo by vhodné zvážit, zda by vzhledem k téměř nulovému zájmu matky neprospěla v budoucnu spíše pěstounská nežli ústavní péče nebo jí podobná.

Kazuistika č. 3

Jméno: **Filip** (2), věk: 16 let, délka pobytu: cca 6 měsíců, důvod přijetí: výchovné problémy. Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu: pěstounští rodiče

Klinický dojem

Filip je emočně značně nestabilní, fyzicky zdatný chlapec. Je orientovaný na fyzický výkon, který považuje za jednu ze svých největších předností. Má tendence se poměřovat s ostatními a výrazně dychtí po dominanci nad nimi. To se odráží na jeho držení těla, způsobu verbální komunikace, celkovém vystupování i obsahu rozhovorů. Dovolím si tvrdit, že dříve přítomné tendence k sebepoškozování se u Filipa značně manifestovaly i v průběhu pobytu, a to excesivním zdobením vlastního těla ručním tetováním, kterých Filip nabíral během pobytu velké množství a která si nechal dělat i na značně nevhodná místa, jako jsou prsty a obličej.

Jeho chování je velice impulzivní. Jednat s Filipem je obtížné, ačkoliv jsou způsoby, jak ke společné komunikaci nalézt cestu. Patrná u něj byla zpočátku pobytu obezřetnost vůči náznakům kritiky a fyzická strnulost, která se pozorovateli jeví jako jakási připravenost k protiútokům. V tuto dobu reagoval Filip útočně především na direktivní požadavky. Působil uzavřeně a byla u něj patrná snaha nedávat své pocity příliš najevo. Otevřeně se vyjadřoval pouze na adresu svých pěstounů a svého negativního postoje k nim.

Navzdory své netečnosti a agresivitě se Filip v určitých situacích jeví jako křehký kluk, který je rád obklopen ostatními, rád jim vypomůže a je pro něj důležité férové jednání. Svůj smysl pro férovost vyzdvihuje i v jednom z rozhovorů. Věnuje zvláštní pozornost skupině mladších chovanců, a ačkoliv v rozhovorech nad nimi opakovaně projevuje opovržení, chová se k nim většinou poměrně citlivě a mnohdy i velmi nápomocně.

Období před přijetím do ZDVOP

Filip přišel do ZDVOP na žádost pěstounů, kteří nebyli schopni dále zvládat jeho výchovu. Jejich vzájemný vztah rozhodně nebyl vřelý. Mezi Filipem a pěstouny byly konflikty téměř na denním pořádku. U Filipa se opakovaně objevilo sebepoškozování, nevracel se včas

domů nebo nepřišel vůbec. Situaci nepřispívaly ani Filipovy výsledky, neomluvené absence a chování ve škole. Pěstounští rodiče uvádí pocit ohrožení, jelikož Filip často měl agresivní epizody. Vrcholem takových epizod bylo, když Filip vyhrožoval pěstounským rodičům mačetou, kterou si tajně koupil. Rodině byla poskytnuta pomoc v krizovém centru, ale situace se pro pěstouny stala i navzdory pomoci neúnosnou a zhodnotili, že jediným možným řešením je dočasný odchod Filipa z rodiny.

Období pobytu ve ZDVOP

Filip zpočátku pobytu dožíval vztek z nedávných konfliktů s pěstouny. Vyjadřoval křivdu z údajně nespravedlivého přístupu pěstounů k němu a jejich vlastnímu potomkovi. Problém s nezvládnutím agresivity přetrval u Filipa i během pobytu na ZDVOP. Jako u několika dalších dětí ve ZDVOP, a jak si Filip sám uvědomuje, je i u něj původcem problémů v kontaktu s ostatními právě výbušnost a s ní spojená agresivita. V průběhu pobytu si Filip na základě několika epizod, částečně díky zpětné vazbě personálu, začal být lépe vědom svých vznětlivých tendencí. V prostředním rozhovoru toto reflektoval následovně: „... *já vždycky, když jsem agresivní, tak já to nemám rád. Já se kvůli tomu i rozbrečím.*“ V rozhovorech s Filipem se objevují motivy ublížení i sebelítosti. Jak sám říká, je v jádru „*citlivej kluk*“. Filip prožil na statku i několik lásek, a přes to, že téma sám otevírá, stydí se o něm hlouběji mluvit. Říká: „... *lidem se nedá věřit, všichni se podváděj, každé si po tajnu s někým píše, prostě každé se podvádí.*“ Jak sám dodává, nevěří lidem obecně. Z Filipova projevu je patrné, že se cítí nepochopený, do jisté míry i zavržený. Je rád mezi lidmi, neumí s nimi ale adekvátně a přiměřeně komunikovat. Nejen díky tomu dochází během pobytu Filipa v zařízení k několika verbálním i fyzickým potyčkám s personálem. Ke konci pobytu Filipova výbušnost vygradovala až do velmi vypjatého konfliktu Filipa s jedním z vychovatelů, který si vyžádal dokonce zásah policejní hlídky. Filip po krátkém verbálním konfliktu, iniciovaném neuposlechnutím pokynů tohoto vychovatele, uchopil kuchyňský nůž a vychovateli jím vyhrožoval. Nůž mu nakonec dvě další děti vypáčily z ruky. Po deeskalaci konfliktu byla vychovatelem přivolána policejní hlídka, která Filipa odvezla na stanici. Během pobytu Filipa ve ZDVOP došlo i k několika jeho útěkům. Filip je obecně vůči pracovníkům zařízení během pobytu neustále opoziční. Udává, že ačkoliv se mu zde nelíbí, tak si zde zvyká, jelikož doma by být také nechtěl.

Během pobytu však Filipa bavila práce na farmě, jak sám přiznává v konečném rozhovoru před odchodem. Práci vyzdvihuje ať už v souvislosti právě se svou fyzickou zdatností, tak v souvislosti s tematikou zlepšování se či uznání od ostatních. Uvádí, že ho fyzická práce uklidňovala a tlumila jeho agresi.

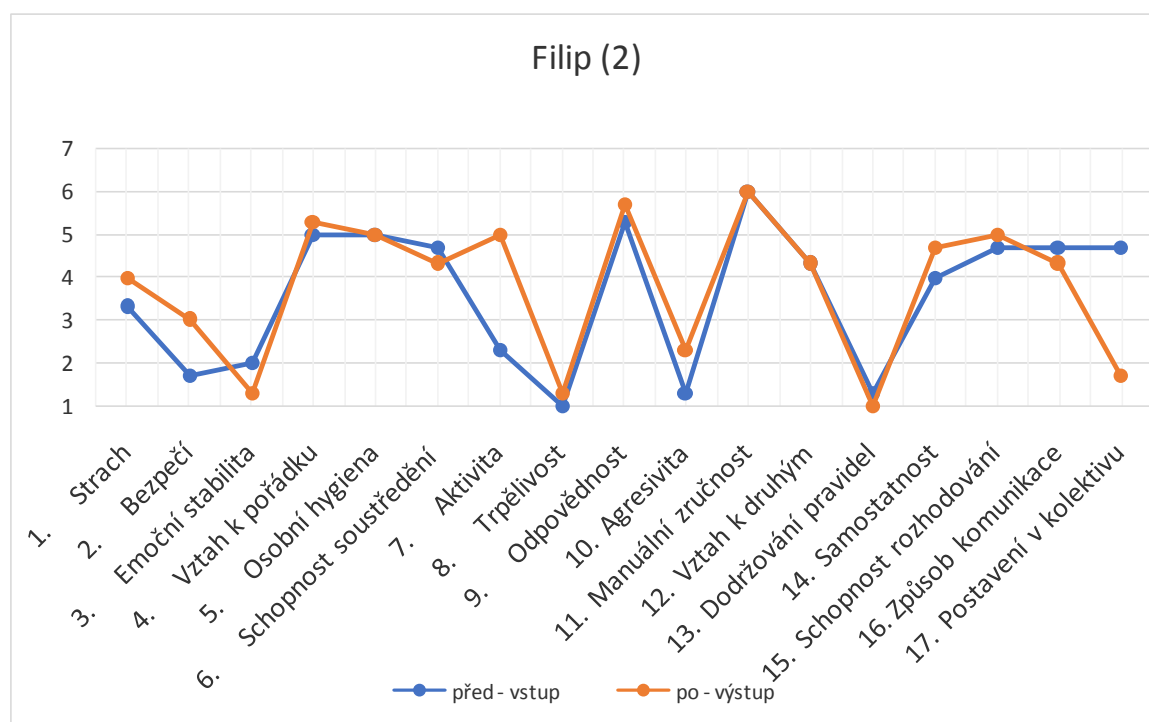
Jako klady pobytu uvádí, že se naučil něčemu novému, a mimo jiné i to, že zesílilo jeho tělo: „Dřív jsem se zvířaty nikdy nedělal, ale jak mi to první den ukázali, tak jsem dokázal je kloudně nakrmit, ... Když jsem měl něco vykydat, tak jsem prostě to měl během hodiny hotový, když jsem to dělal sám, třeba u krav. ... Já jsem se zvířaty sice nedělal, ale první den, co mě sem zapsali, tak mi ukázali, co dělat, já jsem ukázal, že to umím, a od té doby jsem chodil každý víkendy a později, bavilo mě to. Alespoň jsem nebyl agresivní.“

Afekt se Filipovi navzdory všem výše popsaným epizodám dařilo během pobytu občas zkrotit, jak sám uvádí: „...zlepšil jsem si tady, že občas jsem dokázal zklidnit tu svoji agresi, že když někdo potřebuje kloudně pomoci, tak mu dokážu poradit, že jim dokážu klidně i uklidnit.“

Průběh Filipova pobytu v zařízení byl prolnut motivem bezradnosti. Filip si neví rady se zvládním svých emocí ani chování, ačkoliv si poměrně jasně uvědomuje, z čeho pramení. Návrat domů je pro Filipa jen těžko představitelný, neví ale, co dál.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně následující znázornění, které je vytvořeno na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 3: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z hodnocení vychovatelů v grafu je patrná celková rozkolísanost hodnot sledovaných ukazatelů, které výrazně oscilují mezi krajními pozicemi. Zaznamenáváme také pouze minimální změny v rámci jednotlivých sledovaných ukazatelů reedukace. K výraznějším pozitivním změnám došlo u aktivity k sebevzdělávání, jež byla dominantní změnou vyplývající i z rozhovorů. Za zmínku stojí zlepšení pocitu bezpečí a prožívání strachu. K výraznému zhoršení naopak došlo v hodnocení postavení v kolektivu.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Po odchodu ze ZDVOP přechází Filip plynule do výchovného zařízení ve Žďáru nad Sázavou, kde je ústav spojen s dvouletými výučními obory. Tam by měl Filip zůstat až do svých 18 let a znovu započít středoškolské vzdělávání v oboru kuchař/číšník, které navštěvoval dříve. Když s Filipem o jeho příštím působišti mluvíme, zdá se, že má obavy, že bude čelit tlaku od ostatních chovanců: *„Co já čekám jako první věc, když tam nastoupím, buďto se ke mně ze začátku budou chovat slušně, nebo ze začátku dostanu po tlamě. Aby získali takovou svoji autoritu. Aby měli to svoje alfasamectví.“* Toto souvětí do značné míry charakterizuje Filipův přístup k lidem ve svém okolí a jeho interakce a očekávání od nich, a to se bohužel po dobu pobytu v zařízení nezměnilo.

Závěr

Případ Filipa je jedním z nejnáročnějších nejen v rámci kazuistik zahrnutých do této práce, ale i v rámci historie fungování zařízení. Ačkoliv došlo během období pobytu Filipa ve ZDVOP k určitým pozitivním změnám v měřítku konkrétních faktorů, hloubka výchovných problémů u Filipa přesahuje reedukační možnosti zařízení. Vzhledem k náročnosti péče o Filipa, která se navíc v průběhu pobytu stupňovala, bylo se souhlasem personálu vedením rozhodnuto, že návrat Filipa zpět do pěstounské rodiny není vhodný.

Tato kazuistika je tedy exemplárním příkladem dítěte, které není vhodným pro přijetí do zařízení tohoto či podobného typu. Z pozice zařízení podobného typu je před přijetím takto agresivního dítěte na místě zvážit, zda a do jaké míry má podmínky k tomu, aby bylo schopno zajistit alespoň určitou míru reedukace dítěte, a zda není vhodné dítě umístit spíše do jiného typu zařízení.

Kazuistika č. 4

Jméno: **Filip (1)**, věk: 15 let, délka pobytu: 4 měsíce, důvod přijetí: ohrožení příznivého vývoje. Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu: matka

Klinický dojem

Filip působí ustrašeným dojmem. Je orientovaný na sebe, plačtivý, má výrazné sklony k hypochondrii. Je nesoběstačný a do značné míry velmi nezodpovědný. Je společensky neobratný, neumí navazovat kontakt s vrstevníky přirozeným způsobem. Ve vrstevnické skupině je neoblíbený, rád vyhledává společnost dospělých. Vzhledem k dříve zmíněným charakteristikám byl Filip zpočátku spíše outsiderem skupiny. Měl potíže pozitivně navazovat vztahy s ostatními dětmi a spíše je svým chováním provokoval, nežli se s nimi sbližoval. Ke konci pobytu tomu bylo poměrně jinak. Filip působil mezi dětmi přirozeněji, kontakt s ostatními navazoval plynuleji, jeho pozice v kolektivu se však nijak významně nezměnila.

Období před přijetím do ZDVOP

Filip žije v malé vesnici v domácnosti pouze s matkou. Má problémy s chováním doma i ve škole. Na matku je drzý, nerespektuje její autoritu. Ve škole má vysoké absence, konflikty se spolužáky a špatný prospěch. Existuje podezření, že je v původním školním kolektivu občasným terčem šikany. Doma je matkou přehlížený, postrádá sociální dovednosti, nemá kamarády.

Období pobytu ve ZDVOP

Filip je do ZDVOP umístěný na přání matky. Ta žádost o umístění vysvětluje Filipovými problémy s chováním. Filip sám toto komentuje následovně: „*Mamka to navrhla, abych tady byl. Já jsem měl ve škole problémy. Nechodil jsem do školy a tak. Do školy se mi nechtělo. Vykřikoval jsem, hodně jsem byl sprostěj na učitele. Asi si za to můžu sám, že tady jsem, ale je to tady v pohodě*“.

Filip je poprvé v životě v prostředí venkovské farmy, což je pro něj významným tématem. Když hovoří o farmě a s ní spojených aspektech, je patrné jeho překvapení. Učí se zde všem novým typům práce, vše je pro něj nové. Uvádí, že to není snadné. Povinnou školní docházku realizuje v přidruženém Středisku výchovné péče, které má navzdory určitým výhradám rád.

Prostředí ZDVOP plní u Filipa z pohledu reedukace hned několik funkcí. Jednou z nich je umístění Filipa jakožto akt zpětné vazby matky na Filipovo chování, kterou mu dává jednoznačně najevo, že jeho dlouhodobé chování není v pořádku, což Filip vnímá. Druhou funkcí je vytržení Filipa z původního maligního školního kolektivu, čímž je do jisté míry zajištěna jeho ochrana. Nutnost působení v dočasném novém prostředí mu dává možnost

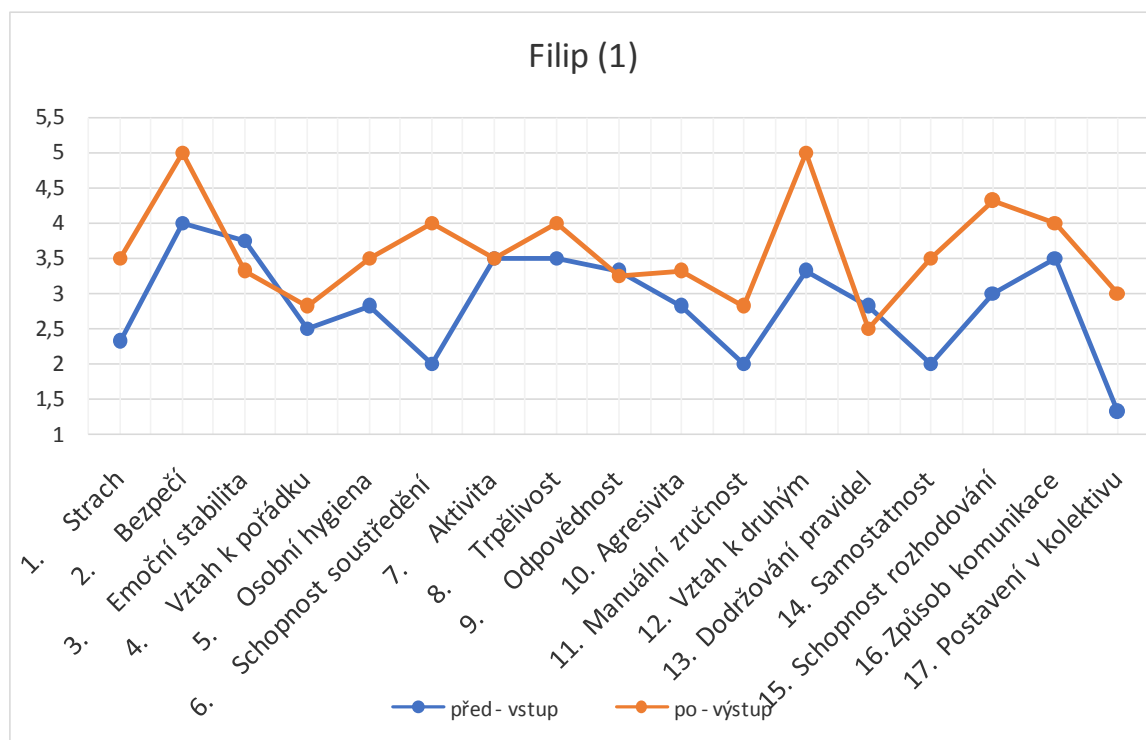
osvojit si prostřednictvím nového, věkově i jinak různorodého kolektivu v zařízení nové sociální dovednosti, které Filip do značné míry postrádá.

Filipovi během pobytu vadí hned několik věcí, především je to fyzická práce. V prostředním rozhovoru zmiňuje: „*S tou farmou, někdy to tam nedávám, tak jdu třeba od toho pryč. Hlavně ty práce, co mě vůbec nebavěj – rovnat to dřevo a tak, to mě vůbec nebaví*“. Když Filip srovnává domácí prostředí s novým prostředím statku, tvrdí: „*Taky je tady míň volnýho času. ...Doma jsem nemusel tolik pracovat, ale to je taky v pohodě, že tady musím něco dělat pro tu farmu. Tady je práce dost – krmít, kydat hnůj..*“ Filip sám naznává, že během svých průběžných návštěv domova se situace mění. Doma rád vypomůže se vším potřebným, sám prý nabídne pomocnou ruku.

Filipovi se během pobytu velmi stýská. Domov je jedno z témat, která se v rozhovorech (ať už ve výzkumných či běžných, nezaznamenaných) objevují neustále. Filip se podstatnou část pobytu necítí úplně komfortně a doma by byl raději. Na domov vzpomíná, přemýšlí, co se tam v danou chvíli asi děje, těší se na víkendy domů. V konečném rozhovoru však uvádí, že se mu na statku líbilo, a to hlavně kvůli novým lidem, které tu poznal, ale že se už velmi těší napořád domů, hlavně se prý těší na matku. Zmiňuje i svou docházku do SVP, kde si oblíbil tamního učitele, a tvrdí, že se mu s jeho asistencí snáze učilo, a že by takovou formu vzdělávání uvítal i doma. Jak již bylo zmíněno, jako hlavní zápor pobytu v zařízení uvádí komunikaci s určitými vychovateli. Opakovaně v průběhu pobytu v rozhovorech zmiňuje konkrétního vychovatele, díky němuž mu není na statku dobře.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně následující graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 4: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z hodnocení vychovatelů v grafu vyplývá, že ke zlepšení došlo ve 13 z celkem 17 sledovaných ukazatelů. V dvou sledovaných parametrech – aktivitě při sebevzdělávání a v odpovědnosti - bylo hodnocení obdobné a ve dvou parametrech – vztahu k pořádku a dodržování pravidel - došlo k mírnému zhoršení. Nejvýraznější pozitivní změny byly zaznamenány ve zlepšení pocitů bezpečí, zlepšení vztahu k druhým, samostatnosti a ve schopnosti rozhodování.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Filip se po pobytu na ZDVOP vrací zpět do původního prostředí bydliště a školy. Především prostředí školy představuje riziko opětovného výskytu šikany. Při příležitosti návratu Filipa ze zařízení se tak nabízí varianta přestupu do jiné školy. Zhodnocení takového kroku náleží sociálním pracovníkům, kteří mají Filipa a jeho matku na starost.

Závěr

Tento případ pojednává o dalším z veskrze typických klientů služby ZDVOP. Filip je pro své výchovné problémy typickým a ideálním případem klienta vhodného pro umístění do ZDVOP. Zařízení prostřednictvím reedukačních prostředků, kterými disponuje,

potenciálně u takového klienta přispívá k pozitivní změně v oblasti jeho životního stylu a výchovy. Učí ho zodpovědnosti za jeho jednání, přispívá k osvojení si nových dovedností, které zvyšují jeho samostatnost. Samotné vystavení novému prostředí a kolektivu v něm je pro klienta, jako je Filip, prospěšné. V přidruženém školském zařízení je mu věnována nutná individuální péče, kterou v podmínkách původní vesnické školy lze pouze těžko zajistit vzhledem k personálním limitům.

Kazuistika č. 5

Jméno: Jakub, věk: 14 let, délka pobytu: cca 13 měsíců, důvod přijetí: výchovné problémy.
Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu: matka

Klinický dojem

Jakub se během pobytu jevil jako bystrý hoch, který navzdory své mnohdy konfliktní povaze vždy rád ostatním poradí či jim prakticky vypomůže. Rád však ostatní poučuje. Jak již bylo dříve řečeno, je manipulativní, velmi vypočítavý a umí se přetvařovat. Vyhledává spíše pozornost dospělých. Je zvědavý a manuálně zručný. V průběhu pobytu lze u Jakuba pozorovat výrazné zlepšení v mnoha aspektech. Ze zařízení odchází výrazně jiný, což posléze potvrzuje jeho matka.

Období před přijetím do ZDVOP

Důvodem Jakubova umístění do ZDVOP a SVP byla zvýšená náročnost jeho výchovy pro matku samoživitelku. Abnormální nároky na výchovu Jakuba pramení především z diagnostikované hyperkinetické poruchy, přidružené poruchy chování a hned několika dalších jevů, které se u Jakuba vyskytují a jeho výchovu značně ztěžují.

Jakub se chová velmi manipulativně k matce, která je k němu nadměrně benevolentní. Má kázeňské problémy ve škole, které se stupňují spolu se zhoršováním školního prospěchu.

Období pobytu ve ZDVOP

Jakub započal svůj pobyt ve ZDVOP Květináč současně s denním docházením do přidruženého Střediska výchovné péče Svitavy, kde naplňoval školní docházku. Rozhovorům se vyhýbá, příliš se do nich nezapojuje, vyjadřuje k nim nechuť a bojí se, jaké důsledky bude mít to, co v nich uvede. Když už odpovídá, činí tak velmi stroze, a dlouho zvažuje, co přesně řekne.

Jakub je značně emočně závislý na své matce, jejíž autoritu však nerespektuje. Matka se na základě anamnézy i na základě incidentů v průběhu Jakubova pobytu v zařízení jeví jako hyperprotektivní a snadno ovlivnitelná.

Podobně jako má Jakub problém s respektem k matce, má zpočátku problém s respektem chodu v zařízení a autority vychovatelů ZDVOP i pracovníků SVP. „*Mám toho tady už dost, když tady dělám všechno, jak mám, stejně si pak třeba nemůžu ani zahrát nebo koukat na televizi večer, je to tady jak ve vězení*“, uvádí v jednom z rozhovorů. Revolta vůči pravidlům a pokynům pracovníků zpočátku Jakubova pobytu pravidelně eskaluje do afektivních epizod. Jakub je během těchto záchvatů odtržený od svého vědomí a často zuřivý, mnohdy výrazně agresivní. Spouštěčem takového afektu je např. odebrání chytrého telefonu, výzva k plnění pracovních či školních povinností, či cokoliv jiného, co je Jakubovi jakýmkoliv způsobem proti vůli. Několikrát se Jakub během takové epizody zachoval agresivně i vůči zvířatům na farmě, a to velmi hrubým způsobem. (Například kopnul prase přímo do rypáku.) Když je na toto téma opatrně dotázán, nereaguje a nijak se k těmto epizodám nevyjadřuje. Pracovníci obou zařízení po určitou dobu zvažovali, z důvodu takovýchto opakovaných kázeňských přešlapů, žádost o umístění Jakuba do přísnějšího výchovného zařízení. Tento návrh byl posléze zamítnut z důvodu průběžného snižování četnosti projevů Jakubova problémového chování.

Jakub zpočátku pobytu užíval snadno manipulovatelnou vůli své matky jako prostředek pro obcházení pravidel zařízení. Ačkoliv matka souhlasila se zákazem telefonu, opakovaně Jakubovi podlehla a při jejich společném setkání mu např. zapůjčila tajně jiný telefon. Tím do značné míry podkopávala výchovné vedení Střediska výchovné péče, kam Jakub během pobytu ve ZDVOP docházel namísto své původní základní školy. Matka navíc Jakubovi dávala peníze, čímž také do jisté míry sabotovala chod a pravidla zařízení a umožnila Jakubovi pravidla zařízení obcházet. Jakub si za peníze kupoval nejen nevhodné potraviny jako chipsy či sladkosti, ale hlavně energetické nápoje či ledové kávy, které pro něj jakožto pro dítě s diagnózou ADHD byly zvláště nevhodné. Tyto incidenty navíc podkopávaly skupinovou morálku ostatních dětí a výrazně tak ztěžovaly chod zařízení. Téma bylo s matkou opakovaně konzultováno během paralelně probíhající podpůrné rodičovské skupiny a posléze bylo tomuto počínání úspěšně zamezeno.

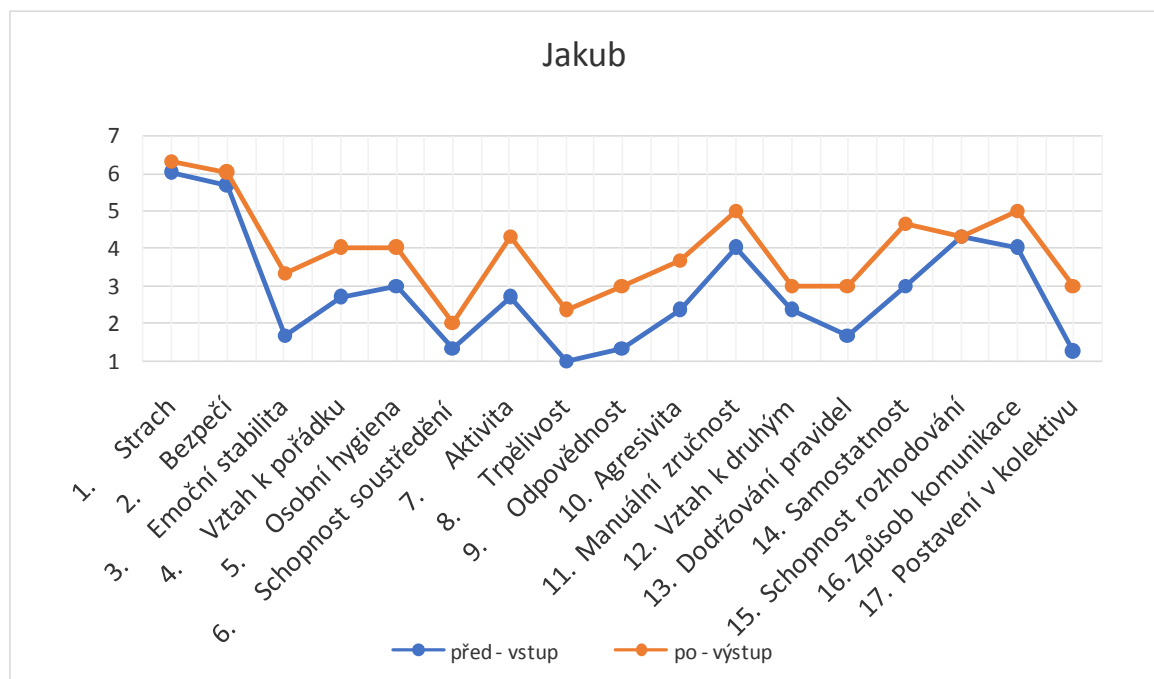
Zákaz užívání chytrého telefonu vychází z Jakubovy pokročilé míry netolismu. Jakub musí telefon odevzdávat každý den po osmé hodině večerní personálu ZDVOP. Před zavedením tohoto opatření trávil celé noci sledováním videí nebo hraním her. Jak již bylo řečeno, u Jakuba nastalo výrazné zlepšení nejen tohoto závislostního chování. Ke konci pobytu (zvláště pak na společném táboře) bylo patrné, že Jakubovi telefon neschází a že je někdy i lépe než ostatní děti schopen se zabavit jakoukoliv libovolnou činností. Sám Jakub po dvoutýdenním táboře v závěru svého pobytu uvedl: „...*mně třeba ten telefon sice chybí a*

těším se na něj zpátky na ZDVOP, ale zjistil jsem, že to bez něj prostě dám i ty dva týdny,..." Jakub dále oceňuje pobyt na táboře, kde se dle jeho slov „s ostatními mnohem líp skamarádil“. Představuje pro něj jakýsi zlom, kdy si uvědomil, že celá epizoda jeho pobytu v zařízení nebyla „až tak hrozná“.

K závěru pobytu bylo Jakubovo chování výrazně klidnější než na počátku. Zklidnění se projevilo nejen v oblasti projevů Jakubovy hyperkinetické poruchy. Zprvu tak často přítomných afektivních projevů u Jakuba postupem času ubývalo. Původně zvažované umístění Jakuba do režimového výchovného zařízení bylo na základě znatelného zlepšení v průběhu pobytu zamítnuto.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně následující graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 5: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z výsledků uvedených v grafu vyplývá, že ke zlepšení došlo ve všech sledovaných parametrech, kromě schopnosti rozhodování, kde je zaznamenán stejný výsledek při vstupu i při výstupu ze zařízení. K nejvýraznějším pozitivním změnám došlo u Jakuba v oblasti

emoční stability, ve vztahu k pořádku, aktivitě k sebevzdělávání, odpovědnosti a v hodnocení vývoje samostatnosti nebo postavení v kolektivu.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Jakub se vrací zpět domů k matce a do své původní školy. Ačkoliv se Jakub vrací zpět do původního prostředí, měla by rodina rozhodně být dále sledována příslušnými zařízeními sociálně-právní ochrany dítěte.

Závěr

Jakubův případ představuje spolu s Filipovým druhý z nejnáročnějších případů po dobu fungování výzkumu i jeden z nejnáročnějších po dobu fungování samotného zařízení. Oba měly zásadní dopad na chod v zařízení. Na rozdíl od Filipova případu ale Jakub během pobytu učinil mnoho výše zmíněných pokroků a pozitivní změna byla více než znatelná.

Kazuistika č. 6

Jméno: **Natálie**, věk: 16 let, délka pobytu: 6 měsíců, důvod přijetí: ohrožení příznivého vývoje, pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu: matka

Klinický dojem

Natálie je živá, komunikativní, sebevědomá dívka optimistické povahy. Na svůj věk vystupuje nadměrně vyspěle. Má vyzrálou míru sebereflexe, je však náchylná k manipulaci vrstevnickou skupinou. Má manipulativní sklony, které uplatňuje především v mužské společnosti, kterou upřednostňuje a vyhledává.

Období před přijetím do ZDVOP

Rodinné zázemí Natálie bylo před příchodem do ZDVOP nevyhovující. Výchova Natálie probíhala na pozadí střídavé péče, Natálie však většinu času trávila u své matky, ačkoliv jejich vztah nebyl podle Natálie ideální: „Snažila jsem se být s mámou v kontaktu, někdy s ní chodit, snažila jsem se s ní různě bavit tak nějak o všem, .. Máma už má prostě další dvě malé děcka a baví se se starší sěgrou, a mě už tak nějak vynechala.“ Její otec byl v minulosti drogově závislý a drogy sám v domácím prostředí vyráběl. Natálie pracovala už od svých 15 let v nočních klubech za barem nebo po nocích na čerpacích stanicích. Pravidelně chodila za školu, pohybovala se v rizikové skupině vrstevníků. Má opakované zkušenosti s drogami, konkrétně s různými druhy stimulantů. Tyto zkušenosti, jak uvádí, doposud nikomu v žádné instituci nepřiznala, a vyžaduje v tomto diskrétnost.

Období pobytu ve ZDVOP

Natálie po vstupu na ZDVOP cítila částečně zášť vůči svým rodičům a jejich přístupu k ní, která se později proměnila ve smutek, který deklaruje ve všech s ní provedených rozhovorech. V prostředním rozhovoru uvádí, že jí prostředí ZDVOPU dokázalo navodit stav určité vnitřní „pohody“. Pobyt ve ZDVOP zamezil mnoha jejím dřívějším kontaktům a umožnil jí zaměřit svou pozornost na důležitá rozhodnutí. Z rozhovoru vedeného před odchodem bylo u Natálie patrné, že z mnoha různých úhlů rekapitulovala svůj dosavadní život před vstupem do zařízení a své další směřování po něm. Důležitými tématy pro ni jsou právě komplikované vztahy s rodiči, prostředí vrstevnické skupiny nebo budoucí studium.

Pohled Natálie na studium se v průběhu pobytu ve ZDVOP výrazně změnil. To se projevilo jak v hodnocení vychovatelů v případě faktorů jako zodpovědnost, v jejích školních výsledcích, tak v přímých rozhovorech s Natálií. *„Nejvíc se u mě změnila asi škola, a pohled na tu rodinu a na ty kamarády a takový, protože já jsem to brala všechno strašně na lehkou váhu, než jsem sem přišla, protože jsem věděla, že to mám hnedka u ruky, a teďka jak jsem tady, já třeba sem nemohla jet na víkend domů, tak jsem to hrozně blbě snášela, protože vlastně až tak strašně daleko je něco, co pro mě má ten největší význam“*

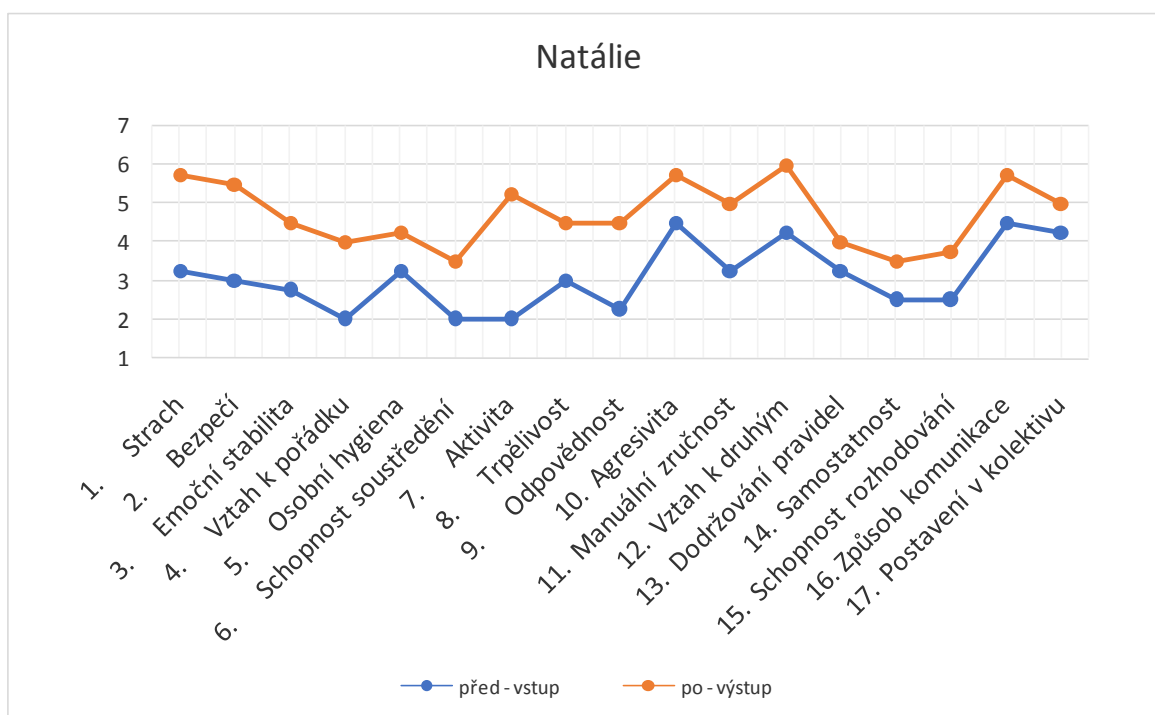
Natálie na farmě dostala možnost opět denně pracovat u koní, se kterými již měla dříve jezdecké zkušenosti, a díky tomu se přeorientoval její studijní zájem do budoucna. Z práce u koní byla obecně velmi nadšená a některé dny o ničem jiném nemluvila. V dřívější škole jí hrozilo několikáté opakování ročníku, díky nové perspektivě studia chovatelství byla však v pozdějším období pobytu Natálie ve ZDVOP patrná výrazná snaha v tomto ročníku uspět, což bylo předpokladem hladkého přestupu na vysněnou školu. Natálie uvedla porod hříběte dokonce jako svůj nejlepší zážitek z pobytu ve ZDVOP. Jak bylo z chování Natálie i provedených rozhovorů patrné, možnost realizovat se chovatelstvím koní dal Natálii prostor být přirozeným způsobem ostatními oceněnou za tyto své pozitivní dovednosti. Natálie u sebe vidí v průběhu pobytu na statku změnu hned v několika oblastech: *„Naučila jsem se, že jsem dřív srala na školu a celkově na domácí povinnosti, a tady jsem se naučila s tím nějak znova spolupracovat, ... Prostě jsem začla něco dělat, nesrala jsem na to jako doma“*

Uvádí, že se na farmě naučila i mnoho nového, což pro ni do budoucna bude užitečné: *„Můžu to využít všude možně, třeba takhle někomu pomoci, proto jdu přímo na střední*

chovatelství koní. Jsem ráda“ Kromě nových zkušeností mimo péči o koně uvádí Natálie především domácí práce či odvyknutí si od telefonu.

Hodnocení sledovaných parametrů u klientky v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 6: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z vyhodnocení dotazníku uvedeného v grafu vyplývá, že u Natálie u žádné z celkem 17 sledovaných charakteristik nedošlo podle vychovatelů ke zhoršení. Kromě osobní hygieny, dodržování pravidel, samostatnosti a postavení v kolektivu, kde ke zlepšení došlo také, představoval u všech ostatních charakteristik nárůst více než 1 stupeň na sedmistupňové škále. Výrazné zlepšení je zaznamenáno v prožívání pocitů strach a nárůstu bezpečí. K nejvýraznějšímu nárůstu u Natálie došlo v rámci aktivity k sebevzdělávání.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Jak již bylo zmíněno, Natálie směřuje na novou školu, konkrétně na obor chovatelství. Spojí se tak její vzdělávání s jejími zálibami, což je ideální scénář. Natálie bude většinu času na internátu, svůj návrat domů ale vnímá Natálie rozporuplně. Vztah k rodičům

komentuje na konci pobytu slovy: „*Aspoň kdyby dělali, že mě nemaj tak u ***, jak maj. Kdyby aspoň trošku projevíli ten zájem. Jako táta, ten se snaží. Ten mi zavolá, píše mi, ale máma, to je prostě marný takový*“

U Natálie existuje riziko, že v novém prostředí znovu podlehe tlaku vrstevníků. Ochranným faktorem může být zápal pro nový studijní obor.

Závěr

Pobyt ve ZDVOP nesporně zprostředkoval Natálii značnou oporu v mnoha směrech. Poskytl jí vhodné zázemí, čas a dostatek podnětů přehodnotit některé své rizikové chování a vztahy, dal jí možná poprvé v jejím životě možnost být oceněnou za své praktické dovednosti. Vzhledem ke snadné ovlivnitelnosti Natálie se rizika jejího budoucího negativního vývoje přímo odvíjejí od míry rizikovosti prostředí, do kterého se ze zařízení navrácí, a mírou vystavení rizikovým jevům. Hrozbu pro pozitivní vývoj Natálie představují především drogy, se kterými má Natálie zkušenosti z dřívějška.

Kazuistika č. 7

Jméno: **Patrik**, věk: 18 let, délka pobytu: 4 měsíce, důvod přijetí: vlastní žádost, pobyt: dobrovolný, opakovaný

Klinický dojem

Patrik je podsaditý, velmi fyzicky zdatný a pracovitý kluk. Vyzařuje odpovědnou výchovu ze strany jeho pěstounů. Projevuje se především v jeho silné náboženské orientaci, prostřednictvím jeho zásadové povahy i jeho častými morálními promluvami. Sám Patrik na výchovné prvky svých pěstounů navíc často odkazuje a cituje jejich rady i postřehy. Jakožto člen kolektivu působí jako jeho důležitý morální pilíř. Je rád středem pozornosti, rád ostatní baví. Často poukazuje na morální aspekt konfliktů a otázek, je kolektivem však poměrně snadno ovlivnitelný a nechá se rychle strhnout. Umí být velmi obětavý, dokáže vypomocť slabším či za ně i převzít v konkrétních úkonech odpovědnost. Oplývá schopností usmiřovat lidi okolo sebe, působí jako důležitý pojící prvek kolektivu. Má smysl pro humor, rád vtipkuje, je rád středem pozornosti. Značná je však u Patrika jistá nevyzrálость vzhledem k jeho věku, místy zaměnitelná s pro něj typickou naivitou.

Období před přijetím do ZDVOP

Patrik již dříve v zařízení působil a sám ho znovu vyhledává. Mluví o opakovaných nerozuměních a konfliktech se svými nevlastními sourozenci a pěstouny, o kterých nechce hovořit příliš do hloubky a explicitně si přeje, aby nebyly zmíněny a rozebrány v této práci.

Období pobytu ve ZDVOP

Patrik sám požádal o umístění do ZDVOP. Uvádí, že to bylo z důvodu opakovaných neshod s jeho pěstounskou rodinou. V zařízení už z těchto důvodů pobýval podruhé, a jak sám uvádí, je vděčný, že zařízení, jako je toto, existuje. Během rozhovorů se téměř nikdy nestaví k zařízení jakkoliv kriticky. „... *každý den mám střechu nad hlavou, je co jíst, co je důležitější?*“ Patrikova vděčnost je patrná v průběhu celého jeho pobytu zde. Uvádí, že v zařízení prožívá „*dobu klidu*“. ZDVOP pro něj představoval, jak sám uvádí v konečném rozhovoru, jakési útočiště, kam se mohl uchýlit před neustálými hádkami s pěstouny. Patrik opatrně přiznává, že hádky byly částečně způsobovány jeho výbušnou povahou.

Nejen během pobytu je u Patrika kumulace afektu gradující do afektivních epizod, které jsou někdy doprovázeny agresivním jednáním, stěžejním problémem. Může být uvedeno jako příklad hned několik incidentů, kdy tento jinak mírumilovný a vlivem náboženství morální kluk během pobytu na ZDVOP propadne afektu a fyzicky ohrozí jak vychovatele, tak ostatní děti. Kumulace afektu je v Patrikově případě klíčovým tématem reedukace.

Patrik tvrdí, že se mu díky „vybití“ pracovními aktivitami na statku lépe daří kontrolovat tyto své emoční stavy. Tematika práce je pro něj v průběhu pobytu klíčová. „*Každý den, když du ze statku, tak mám z toho dobrej pocit, že jsem ten den něco udělal, že sem prostě zamakal a mělo to nějaký smysl, že se jenom tak nepoflakuju od ničeho k ničemu každý den.*“ Na ZDVOPu se dle svých slov naučil pravidelnému pracovnímu režimu a zvykl si na něj, což se mu bude hodit do budoucna, jelikož bude hledat práci na plný úvazek. Když zrovna nebyl v průběhu pobytu ve ZDVOP jinde regulérně zaměstnán, pracoval na plný úvazek na farmě, na rozdíl od většiny ostatních dětí, které ještě nedokončily školní docházku. Dokázal zastat mnoho potřebné práce, a navíc ho fyzická práce baví, jak opakovaně uvádí. Naučil se tu nové pracovní aktivity, které doposud zastat neuměl, a dařilo se mu být stále samostatnější. Uvádí nově nabyté zkušenosti s praním, žehlením i vařením. Libuje si, že ho nově nabyté zkušenosti osvobozují, a je rád, že se učí novým věcem, které z něj dělají stále „*dospělejšího*“. Na statku oceňuje kolektiv i personál, především potom ředitele zařízení: „*Pan ředitel mi fakt hrozně pomoh', a všem tady pomáhá. Bez něj bysme byli už dávno na ulici. Sice je někdy přísněj, ale on tady s náma má se všema svatou trpělivost,...*“

Když Patrik opět mluví o své prchlivé povaze, naznává, že se mu poslední dobou daří lépe rozpoznat, jaké situace v něm vzbuzují vztek, a těm se prý na statku snaží vyhnout, což mu pomáhá i ve vztahování se k ostatním. Patrik je navzdory tomu, že je téměř nejstarší z dětí, v kolektivu spokojený. Říká, že má mladší děti rád, a tvrdí, že s mladšími je alespoň

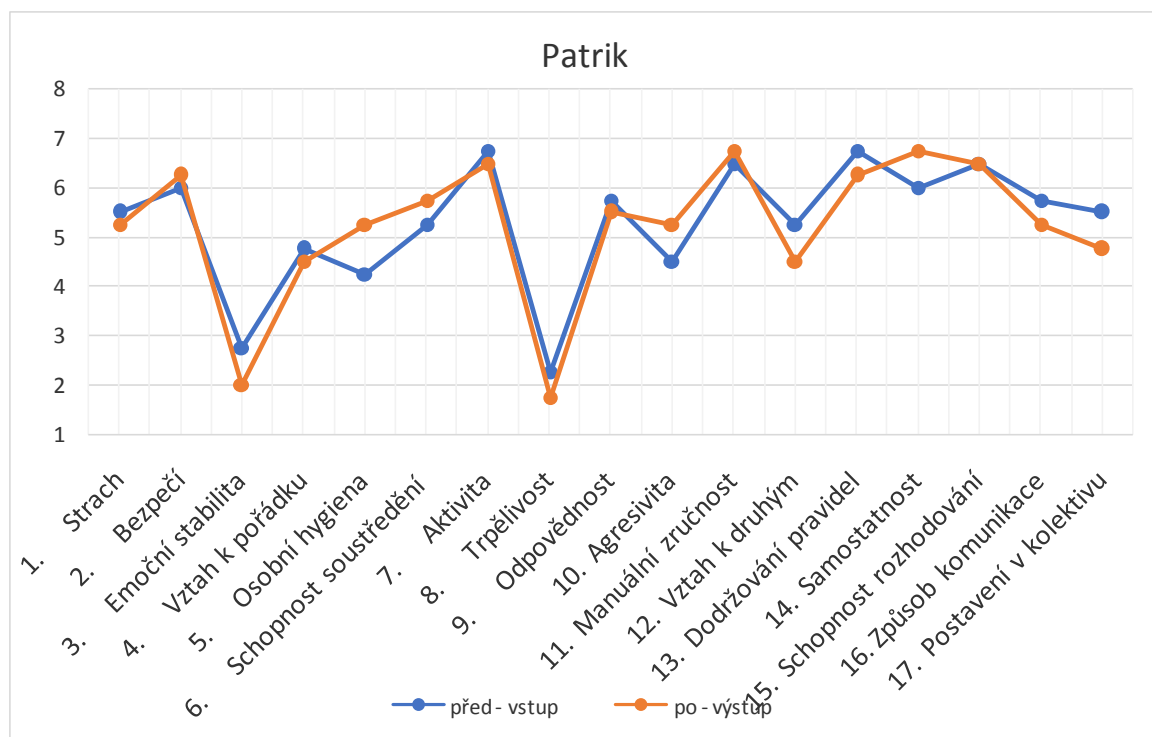

zábava a vzájemně se od sebe mohou mnoho naučit. Uvádí, že ačkoliv někteří z ostatních klientů mají velmi špatné chování, i oni si zaslouží druhou šanci: „ .. sou tady některý, který třeba maj průsery, nedržej slovo a nebo třeba zaútočej na nějakýho vychovatele, nebo někoho okradou, to se už stalo. Ale i oni si zasloužej tady bejt, maj to všichni doma těžký.“

Patrikovým hlavním přáním je prožít „slušný“ život, najít si dobrou práci a manželku, se kterou založí rodinu.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 7: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z hodnocení vychovatelů v grafu vyplývají stabilní hodnoty před vstupem do zařízení i při výstupu z něj. Žádná ze sledovaných charakteristik se nevyznačuje výraznou změnou ať v pozitivním, tak v negativním vývoji. Za zmínku stojí na počátku nízké hodnoty v rámci

emoční stability a trpělivosti, které se nepodařilo v průběhu pobytu zlepšit. Z grafu v rámci těchto charakteristik vyplývá zhoršení. Naopak v oblasti osobní hygieny nebo samostatnosti je zaznamenáno zlepšení.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Jelikož Patrik v průběhu pobytu dovršil 18 let věku a jelikož nemá zájem vrátit se do původní pěstounské rodiny, směřuje po ukončení pobytu na ZDVOP do jiné služby Květné Zahrady – domu na půl cesty. Bude na plný úvazek zaměstnán buď v Květné Zhradě, nebo bude zaměstnán v jejím okolí. Zůstává tak v jemu známém prostředí. Vyhýbá se tímto rizikové zátěži z adaptace na nové zařízení a do budoucna se tak nezmění jím ukotvený pracovní režim. Patrik sám je s tímto scénářem spokojený a je rád, že může pracovat a má pro to „dobré podmínky“.

Závěr

Neobvykle silné afektivní epizody se jeví, vzhledem k ostatním případům popsaným v této práci, jako jeden z nejčastějších negativních jevů dětí umístěných do ZDVOP a je jedním z nejčastějších potíží, kterým jsou pracovníci zařízení vystavováni. Představuje ale především prostor pro odbornou práci s chovanci. Na rozdíl od některých jiných případů popsaných v této práci však Patrikův případ i přes prezenci takových afektivních epizod poskytuje díky Patrikovým zdrojům z předchozí výchovy pěstouny prostor pro budoucí pozitivní rozvoj a nijak závažně nezasahuje a neznemožňuje chod zařízení, včetně pobytu ostatních umístěných dětí. Činí tak z Patrika, na rozdíl od jiných zmíněných jedinců, vhodného chovance pro umístění do podobného zařízení.

Kazuistika č. 8

Jméno: **Přemysl**, věk: 17/18 let, délka pobytu: cca 13 měsíců, důvod přijetí: akutní krize v rodině. Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu matka, žádost podala matka

Období před přijetím do ZDVOP

Situace v původní rodině je krizová, otec není přítomen při výchově a pobyt a soužití Přemysla s psychiatrickou matkou není možné. Důvodem je výskyt alkoholismu, hádky i násilí. V širší rodině i domácnosti, kterou představuje spolu s Přemyslem jeho matka, babička, mentálně retardovaná nevlastní sestra a strýc, panují hluboké konflikty. Ty pramení z alkoholismu matky a strýce a z nešťastného úmrtí v této rodině. Roli též hraje nevyhovující bydlení rodiny. O celou rodinu se stará a drží nad ní ochrannou ruku místní starosta. Přemysl má své osobní věci v obývacím pokoji, kde přespává spolu s babičkou.

Matka Přemyslovi neumožňuje stýkat se s jeho sestrou, kterou z úmrtí své druhé dcery obviňuje. Celou situaci dlouhodobě prošetřuje soud. U Přemka se objevují prvky autoagrese i suicidální pokus ve formě zneužití medikamentů. Po tomto incidentu bylo odborníky zvažováno umístění v psychiatrickém zařízení, nicméně posléze bylo psychologem a dalšími odborníky rozhodnuto, že umístěním Přemysla do zařízení ZDVOP bude adekvátním způsobem zajištěn vývoj bazálních potřeb, a psychiatrická hospitalizace nebude za takových okolností nutná. Přemysl sám s umístěním po konzultaci se sociálními pracovníky souhlasí.

Klinický dojem

Přemek, pravděpodobně zčásti i následkem svého osudu, působí jako velmi plachý kluk, který má problém s verbálním vyjadřováním. Je mu dobře v kolektivu ostatních, když má zrovna náladu na společnost. Denně si bere učení atd. do společenské místnosti, kde se s ostatními baví. O zbytku dětí v zařízení opakovaně referuje jakožto o „*malé rodině, která se podporuje navzájem*“. Chod zařízení a kolektiv v něm je pro něj významným tématem. Umí být velmi mile nápomocný mladším a novým klientům, rád je velmi jemným způsobem učí novým věcem a dovednostem. Po většinu času v zařízení je nicméně rád sám, denně si čte. Působí nerelaxovaným dojmem, anxiozita a depresivita je při observaci patrná.

Období pobytu ve ZDVOP

Pro Přemka plní zařízení v první řadě ochrannou funkci. Lze tvrdit, že případ, jako je tento, je možné označit jakožto případ pro tento typ zařízení typický i ideální.

Rozhovory s Přemkem jsou strohé, při každé odpovědi dlouho váhá, stydí se. V zařízení se však cítil po dobu nadstandardně dlouhého pobytu dobře, což na základě zprávy několikrát uvedl i během soudního řízení. V rozhovorech s ním vedených tvrdí, že chce v zařízení zůstat, co nejdéle to půjde. Je zde prý klid a má dostatek prostoru pro učení, lidé tu s ním zacházejí slušně. Baví ho pobyt v prostředí statku mezi zvířaty, i když někdy je s nimi příliš práce.

Na otázku, co mu zařízení dalo a v čem mu bylo prospěšné, odpovídá: „*Rozhodně mi to dalo nějak prosazovat svůj názor a podobně. Jsem míň upjatý do sebe. Hrozně mě to v tomhle pomohlo, celkově mě to nakoplo „...“*. Dále konkretizuje: „*Celkově si věci nepřipouštět, taky lidi si jen tak k sobě nepřipouštět. Ale vycházet se všema.*“ Dále zmiňuje, že je rád, že se má mezi koho vracet. Uvádí, že se za dobu jeho pobytu v zařízení částečně urovnaly i osobní vztahy doma.

Ze zařízení dojíždí na internát, kde přes týden bydlí. Navštěvuje 1. ročník střední školy, konkrétně obor automechanik. Školní přípravě se věnuje každodenně a důsledně, rád by obor dostudoval a potom se v tomto oboru uchytil, což je i jedno z jeho „kouzelných přání“. Ve volném čase se na statku dle svých slov rád věnuje četbě fantasy nebo se dívá na filmy.

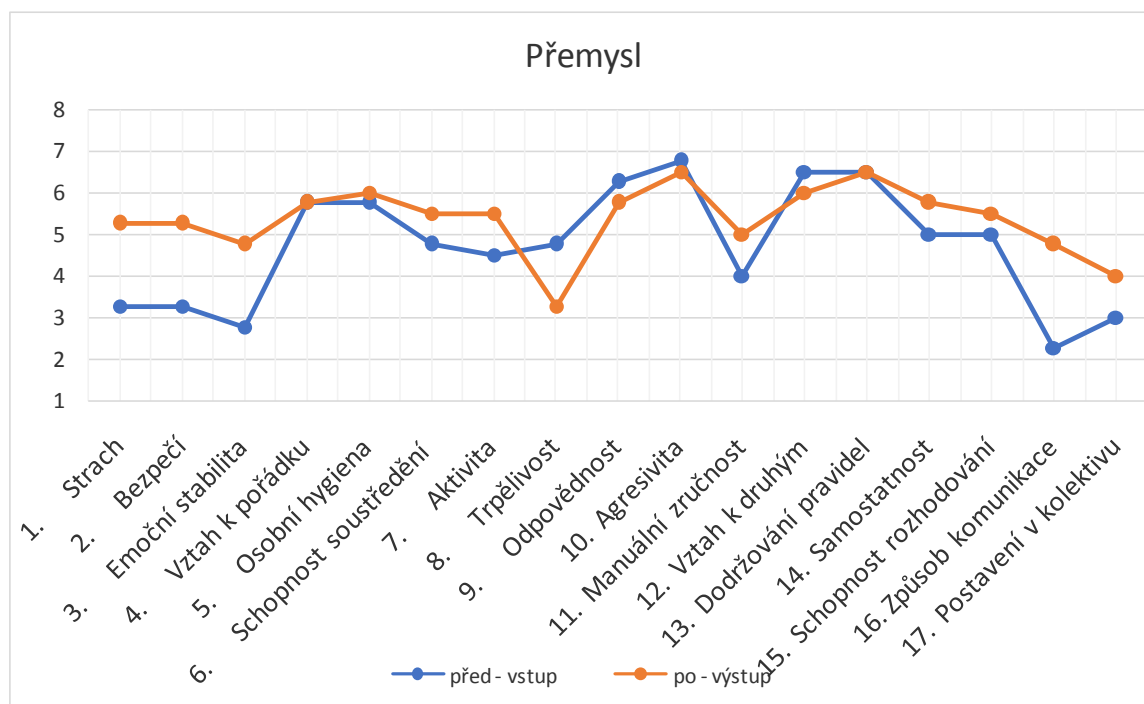
Přemek je nemluvný, má potíže sdělovat svůj názor. Když je v rozhovorech dotazován, odpovídá na většinu otázek stroze, je však u něj vždy patrná vděčnost. Na konci druhého rozhovoru, když je dotázán na jakékoliv doplnění, s důrazem, skoro se slzami v očích, dojatě odpovídá: *„Já se teď tady mám stokrát líp než předtím.“*

Vadí mu, že je zde občas příliš mnoho práce a že není vždy férově přerozdělována. Také mu mírně vadí, že bydlí na jednom pokoji s mnohem mladším klientem. Rád by prý bydlel sám, potom by neměl k pobytu žádné další výhrady. Největší oporou v zařízení Přemkovi byla Veronika, jedna ze starších klientek zařízení. Společně trávili mnoho času, mohli se na sebe spolehnout, byli si zde přáteli.

Během pobytu zde ustoupil u Přemysla výskyt autoagresivního chování, přetrvaly u něj však i nadále psychosomatické epizody. Opakovaně byl v průběhu pobytu v zařízení hospitalizován, a to z důvodu bolesti břicha a hlavy, vždy bez objektivních nálezů. Když je na toto dotázán, udává zlepšení.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně následující graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 8: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z výsledků hodnocení vychovatelů v uvedeném v grafu vyplývá, že ke zlepšení došlo u 11 ze 17 sledovaných parametrů. K nejvýraznějšímu zlepšení došlo v prožívání pocitů strachu a bezpečí, v emoční stabilitě a ve způsobu komunikace. Ke zhoršení naopak došlo v oblasti trpělivosti, odpovědnosti a ve vztahu k druhým.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

V době výzkumu dovršil Přemek 18 let. Jak sám říká, je definitivně rozhodnutý, že se nechce vrátit domů. Na otázku, co by se mělo doma změnit, aby byl schopný si představit, že se tam vrátí, odpovídá, že úplně všechno, jelikož doma nic nefunguje tak, jak má. Ze zařízení se tedy stěhuje do dětského domova v nedaleké obci, kde by dle svých slov rád setrval do té doby, dokud nedokončí střední školu, konkrétně obor automechanik. Pak by se rád postavil na vlastní nohy.

Závěr

Přemysl, jak již bylo řečeno, představuje typický případ klienta tohoto zařízení, který nevykazuje žádné výchovné problémy. Pobyt v zařízení tak v jeho případě plní především funkci ochrannou, přičemž jakákoliv případná edukace (či reedukace) je pozitivním jevem

nad rámec tohoto primárního účelu. Přemek je slušný, snaživý a cílevědomý, a je pravděpodobné, že se mu jeho plány do budoucna vyplní.

Kazuistika č. 9

Jméno: **Tomáš**, věk: 18 let, délka pobytu: 10 měsíců, důvod přijetí: dlouhodobá hospitalizace matky. Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu je matka.

Klinický dojem

Po dobu pobytu v zařízení se Tomáš projevoval jako nekonfliktní, přiměřeně věku komunikující a uvědomělý kluk přátelské, avšak poněkud podivínské povahy. Zajímal ho tuning automobilů a počítače. Nedbal příliš o svůj zevnějšek. Problém byl u Tomáše s osobní hygienou, kterou velmi výrazně zanedbával. Personál zařízení bral toto na vědomí a projevoval snahu Tomáše k pravidelné hygieně dovést, nutno říci, že téměř marně. Hygienický deficit značně komplikoval Tomášovo postavení v kolektivu, čehož si však Tomáš příliš nevšímal, nebo tomu nepřikládal váhu. Tento fakt se projevil i v hodnocení vychovatelů v sémantickém diferenciatu.

Období před přijetím do ZDVOP

Tomáš studuje střední zemědělskou školu, obor oprava zemědělských strojů. Matka Tomáše je dlouhodobě v pracovní neschopnosti a je opakovaně hospitalizována v psychiatrické léčebně. Když Tomáš celou situaci sám komentuje, od matky se distancuje a dodává, že mnohokrát zneužila prášky a že jí „přeskočilo“. Poté, co byla naposled před umístěním Tomáše propuštěna, byla navíc v tíživé insolvenční situaci. Výchovu Tomáše měl v tu dobu formálně na starost jeho otec, a prakticky především pak Tomášův děda. Tomáš však neuznával autoritu otce ani dědy a jimi stanovená pravidla soustavně porušoval. Tomášovou prioritou byl kontakt se skupinou problémových vrstevníků, kteří měli na něj samotného a jeho školní prospěch neblahý vliv. Ačkoliv k němu byl děda ve výchově vlídný, Tomáš měl vlastní hlavu: „... *já jsem byl tak blbej, jakože ... fakt blbej, že jsem lítal po venku, nerespektoval jsem pravidla, sám jsem si teď prostě uvědomil, že jsem si myslel, že jsem už dospělej, tak jsem si rozhodoval sám za sebe, ale nebyla to pravda. To mi bylo 17. Děda už se mnou neměl tu svatou trpělivost a řekl, že půjdu sem.*“

Období pobytu ve ZDVOP

Jak již bylo zmíněno výše, Tomáš byl do zařízení ZDVOP umístěn z důvodu nemožnosti zajistit uspokojivou péči ze strany matky ani otce a opakovaného selhání během pobytu u dědy. Špatné chování k dědovi nyní Tomáš výrazně bilancuje a opakovaně vyjadřuje svou lítost.

Uvádí, že se zpočátku obával zařízení a jeho režimu, což se však ihned po nástupu změnilo. „*..bál jsem se, že to bude spíš pasták, jakože přímo pasták, že nebudu mít jakože vycházky, budu furt zavřenej, a tak. A pak jsem sem přijel, a už jsem viděl, že mám volnost,..* K zařízení nemá výhrady a myslí si, že pravidla jsou zde určena adekvátně – to oni jako klienti by se měli změnit, ne pravidla. Naznává, že v zařízení je kladen hlavně důraz na uvědomění si vlastních chyb a snahu o jejich nápravu.

S uvědoměním, nápravou a obecně změnou souvisí i pro Tomáše velmi významné téma, a tím je přicházející plnoletost. Tu, zdá se, vnímá jako pomyslnou dělicí čáru mezi závislostí na ostatních a vlastní samostatností. Od tohoto pro něj abstraktního zlomu daného věkem si slibuje (a doufá v ni) finanční nezávislost, ale především v dosažení vlastního doposud nedostatečného uvědomění. V rozhovoru s ním se nejednou vyskytuje slovo „*dospělost*“. Téma shrnuje takto: „*Už jsem skoro dospělej, sám si v hlavě řeknu: dodělám školu, a pak už si můžu dělat, co chci, práce nebo cokoliv, to už pak bude přímo na mě*“.

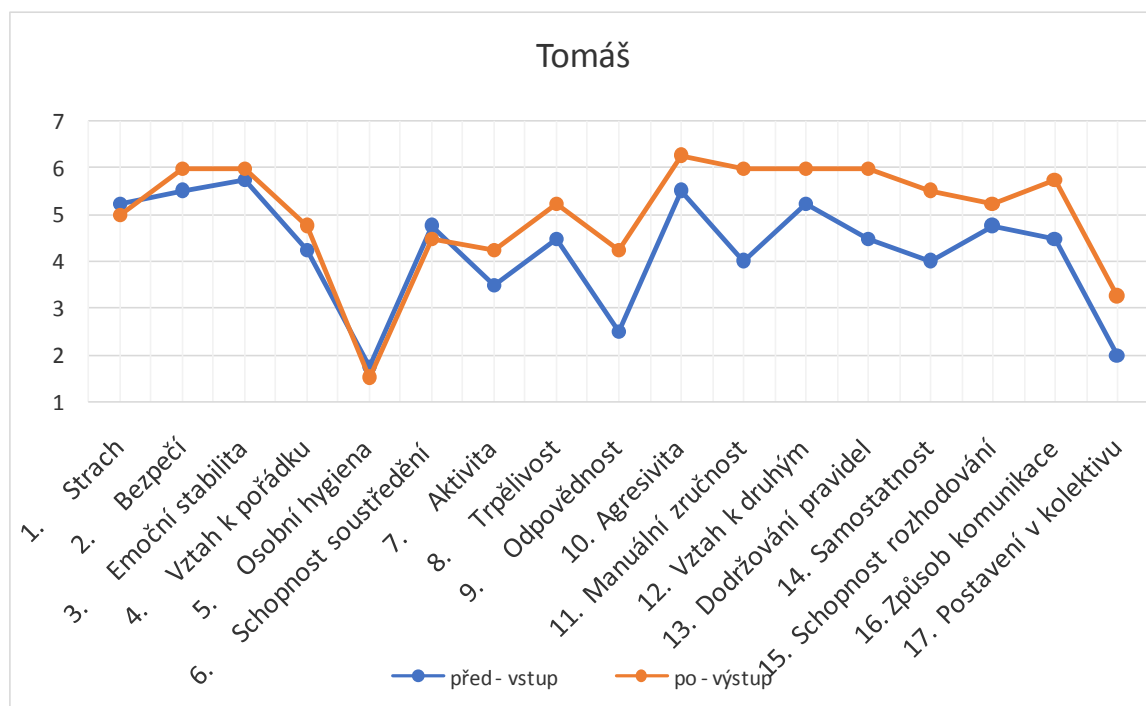
Na otázku, zda se u něj v průběhu pobytu něco změnilo, odpovídá hbitě: „*Doma jsem třeba furt byl na počítači, ale co jsem tady, tak i když jsem byl na návštěvě doma, tak jsem se sám sbalil, umyl jsem nádobí, prostě jsem řekl mamce, jestli nechce s něčím pomoci, třeba uvařit, nebo pomoci s uklízením.*“

Tomáš dále uvádí, že se během pobytu naučil lépe hospodařit s penězi. Zvykl si dle svých slov na snížený obnos peněz a nedělá mu problém s takovým obnosem nakládat.

Uvádí také, že se naučil mít respekt k autoritám, jako je v jeho případě vedení zařízení, či rodiče a opatrovníci. Změna se dle Tomáše uskutečnila díky absenci rodiny, ale hlavně díky jemu samému a jakémusi momentu, kdy přehodnotil v průběhu pobytu na ZDVOP svou situaci: „*Díky sám sobě, protože jsem si uvědomil, že to, co jsem dělal, byla chyba. Sám jsem si prostě řekl, že nakonec udělám to lepší.*“ Uvádí též, že se naučil ostatním pomáhat a nacházet pro to vhodné situace.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně níže uvedený graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 9: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z výsledků hodnocení vychovatelů uvedených v grafu vyplývají pozitivní změny v chování Tomáše ve 14 ze 17 sledovaných charakteristik. Konkrétně se jedná o pocity bezpečí, emoční stabilitu, vztah k pořádku, aktivitu v sebevzdělávání, trpělivost, snížení míry agresivity, vztah k druhým, dodržování pravidel, schopnost rozhodování, ve způsobu komunikace a postavení v kolektivu. Za největší pokrok považují vychovatelé u Tomáše také způsob nárůst odpovědnosti, dodržování pravidel a samostatnosti. Ke zhoršení došlo u Tomáše v oblasti osobní hygieny, která byla již při příchodu do zařízení hodnocena vychovatelem velmi negativně.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Po odchodu ze zařízení směřuje Tomáš zpět domů, pravděpodobně znovu k dědovi. Svou budoucnost si Tomáš představuje následovně: *Dodělat školu, najít si práci, vydělat si nějaký ty peníze a už jet na svém. Pořídit si byt, auto a založit si prostě rodinu a být šťastnej.* “ Od ostatních rodinných příslušníků očekává respekt a doufá v podporu a ocenění jeho snahy. Když je dotázán na svá tři přání, jako první vyslovuje přání hlavně zdárně

dokončit onu školu a poté si najít zaměstnání, které ho bude bavit a kde bude dobrý kolektiv.

Závěr

Tato kazuistika je věnována případu chlapce, který byl do zařízení umístěn z důvodu ohrožení jeho péče spolu s přidruženými výchovnými problémy, avšak pouze nepřilíš závažného rázu. Tomáš je případem ohroženého dítěte s přidruženým výskytem náznaků rizikového chování. Pobyt v zařízení měl v jeho případě především ochrannou funkci.

Kazuistika č. 10

Jméno: **Veronika**, věk: 19 let, délka pobytu: cca 13 měsíců, důvod přijetí: vztahová krize v rodině. Pobyt dobrovolný, na vlastní žádost.

Klinický dojem

Veronika působí dojmem uzavřené, nepřilíš společenské dívky. Většinu času tráví během pobytu ve ZDVOP ve svém pokoji. Dává najevo, že trávit čas s ostatními dětmi ji spíše obtěžuje. Pokud je zrovna ve společnosti ostatních, je vždy velmi odměřená. Oplývá sarkastickým humorem a její chování se vyznačuje výraznými prvky pasivní agresivity. Velmi často je kritická vůči ostatním dětem i vedení. Působí povýšeným dojmem. Je ostatním nápomocna, když je to třeba. Je cílevědomá, snaživá, a má o své budoucnosti jasno.

Období před přijetím do ZDVOP

Veronika žije s otcem a nevlastní matkou a jejich společným potomkem v malé garsonce. S otcem mají chladný vztah, s nevlastní matkou panuje nevráživost. Její vlastní matka je ve výkonu trestu. Původ rodinných sporů komentuje Veronika takto: „Otec by měl být jakoby důraznější, on vlastně je takovej, že poslouchá svoji manželku na slovo, má ho omotanýho kolem prstu. A ta vlastně vzhledem k tomu, že ona se rozhoduje, ona má ještě svoji dceru, která je plnoletá, tak ta je pro ni na prvním místě a já jsem byla navíc.“ Veronika navštěvuje střední zdravotnickou školu, její školní výsledky jsou nadprůměrné. Kázeňské problémy u ní nejsou přítomny.

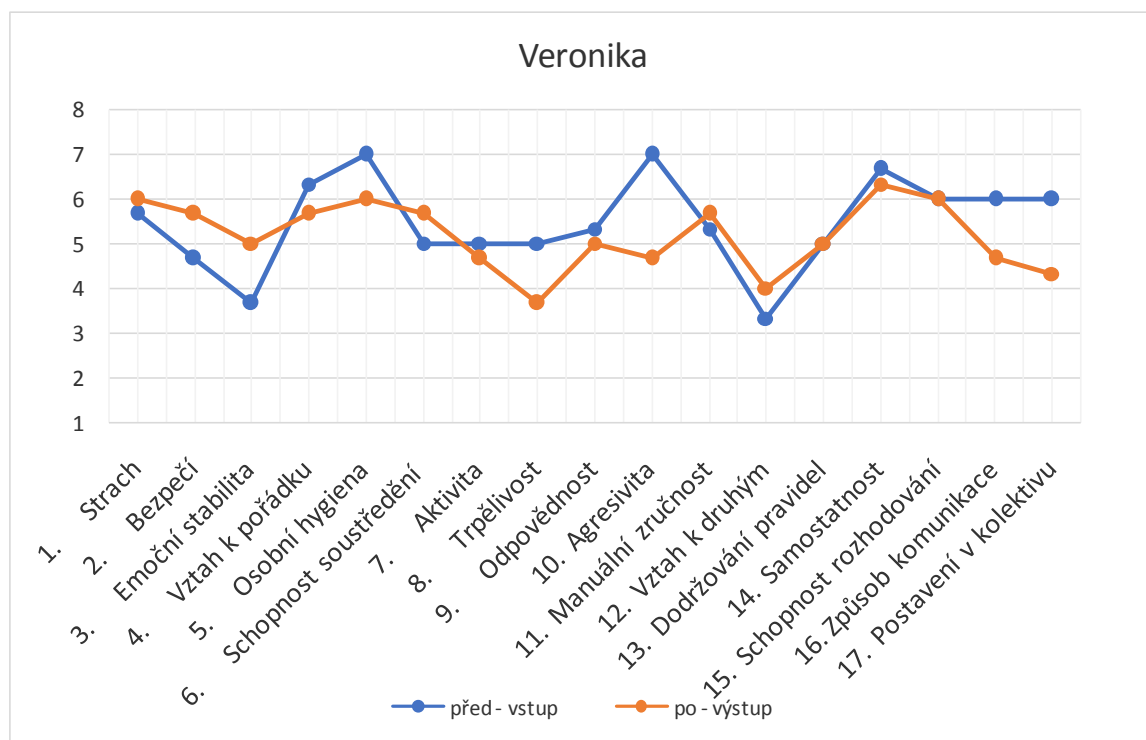
Období pobytu ve ZDVOP

Veronika strávila na vlastní žádost v zařízení nadprůměrně dlouhou dobu. Konkrétně 17 měsíců. Jako hlavní přednost svého pobytu ve ZDVOP vnímá jeho zázemí. Říká, že se zde „zbavila stresu“. Možnost pobytu v zařízení pro ni znamenala úlevu od její nevyhovující

současné situace v rodině: „*Mám tady víc prostoru pro dýchání*“. Když je dotázána na svou situaci před příchodem do zařízení, odpovídá věcně a s rozvahou. Nepouští se do detailů a spíše srovnává: „*Je to tady takový větší, než to bylo u nás, protože jsme měli jedna plus jedničku, tak je to tady takový jako fakt lepší, můžu si tady zalýzt, kam potřebuju, jsem tady zašitá, je tady klid.*“ V zařízení se dle vlastních slov přiučila hned několika věcem, z nichž nejvíce oceňuje schopnosti vaření pro více lidí. Dále zmiňuje práci související se staráním se o zvířata, ačkoliv se již před pobytem ve ZDVOP věnovala chovatelství koní. Ke konci pobytu ráda vzpomíná na společné výlety nebo na letní tábor. Vedené rozhovory jsou pro ni však příležitostí vyjádřit krom pochval i mnoho svých výhrad vůči ZDVOP. Stěžuje si především na chování ostatních dětí, které považuje za „*problémový*“ a naznává, že by mnohým z dětí prospěl přísnější režim. Poukazuje na nevhodnou skladbu klientů obecně. Myslí si, že děti v nouzi a děti s především výchovnými problémy k sobě do jednoho zařízení nepatří, a vůči druhé skupině vyjadřuje rezervovaný postoj: „*Já s takovejhlema lidma vlastně budu přicházet do kontaktu v práci, ale takhle když s nima přímo bydlím, tak je to pro mě složitý, se s nima nějak domlouvat, nebo s nima nějak komunikovat,*“ říká.

Největší oporou je pro ni v zařízení Přemek. Dle vlastních slov si velmi cení jejich vzájemného vztahu, je to pro ni „*kamarád do nepohody, kterej (ji) kdykoliv vyslechne a pomůže.*“ Jako další podporu krom Přemka označuje také některé vychovatele. Hodnocení sledovaných parametrů u klientky v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně následující graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 10: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z výsledků hodnocen vychovatelů uvedených v grafu vyplývá, že k pozitivním změnám došlo v charakteristikách, které souvisí s prožíváním strachu, pocitem bezpečí, emoční stabilitou, schopností soustředění a mírně také ve vztahu k druhým. Na stejné úrovni zůstalo dodržování pravidel. Vychovatelé zaznamenali zhoršení v oblasti vztahu k pořádku, v oblasti osobní hygieny, samostatnosti a především ve výrazném nárůstu agresivity. Vychovatelé tedy hodnotí v rámci všech stanovených kritérií celkový pobyt a celkové výchovné působení jako neutrální až mírně negativní.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Před odchodem ze zařízení prožívá Veronika po určitou dobu stres, především z hledání následujícího bydlení. Ze zařízení ZDVOP se Veronika nakonec stěhuje do nedalekého dětského domova v Moravské Třebové, kde by dle svých slov měla ideálně zůstat tak dlouho, dokud nedokončí střední zdravotnickou školu. Když je dotázána na svůj původní domov, odpovídá: „*Já se nevracím určitě. ...To je zaběhlá domácnost, která se asi měnit nebude. Hlavně přístup nevlastní matky, na tom to stojí.*“ Na své straně Veronika žádnou

chybu nevidí: „*Já jsem se snažila, vycházela jsem jim vstříc ve všem, takže já nevím, co bych měla nějak vylepšit*“.

Když komentuje svou nejbližší budoucnost, říká: „*Já teď jdu do toho děcáku, jak jsem říkala. Tam uvidím, asi tam taky bude hodně spíš menších dětí, ale já už jsem na to zvyklá, i když nejlepší to není. Tam nejspíš budu, dokud nedostuduju střední, a pak se uvidí.*“ Ráda by se uplatnila v oboru jako zdravotní sestra. Jak sama tvrdí, je přesvědčena, že díky nepřízni svého osudu musí „*dvakrát tak máknout, probjovat se*“.

Závěr

Případ Veroniky je typickým příkladem ohroženého dítěte, které nevykazuje žádné výchovné problémy a pobyt v zařízení ZDVOP je pro něj především prvkem ochranným, nikoliv nápravným.

Kazuistika č. 11

Jméno: **Dominik**, věk: 16 let, délka pobytu: 6 měsíců, důvod přijetí: výchovné problémy. Pobyt nedobrovolný, iniciátorem pobytu pěstounští rodiče, žádost o pobyt podal Městský úřad v místě pobytu

Klinický dojem

Dominik působí dojmem jemného, citlivého kluka, který je zvyklý na opatrné zacházení. Vystupuje slušně a klidně, je otevřený komunikaci. Je zvyklý na uznání vrstevníků. Důležité je pro něj oblečení a vzhled. Snaží se vyhýbat konfliktům i problémům. Je snadno ovlivnitelný skupinou i trendy, má tendenci vzhlížet k negativním vzorům popkultury. Vyhledává mužské vzory. Je výrazně fyzicky a akrobaticky zdatný a celkově sportovně nadaný. Po dobu pobytu se jevil jako „správný“ kluk, který se nijak zvlášť neprojevoval.

Období před přijetím do ZDVOP

Dominik navštěvuje střední školu se sportovním zaměřením. Jeho vášní je fotbal. Nejsou u něj až do nedávna přítomny žádné výrazné problémy s chováním. Před umístěním do zařízení několikrát odcizil rodičům nemalý obnos peněz. Současně byl jimi přistižen pod vlivem marihuany a opakovaně měl pozitivní testy na THC. Postupně se mu zhoršuje školní prospěch. Umístění Dominika do ZDVOP tedy představuje ze strany jeho rodičů jakýsi varovný signál. Dominikův pěstounský otec byl krátce před Dominikovým umístěním do zařízení viníkem smrtelné autonehody. Tragická událost se podepisuje na jeho dlouhodobém emočním stavu, jenž mu momentálně znesnadňuje péči o Dominika a

zabývání se propadem jeho chování. Při telefonickém kontaktu s ředitelem zařízení uvádí, že mu s Dominikem „došla trpělivost“.

Období pobytu ve ZDVOP

Zpočátku pobytu převládá u Dominika překvapení a křivda. Rozhodnutí jeho pěstounských rodičů umístit ho do Květné považuje za nepřiměřené a jím nečekané. Pobyt na statku se mu zpočátku nelíbí, jelikož, jak sám uvádí, všechno je tu špinavé, je tu zvláštní, jemu neznámá atmosféra mezi lidmi, a není na takové prostředí vůbec zvyklý. Stydí se.

V prostředním rozhovoru uvádí, že se situace změnila – jeho prvotní očekávání přísného režimu neodpovídá skutečnosti, především si zde ale našel kamarády a je zde spokojenější než zpočátku, stále se ale velmi těší domů. Stydí se za své prohřešky a lituje, že se svým počínáním dostal tam, kde je teď.

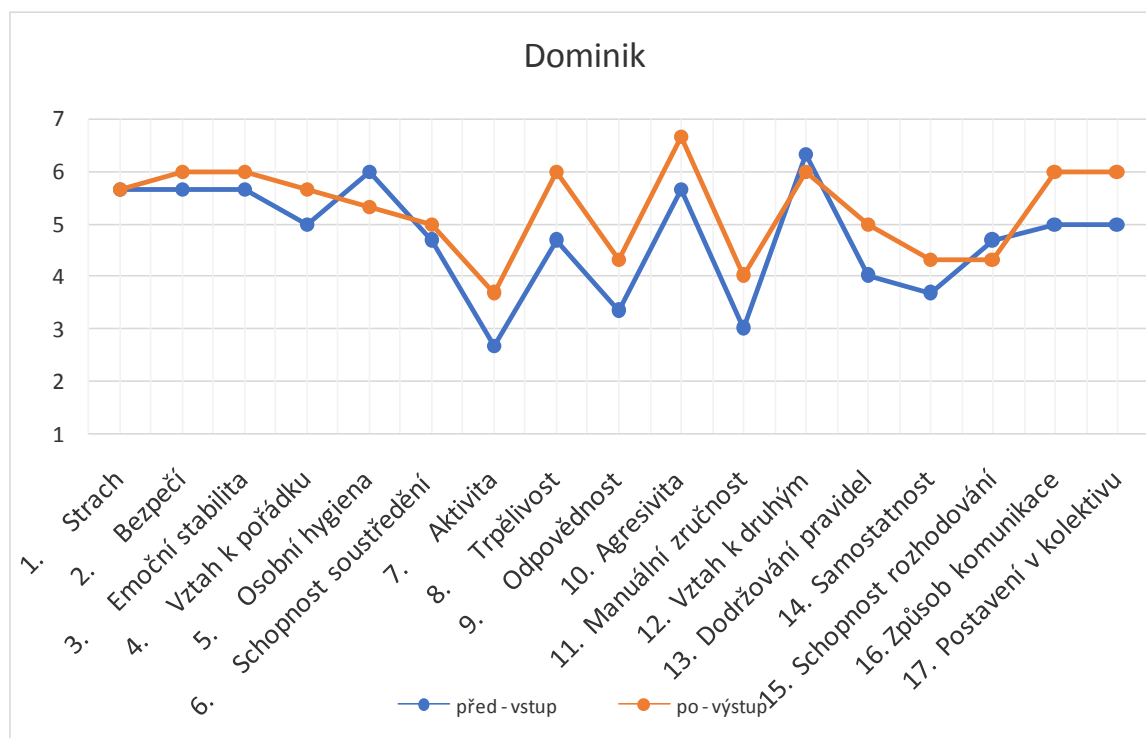
Uvádí, že se v prostředí statku naučil lépe vycházet s lidmi, a to nejen díky změně své strategie komunikace.: „...asi trochu ta domluva, jakože jeden chce něco, druhý chce něco jinýho, a tak se musíme domluvit. Je to o nějakým kompromisu vždycky, ale je to pak jednodušší..“. Uvádí, že je pro něj nyní snazší s ostatními komunikovat, aniž by vznikl konflikt, a lépe odhadovat jejich nálady a potřeby. Uvádí také, že je pro něj snazší si hledat kamarády a že si jich v zařízení, a hlavně v Květné, kde je zařízení situováno, našel hned několik.

Když je řeč o povinnostech na farmě, tvrdí, že se sice naučil mnohému, doufá ale, že už podobnou činnost do budoucna nebude muset vykonávat. Hovoří o svých plánech po návratu domů: „dřív jsem chtěl hrát profesionálně fotbal, ale na to už je u mě pozdě teďka, v mém věku jsou na tom ty profi hráči úplně jinak, jsou v klubech, ... Ale chtěl bych jednou dělat třeba trenéra nebo prostě zůstat u toho fotbalu.“

Ačkoliv Dominik v průběhu pobytu v zařízení opět vykázal pozitivní THC test, tvrdí, že pro něj zkušenost ze ZDVOP je do budoucna dostatečným ponaučením. O svém umístění mluví jako o trestu, i ke konci pobytu u něj přetrvává křivda: „mně se to prostě zdá nespravedlivý, ... ostatní tady jsou kvůli mnohem horším věcem, podle mě.“ Tvrdí, že pobyt ve ZDVOP je pro něj „už dost velké trest“, a dušuje se, že až se vrátí domů, už „nebude blbnout“.

Hodnocení sledovaných parametrů u klienta v průběhu výchovného působení ve ZDVOP dokumentuje podrobně následující graf, který je vytvořen na základě odpovědí jednotlivých vychovatelů při vstupu a výstupu ze zařízení.

Graf 11: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč

Z hodnocení vychovatelů vyplývá, že k mírnému zlepšení došlo u Dominika v oblasti bezpečí, emoční stability nebo v samostatnosti. Výraznější pozitivní změny nastaly v rámci aktivity k sebevzdělávání, trpělivosti, snížení míry agresivity, zlepšení manuální zručnosti, dodržování pravidel, způsobu komunikace a zlepšení postavení v kolektivu. K mírnému zhoršení došlo v oblasti osobní hygieny, ve vztahu k druhým nebo ve schopnosti rozhodování.

Další směřování po odchodu ze ZDVOP

Dominik se vrací zpět do pěstounské rodiny a své původní školy. Rodina mu stanovila ultimáta, jejichž porušení bude znamenat, že Dominik půjde do výchovného ústavu. Dominik je s takovým vývojem událostí spokojený, rodinou nastavené mantinely bere na vědomí, hodlá je respektovat a těší se domů. Riziko tkví v jeho případě především v oblasti kontaktu s vrstevníky a jejich negativního vlivu na něj.

Závěr

Jako důležité se jeví, aby si Dominik udržel svou zálibu ve sportovních aktivitách, které jsou pro něj ventilem nadbytečné energie i potenciálním zdrojem pozitivních mužských

vzorů. Za úvahu stojí např. brigáda, která Dominika uvědomí o hodnotě peněz a zajistí mu přivýdělek na jeho zálibu v oblečení.

9.2 Analýza výzkumných otázek

1. Jaké zásadní okolnosti ovlivňují výchovu dětí před umístěním do zařízení ZDVOP?

Participantů celkově vykazovali před umístěním do zařízení především problémy v oblasti vztahu s rodiči, potažmo v oblasti rodiny obecně. Tyto problémy přicházejí ze strany rodičů i dětí a navzájem se implikují. Nejpočetnějším jevem uváděným dětmi nebo zjištěným v dokumentaci byly konflikty s rodiči a dále především neschopnost rodičů zajistit odpovídající výchovu dětí. Výchovné selhávání rodičů bylo v rámci našeho vzorku přítomno u většiny dětí, jednotlivé důvody se však značně liší. Konkrétním problémem byla např. psychiatrická hospitalizace rodiče/rodičů (jeden případ), drogová závislost rodiče/rodičů (jeden případ) či neúplná skladba rodiny (tři případy). V několika případech (celkem 4) také vychází neschopnost rodičů zajistit důstojnou a adekvátní výchovu dětí z nedostatečné kvality domácího prostředí, a tedy odpovídajícího zázemí pro uskutečňování výchovy. Výše zmíněné problémy jdou v případě námi zkoumaného vzorku dětí ruku v ruce s náročností výchovy ze strany samotných dětí. Zvýšené nároky na výchovu do určité míry vykazuje většina z námi zkoumaného vzorku dětí. Ze strany dětí byla nejčastějším důvodem takto zvýšené náročnosti porucha chování (4 děti) či hyperkinetická porucha (3 děti). Nevladatelnost výchovy nejen těchto dětí se v rámci našeho vzorku nejčastěji manifestuje právě intenzivními konflikty s rodiči, které byly přítomny u celkem 7 z 11 námi zkoumaných dětí. Spouštěčem konfliktů mezi rodiči a dětmi je v rámci našeho vzorku nejčastěji signifikantní výbušnost dětí (vyskytující se v rámci našeho vzorku více či méně u 6 z nich) či jejich neslušné chování. V rámci některých zkoumaných případů takové konflikty pravidelně ústí ve výrazně agresivní chování, přítomné u tří z námi zkoumaných dětí. V rámci našeho vzorku byly dále více či méně přítomny doprovodné jevy jako nedostatečný školní prospěch (9 dětí), u některých dětí podpořený záškoláctvím (4 z těchto 9 dětí). Výskyt záškoláctví u dvou z těchto dětí však explicitně souvisel se šikanou, které byly tyto děti terčem. Zaznamenány byly u dětí dále rizikové či predelikventní jevy, jakými jsou drobné krádeže v domácím či školním

prostředí (4 děti), kouření tabáku (8 dětí) či nárazová konzumace jiných návykových látek (3 děti).

Ačkoliv je závažnost výše uvedených jevů ze strany dětí v každém konkrétním případě spekulativní, nutno poznamenat, že u žádného z dětí nedošlo k výskytu trestné činnosti. U téměř všech zkoumaných dětí, vyjma výše zmíněného, hovoříme o jevech, jejichž četnost i závažnost umožňuje reedukaci v podmínkách daného zařízení.

2. Jaké jsou typické důvody pro umístění dětí do zařízení ZDVOP?

Typické důvody pro umístění do zařízení tohoto typu lze kategorizovat do dvou hlavních skupin. První z nich je soubor odůvodnění, který lze souhrnně označit jako ohrožení příznivého vývoje dítěte. Právě jevy, které lze do této kategorie zařadit (jako je akutní hospitalizace rodičů, úmrtí rodičů atd., potažmo jakékoliv nepředvídatelné a akutní ohrožení dítěte do takové míry, že není schopno se samo o sebe postarat), jsou stěžejním důvodem existence zařízení ZDVOP jakožto služby v rámci systému péče o ohrožené děti. V těchto případech není zdrojem problému přímo dítě, ale je sekundární obětí okolností svého prostředí. V rámci výběrového souboru participantů tento model převažuje - vyskytlo se v něm šest takových případů, což tvoří více než polovinu z námi zkoumaného vzorku. Konkrétně šlo v jednom z případů o akutní psychiatrickou hospitalizaci jediného rodiče, ve třech případech byl důvod umístění dítěte nevyhovující zázemí pro uskutečňování výchovy dětí (a to ve všech našich případech založené na nevyhovujícím bydlení bez dostatečného prostoru pro příznivý život dítěte), v jednom případě postrádali rodiče dítěte finanční prostředky pro jeho obživu a v jednom případě bylo dítě umístěno do zařízení přímo z důvodu konfliktů a neshod v pěstounské rodině. Druhou skupinou odůvodnění je souhrnně neúnosná výchova ze strany rodičů. V těchto případech je přímý zdroj problému z větší části na straně dítěte (ačkoliv může být sekundárním jevem). Principem umístění dítěte do ZDVOP je v tomto případě změna prostředí a činitelů výchovného působení na dítě, zatímco paralelně probíhá reedukace rodičů. Tento model je v rámci našeho vzorku důvodem k umístění celkem pěti dětí. Konkrétními důvody jsou nadměrná impulzivita a agresivita, porucha chování atd. (viz analýza první výzkumné otázky).

3. Jak děti ve vybraném zařízení ZDVOP vnímají svůj pobyt?

Pro děti je na základě provedených rozhovorů opuštění původního bydliště a umístění do zařízení situovaného v prostředí venkovského statku razantní životní změnou, kterou doprovází mnoho emocí. Dětem se tímto mění ve všech ohledech jim doposud známé prostředí, které je obklopuje. Zpravidla je nutné změnit školu, děti jsou vytrženy z rodinných vazeb i původní vrstevnické skupiny. Změna a odtržení od dosavadního prostředí je pro děti po příchodu do zařízení a na počátku pobytu významným tématem. Postrádají rodiče i kamarády, zvykají si na nový různorodý kolektiv, ale např. i na každodenní dojíždění a nové školní prostředí. Pro část dětí je silným tématem i vřazení se do zpravidla již několik let utvořeného, stabilního a do jisté míry fungujícího třídního kolektivu.

Z námi provedeného výzkumu vyplývá, že se vnímání a hodnocení pobytu na statku dětmi v jeho průběhu mění. Častým motivem na počátku pobytu v zařízení je překvapení, které několik dětí v průvodním rozhovoru vyjadřuje. Některá z těchto dětí uvádějí, že se liší jejich očekávání a realita, především pak co se režimu zařízení či obecně prostředí venkovského statku týče. Dvě děti z našeho vzorku dokonce explicitně uvádějí, že očekávaly „pasták“. Zjišťujeme tímto mimo jiné i to, že část dětí přichází do zařízení nedostatečně informována o jeho povaze.

Krátce po umístění do ZDVOP uvádí část dětí (konkrétně 4), že by raději byly jinde než zde, popřípadě raději zůstaly doma. Z těchto čtyř dětí jedno očekává, že zbytek pobytu zde bude „otrava“, další vyjadřuje, že vydržet zde pro něj bude těžké, a dvě z nich se už těší, až budou moci jezdit alespoň na víkendy zpět domů. Dvě děti zpočátku hodnotí pobyt jako poměrně pozitivní, jedno z nich konkretizuje, že se mu zde líbí kvůli zvířatům. Dvě děti na počátku pobytu svou situaci hodnotí jako dobrou, jedno z nich dále uvádí, že je pro něj změna prostředí „úlevou“. S postupem času a dalšími provedenými rozhovory se u dětí hodnocení jejich dosavadního pobytu mění a ty, které ho hodnotily zpočátku spíše negativně, ho zpravidla v této fázi hodnotí pozitivněji. V tuto dobu děti svůj dosavadní pobyt zde označují např. jako „dobu klidu“, o zařízení mluví jako o „útočisti“ před původem svých problémů nebo ho prostě neutrálně označují jako „úplně jiný svět“. Jedno z dětí přiznává, že se mu v zařízení příliš nelíbí, ale uznává, že pro něj „není jiná možnost“. Jako pozitivní aspekty v tomto stádiu hodnotí děti např. to, že se učí novým, netradičním dovednostem, poznávají nové inspirativní lidi, roste jejich sebedůvěra,

samostatnost i důvěra v ostatní, zlepšují se v komunikaci, žijí zde v klidu. Zvláště oceňována bývá dětmi dobrá domluva.

Většině dětí se tedy v této fázi pobytu v prostředí statku líbí. Některým z nich kvůli zvířatům (5), další baví práce (4) a nové zkušenosti (4). Děti dále hodnotí, že - na rozdíl od jejich dřívějšího života – je zde v zařízení více práce (2), více povinností (2), je zde méně volného času (2), dříve se vstává (1) a je zde obecně jiný režim (1). Jedno z dětí vyjadřuje sympatie k faktu, že to v zařízení neustále „žije“. Několika dětem (3) se na statku nelíbí, a to např. z důvodu špíny, absence počítače nebo nadměrného dohledu personálu. U dětí, které jsou do zařízení umístěny z důvodů ohrožení jejich vývoje, především pak u dětí, které jsou zde z důvodu nevyhovujících domácích podmínek, častěji zaznamenáváme pozitivní hodnocení.

Podstatným tématem je pro děti během jejich pobytu personál a kolektiv v zařízení. Jako nejvíce nápomocné označují tři z dětí v zařízení vychovatele obecně, dvě děti poté zmiňují jednoho konkrétního. Děti nejen v této souvislosti frekventovaně zmiňují ředitele zařízení, kterému přiřítají výraznou míru přirozené autority, férové jednání, manuální zručnost, ale i podivínskou povahu. Samy děti mezi sebou si vyjadřují významnou podporu. Celkem tři děti explicitně zmínily, že je nejvíce podporují ostatní děti z kolektivu. Jako důležité zázemí dále dvě děti uvádějí skupinu klientů z domu na půl cesty. Pro tři dívky z naší zkoumaného vzorku je značnou podporou Kateřina. Kateřina je jedna z mladších zaměstnankyň zařízení, která v něm dříve sama byla klientkou. V zařízení má na starost chod statku a stará se tak s dětmi o zvířata. Jedna z dívek se svěřuje, že když je Kateřina nablízku, má vždy v kolektivu „zastání“ a cítí, že v něm má po jejím boku „svoje místo“. Jiná z těchto dívek tvrdí, že je pro ni Kateřina přímo inspirací.

Děti jsou vyzývány, aby se podělily o významné zážitky ze zařízení. Jako nejlepší zážitky za dobu pobytu označují tři děti tábor, dvě děti výlety nebo souhrnně léto prožité na statku. Objevují se i odpovědi jako porod hříbete či první tetování. Mezi negativní zážitky zpravidla patří odchod někoho z dětí, excesy někoho z ostatních klientů, jako nejhorší jsou označovány konflikty s autoritami a s nimi související důsledky.

Děti mají k chodu zařízení přirozeně i mnoho výhrad. Sdružujícím tématem takových výhrad je práce. Nejčastěji je jejich předmětem konkrétně množství práce, kterou musí na statku vykonávat (4 děti). Vadí jim, že rozložení směn je nevyrovnané a někteří toho musí zastat více než jiní. Kromě práce mají děti často výhrady i ke „složení“ chovanců v zařízení. Některým dětem vadí věkové rozložení, resp. umístění „mladších“ a „starších“ dětí dohromady. Jedno z těchto dětí navrhuje rozdělit se na dvě poloviny, čímž by bylo

předejito negativnímu vzájemnému ovlivňování mladších staršími a přílišné zodpovědnosti starších za mladší děti. Jedno dítě udává, že by ocenilo, kdyby byl režim v zařízení přísnější, jelikož se mu volnost zdá neadekvátní a považuje ji za zdroj kázeňských prohrěšků v něm.

Z rozhovorů s dětmi je často patrná nelibost nad způsobem, jakým na statku probíhají inovace. Jedno z dětí uvádí, že mu explicitně vadí, že se na statku „*furt dokola něco staví nebo řeší*“ a provoz a orientace dětí v něm je tím zmatena. Několik dětí naznačuje, že domluva s personálem bývá komplikovaná z hlediska organizace. Jedno z dětí to přikládá na vrub faktu, že je personálu velké množství, má různé funkce a informace se někdy skrze jeho členy špatně šíří.

Tři děti vyjadřují svou nelibost nad chováním některých vychovatelů, přičemž všechny tři jmenují jednoho konkrétního z nich. Vadí jim, že je tento vychovatel sprostý, hrubý nebo nespravedlivý. Tento vychovatel z důvodu nemoci v průběhu výzkumu odchází ze zařízení. Děti poté souhrnně vyjadřují svou spokojenost.

Intenzivně námi zkoumané děti prožívají též odchod ze zařízení a vše s ním spojené. Bilancují nově nabyté přátelské vztahy (jak s klienty, tak s pracovníky), o které zpravidla nerady přicházejí. Dále pak bilancují svůj dosavadní pobyt, a především pak změnu jejich situace, která se v jeho době udála. Před opuštěním statku je pro ně však tématem především jejich blízká budoucnost po odchodu ze zařízení, která se od míry a charakteru této případné změny značně odvíjí. Část dětí se navrácí zpět do původního prostředí. Některé děti se zpět domů těší, jiné mají zpravidla alespoň o poznání optimističtější vyhlídky návratu do domácího prostředí, než měly na počátku pobytu. Situace části dětí není natolik příznivá, aby byl jejich návrat domů, potažmo do jejich původního prostředí, možný. Plnoleté z těchto dětí dále v drtivé většině případů směřují do zařízení Domu na půli cesty Květné zahrady, čímž se pro ně prakticky mnoho nemění. Častěji, vzhledem k věku, pak děti směřují do zařízení, jako jsou dětské domovy nebo zařízení jim podobná. V tomto případě děti vyjadřují obavu z nového prostředí a také stigmatizace s ním spojené, vyjadřují sentiment k dosavadnímu pobytu zde a obávají se, že přicházející změna nebude k jejich prospěchu. Obávají se ztráty volnosti i zacházení personálu v budoucím zařízení. Když ze zařízení nadobro odcházejí, přejí si v následujících letech dokončit školu, dosáhnout dobrého zaměstnání či se usadit a založit rodinu. Mnohé děti vnímají, že jsou oproti ostatním dětem znevýhodněny, což jim však, jak jedno z nich přiznává, přidává na investovaném úsilí.

4. Jak pobyt dětí ve vybraném zařízení ZDVOP ovlivňuje aktuální míru kvality jejich života?

Jak již bylo zmíněno, zařízení v první řadě slouží jakožto zázemí pro ohrožené děti. Je to místo, kde lze děti izolovat od nevyhovujícího či zhoubného prostředí a vyjmout je tak z epicentra problémů. To je prvním předpokladem pro možnost další reedukace jak dětí, tak rodinných příslušníků, a to především rodičů. Prostředky reedukace, kterými vybrané zařízení disponuje, jsou analyzovány v následující výzkumné otázce.

Vnímání dětí se do značné míry shoduje s takto stanovenými cíli zařízení. Děti vnímají změnu kvality života především v následujících aspektech: dočasné vyřešení aktuální krize, urovnání vyhocených osobních vztahů, změna pohledu na svou budoucnost, přeorientování svých zájmů a cílů či zlepšení školního prospěchu. Za faktory, které jejich kvalitu života po umístění do zařízení zhoršují, považují děti především denní dojíždění do školy, nízké kapesné, částečnou stigmatizaci související s umístěním, snížení míry soukromí či omezení kontaktu s rodiči, ostatními rodinnými příslušníky a kamarády.

5. Jakými prostředky přispívá vybrané zařízení ZDVOP k reedukaci dětí umístěných v tomto zařízení?

Jakožto významný reedukační prvek spatřuji na základě klinického pozorování podpořeného daty z provedených rozhovorů samotný efekt umístění do zařízení takovéto povahy. Zařízení dětem poskytuje na jedné straně klid a bezpečí, na straně druhé se stává přirozeným prostředím pro výcvik „žádaného“ chování. Jeho reedukační potenciál tkví mimo jiné v nutnosti (především v prostředí měst vyrůstajících) dětí vystoupit mimo svou komfortní zónu. Prostedí zařízení, situovaného na venkovském statku, i procesy provázející změnu prostředí původního, vybízí děti krok po kroku překonávat svůj ostych, nechuť a jiné negativní návyky zažité v původní rodině. Jsou vystaveny venkovskému prostředí v celé jeho povaze, spojené s každodenní usilovnou manuální prací a jejími plody, provázanou s přírodními cykly a podmíněnou vzájemnou mezilidskou pomocí a spoluprací. Děti mají díky systémově fungujícímu prostředí chovu zemědělských zvířat s ním spojenou reálnou (mnohdy i hmatatelnou) zpětnou vazbu svého jednání či nejednání. Jak samy uvádějí, od zkušenějších se učí nové postupy a získávají informace, jsou aktivně začleněny do chodu hospodářství a zodpovídají za svůj díl na něm. Je na ně kladena zodpovědnost jak v oblasti chodu farmy, tak v osobních úkonech, jako jsou školní záležitosti, brigády či administrativa na úřadu práce atd. Jak děti v rozhovorech vyzdvihují – v zařízení je kladen všeobecný důraz na samostatnost. Krom zemědělských úkonů se zde

děti učí sebeobsluze - vaření, nákupu potravin atd., do nichž se zapojují vychovatelé obvykle v rolích účastníků s minimální snahou o jejich řízení nebo hodnocení, což děti obvykle oceňují. Děti, jak samy uvádějí, se učí žádat o pomoc a současně ji oceňovat nebo samy nabízet. Prostředí ZDVOP má tak charakter spontánního získávání vlastních zkušeností. Vytváří prostor pro osvojování si cílevědomosti, soustavnosti, odpovědnosti a vytrvalosti. Stanovený režim v zařízení, který však mohou děti do značné míry samy ovlivňovat a podílet se na něm, představuje formu formalizovaného učení, které zároveň podporuje schopnost rozhodování dětí.

Děti jsou vyčleněny z jejich původního (mnohdy zhoubného) vrstevnického kolektivu a do jisté míry tak chráněny před negativními jevy dříve v těchto jejich kolektivech přítomnými. V novém kolektivu v zařízení jsou součástí různorodé skupiny dětí a stálých zaměstnanců statku, kteří jsou různě staří, mají rozdílné zkušenosti i životní příběhy. Děti se tak učí vystupování, respektu k názorům ostatních a vzájemnému porozumění. Do společných činností jsou zařazovány tak, aby byla podporována vzájemná sounáležitost. Starší děti pomáhají mladším, chlapci v namáhavějších úkolech dívkám apod.

Jako konkrétní významný reedukační a resocializační prvek se jeví práce, přesněji pracovní činnosti. V prostředí venkovského statku mají přirozený charakter, děti je velmi dobře chápou. Děti se podílejí na činnostech, které zlepšují jejich sebeobraz a posilují jejich trpělivost, cílevědomost nebo soustavnost. Chlapci zmiňují např. práci u velkých zvířat nebo v lese, kdy mají možnost spolupracovat na celém průběhu přípravy a manipulace dřeva od jeho pokácení, odtažení s pomocí koní na manipulační prostor nebo jeho další zpracování. Jak děti často uvádějí, po takové fyzické aktivitě se snižuje jejich potenciál chovat se agresivně z přemíry nahromaděné energie. Základem pracovních činností je proces nápodoby ostatních pracovníků včetně vychovatelů, kteří se dětem snaží vytvořit přirozené vzory. Zásadní jsou motivace a dovednosti dospělých, které jsou pro děti, jak samy uvádějí, inspirací.

Pro děti je velkým tématem všeobecný důraz na samostatnost a zodpovědnost v zařízení. Uvádějí, že mnoho administrativních i jiných úkonů provádějí samy, a to zvyšuje jejich dovednosti a zlepšuje schopnosti.

Všechny děti umístěné ve ZDVOP pokračují ve vzdělávání buď v původních školách, pokud to umožňuje dojezdová vzdálenost nebo vztah se školou není příčinou, případně jednou z příčin umístění dítěte v zařízení. Pokud to neumožňuje vzdálenost, je dítěti zajištěna školní docházka v okolních městech, nejčastěji ve Svitavách nebo v Poličce. Některé děti docházejí na program mentorské asistence, který je součástí aktivit sociální

prevence města Svitavy a je rámcově představen v předchozí části práce. Prvky mentoringové spolupráce mezi staršími a mladšími dětmi jsou využívány také přímo v zařízení. Květná Zahrada jako zřizovatel ZDVOP je také zřizovatelem Střediska výchovné péče v místě působení, a pokud je to na místě, školní docházku dítěte lze po dobu jeho pobytu nahradit touto formou vzdělávání, spojenou s intenzivním výchovným působením, daným charakterem zařízení SVP.

V neposlední řadě díky paralelně probíhající rodičovské skupině je prostřednictvím edukace rodičů nepřímo uskutečňována též reedukace dětí. Na vedení skupin se podílí terapeutka, ředitel zařízení a vedoucí ZDVOP, případně vybraný vychovatel. Několikrát ročně je činnost této skupiny doprovázena společnými pracovními činnostmi rodičů, dětí i vychovatelů. Jejich cílem je vzájemné poznání rodičů a dětí v situacích, které doma běžně nezažívají, a jejich vzájemné vztahy tak dostávají nové, zdravé podněty.

10. Diskuse

S ohledem na charakter práce je příležitost diskutovat hned několik témat. Prvním tématem je možné zkreslení výsledků v tomto výzkumném šetření. Z povahy výzkumu se nabízí několik faktorů, které mohou hrát roli. Předním tématem pro mne jakožto výzkumníka je míra objektivity hodnocení dětí vychovateli. Vychovatelé působící v zařízení jsou v kontaktu se zkoumanými dětmi každý den a náplní jejich práce je péče o ně, vyžadující nadstandardní vklad v podobě porozumění a soucitu. Nutně si tak k dětem vytvářejí výrazně emočně zabarvený vztah, který nemusí odpovídat šetřením v požadované míře objektivity. Jejich hodnocení dětí dotazníky může být subjektivní, čímž mohou být zkreslena i námi získaná data. Spolu s hektickým charakterem provozu zařízení, a tedy minimální časovou dotací vychovatelů pro administrativní úkony nad rámec jejich běžných povinností tak považuji námi získaná data z dotazníků pro vychovatele jako doplňková a v rámci celého výzkumu jejich výsledky využívám pouze jako poznatky ilustrativního a doplňkového charakteru.

Dalším z důvodů určité míry zkreslení údajů získaných z dotazníků jsou změny probíhající po dobu výzkumu v prostředí ZDVOP. Jedná se nejen o změny prostorových podmínek, ale také například o vztahy mezi vychovateli a vedením organizace, případně mezi vychovateli navzájem. Míra zkreslení je také dána sympatiemi případně antipatiemi mezi dětmi a jednotlivými vychovateli. Do hodnocení vychovatelů však mohou vstupovat i další proměnné, kterými jsou například jejich osobní problémy (situace v rodině, spokojenost v zaměstnání, aktuální zdravotní stav a celá řada obdobných faktorů).

Hlavní váhu proto osobně přikládám provedeným rozhovorům s dětmi a zúčastněnému pozorování, jimž jsem byl osobně přítomen, a mohu tedy mnohem lépe zhodnotit jak jednotlivé odpovědi, tak některé shora uvedené proměnné, jež nejsem schopen v dotaznících postihnout a eliminovat. I tyto zdroje poznání však podléhají jisté míře nevyhnutelného zkreslení. Z povahy výzkumu však nelze naše porozumění některým aspektům z pozice výzkumníků zakládat na ničem jiném než na interpretaci sdělení zkušenosti dítěte. Z pohledu výzkumníka je nutné uvést, že ochota k odpovědím byla u jednotlivých dětí velmi dobrá. Samy děti se dotazovaly, kdy provedeme další rozhovor, oceňovaly, že je někdo do hloubky vyslechne, a pro mnohé byly rozhovory podnětem k řešení záležitostí, na které v běžném provozu není dostatek příležitostí. Některé děti projevíly dokonce chuť si výsledky práce po jejím dokončení přečíst. Důvodem byla pravděpodobně skutečnost, že jsem s nimi v postavení vychovatele prožíval situaci

v zařízení a mohl reagovat na jejich postoje v řadě životních situací. Tímto způsobem vznikala důvěra mezi mnou jako výzkumníkem a dětmi jako zkoumanými. Nejen k rozhovorům, ale k výzkumu samotnému se děti stavěly také pozitivně či alespoň neutrálně. Toto příkládám především skutečnosti, že na výzkum byl dostatek času, probíhal hladce a dlouhodobě na pozadí běžného provozu zařízení a v podstatě nijak provoz sám neovlivňoval.

V dokumentaci, která je dostupná k jednotlivým dětem a která představuje jeden z hlavních zdrojů dat, jsou velké rozdíly co do formy i obsahu. V některých případech jsou k dispozici např. záznamy z různých odborných vyšetření a závěrečné zprávy atd., v některých případech však nejsou k dispozici jiné než základní údaje o dítěti. Každá z případových studií tak čerpá různým dílem z dat získaných námi uvedenými metodami, přičemž zásadní důraz je z povahy práce kladen na provedené rozhovory s dětmi a jejich analýzu. I v případě rozhovorů se však jejich kvalita a přínos do případu různí. V několika málo případech kvůli vyjadřovacím schopnostem daného dítěte či kvůli občasné počáteční podezřívavosti k výzkumnému záměru ze strany dětí. Tyto vlivy a snaha o jejich eliminaci se jeví jako přirozená součást našeho výzkumného záměru. Nicméně věřím, že každá z případových studií splnila svůj dílčí cíl a přispěla podstatným dílem do celkové mozaiky osudů klientů námi zkoumaného zařízení.

Druhým tématem diskuse je aplikace výsledků výzkumu. Výsledky výzkumu, vzhledem k poměrně unikátnímu charakteru zařízení, lze jen těžko zobecnit na ostatní zařízení ZDVOP v ČR. To však není jeho záměrem, naopak mohou být námi zjištěné výsledky v určitém ohledu inspirací či vzhledem pro stávající provozovatele zařízení systému péče o ohrožené děti či nové, aspirující zřizovatele těchto služeb, kteří zvažují, jak svými silami inovovat v současnosti zaběhnutý systém. Proto se osobně domnívám, že je velká škoda, že zařízení ZDVOP Květináč bylo ke konci roku 2018, tedy ke konci vyhodnocování tohoto výzkumu, uzavřeno. Je na škodu, že výsledky nemohou být dále využívány odborným personálem zařízení. Ke konci roku 2019 se však objevila možnost výsledky využít při provozu pobytového střediska výchovné péče, které je situováno v prostorách Květné Zahrady a bude založeno na obdobné filosofii i metodách práce jako námi zkoumané zařízení Květináč. S prostorem pro diskusi souvisí fakt, že důvodem uzavření ZDVOP Květináč v posledním čtvrtletí roku 2018 byly výhradně ekonomické důvody. V zákoně 359/1999 sb., o sociálně-právní ochraně dětí je stanoven příspěvek na pobyt jednoho dítěte ve ZDVOP částkou 22 800 Kč měsíčně. Současně je zde však uvedeno, že pokud je dítě více než dva dny v měsíci mimo zařízení (např. v rodině), je tento příspěvek krácen za

každý započatý den částkou 760 Kč. Ekonomické zajištění ZDVOP spadající pod sociální oblast je nejen výrazně nižší, než je tomu u velmi podobných zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy v gesci Ministerstva školství ČR. V těchto zařízeních jsou platby na jedno dítě měsíčně téměř dvojnásobné a současně jsou tyto příspěvky poskytovány tzv. “na lůžko“, nikoliv na dítě, jak je tomu v případě ZDVOP. To v praxi znamená, že v zařízení Květináč, které činilo veškerá opatření pro návrat dětí do původní rodiny, docházelo z těchto důvodů k výraznému snížení finančního příspěvku pro celkový ekonomický výsledek zařízení. Důvodem byla především skutečnost, že pro provoz zařízení není z ekonomického pohledu důležité, zda má daná výchovná skupina např. 5 nebo 7 dětí, i při nižším počtu vždy musí být přítomen stanovený počet vychovatelů. Platba na dítě v případě opakovaných a výchovně obvykle žádoucích návštěv v rodině znamená výrazné omezení finančních prostředků na provoz. Tímto vlivem došlo v posledních třech letech v zařízení Květináč ke každoroční ztrátě v řádu cca 100 – 150 000 Kč ročně. Za poslední tři roky provozu se zařízení dostalo do ztráty cca 300 000 Kč. Za těchto podmínek není možné zařízení dlouhodobě provozovat. Podobným ekonomickým problémům čelí i řada dalších, především menších provozovatelů těchto zařízení. V současném ekonomickém systému mohou v zásadě přežít pouze velká zařízení, jež jsou součástí dětských center (obvykle bývalých kojeneckých ústavů), kde je jejich činnost dofinancována z jiných služeb, případně z finančních příspěvků zřizovatelů (převážně krajských úřadů). Je tedy otázkou, zda systém jako takový uvedenými ekonomickými tlaky zásadním způsobem nenabourává odborně vedenou a efektivní práci menších zařízení. Z těchto důvodů se domnívám, že mnou zjištěné výsledky mohou být pro provozovatele jedním z argumentů pro změny v systému péče o ohrožené děti (minimálně na krajské nebo místní úrovni). Ostatně závěry směřující k lepším výchovným výsledkům při výchovné práci v malých skupinách jsou všeobecně známou skutečností.

Problematice ZDVOP byly věnovány závěrečné práce pouze v řádu jednotek případů. Jejich autoři se převážně dívají na problematiku těchto zařízení optikou právníků nebo sociologů z oblasti především rodinného práva (Mikšánková, 2013; Surmová, 2018), administrativy nebo organizace práce (Bílá, 2015) nebo se věnují dílčím metodám péče o děti v těchto zařízeních (Nováková, H., & Jurkovičová, P., 2017). Jinými slovy, jejich zájem jde mimo konkrétního dětského klienta a jeho chování, jednání a prožívání pobytu v zařízení tohoto typu, což je naopak cílem této práce. Přímo klientovi se v praktické části věnuje ve své diplomové práci jako jedna z mála např. Konečná (2015), která se zabývá dětskými klienty v zařízeních FOD Klokánek Olomouckého a Zlínského kraje. Konečná

(2015) však opět zkoumá především formální aspekty umístění dětí do zařízení a jejich osudy se zabývá pouze velmi okrajově, navíc pouze prostřednictvím rozhovorů s pracovníky zařízení, nikoliv s dětmi samotnými.

Odborníci z akademické půdy, ale také zástupci pracovníků profesních komor, sociálních a pedagogických pracovníků se v diskusích soustředí na nejdůležitější témata změny v ústavním systému v České republice. Těmi by měly být především individuální péče a co nejtěsnější sepětí výchovných zařízení s rodinným prostředím a zázemím, včetně jeho sanace, případně nápravy narušeného prostředí v okolí dítěte (pěstounská péče atd.). Ačkoliv se v těchto obecných a dlouze diskutovaných souvislostech prakticky všichni shodují, vzniká jen velmi málo skutečně proveditelných intervencí na širší systémové změny v ústavní výchově. Tento problém bohužel ovlivňují především ekonomické a organizační podmínky ústavních zařízení (včetně ZDVOP). Významnou komplikaci také představuje rozdělení systému ústavní péče mezi resorty sociálních věcí (kam patří např. zařízení ZDVOP) a systému některých služeb pro ohrožené děti podle zákona o sociálních službách v kontrastu se službami spadajícími do resortu školství. Z těchto diskusí, které však jsou důležité pro oblast středního a především vyššího managementu, je pro potřeby této práce důležitý vklad z pohledu jednotlivce, prožívajícího v těchto zařízeních jedno z nejkritičtějších období svého života, kdy se zásadním způsobem rozhoduje o jeho dalším vývoji. Jsem přesvědčen, že především tato část problému je úkolem psychologa. Z tohoto úhlu pohledu se nabízí v souladu s výsledky práce otázka, zda ZDVOP Květináč poskytuje jednotlivci skutečné příležitosti pro reedukaci, resocializaci, zkrátka pro změny, které od nich očekává okolí. Odpověď však je o to závažnější, že je nezbytné o případných výsledcích přesvědčit nejen okolí, ale především klienty samotné a jejich rodiny. Jejich výsledky, jejich dovednosti a postoje k sobě samým nebo k druhým jsou zcela zásadní.

Osobní přínos práce z pozice výzkumníka vnímám, kromě získaného osobního vhledu do problematiky péče o ohrožené děti, především v zásadní změně vlastního pohledu a jeho soustředění na dětského klienta jakožto jedinečné osobnosti. Dále pak spatřuji vlastní praktický přínos v důkladném osvojení si metody fenomenologické analýzy, která je mi ideologicky velice blízká a kterou považuji za velmi užitečný nástroj nejen při tvorbě podobných případových studií. Tvorba případových studií, kterou jsem si díky magisterské práci zdokonalil, bude pro mne jistě užitečná v budoucí praxi. Věřím, že obdobně důležitá by mohla být svými výsledky i pro provozovatele zařízení.

11. Závěry

Výsledky empirické části práce představují 11 případových studií dětí umístěných do námi zkoumaného Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to zařízení Květináč, situovaného na venkovském statku v obci Květná. Každá z těchto studií se zaměřuje na původ problémů ve výchově dítěte, některé aspekty jeho osobnosti, okolnosti vedoucí k jeho umístění do zařízení a dalšímu směřování dětí po opuštění zařízení. Hlavní část každé z těchto případových studií se soustředí na období pobytu dítěte v něm. Důraz je kladen na zachycení a analýzu subjektivního vnímání a prožívání okolností a aktuální životní situaci dítěte. Výzkumná část tak plní stanovený cíl, a to pomocí kvalitativních výzkumných prostředků zmapovat fenomén pobytu v námi vybraném, výrazně specifickém zařízení péče o ohrožené děti, a to očima dítěte jakožto jednotlivce.

Výsledky práce nám dávají nahlédnout do zákulisí mnoha aspektů pobytu v jinak specifickém zařízení ZDVOP situovaném na venkovském statku. Zachycují značný počet problémů nebo témat, která jsou pro děti během jejich pobytu v takovém zařízení důležitá, a upozorňují tak nejen pracovníky tohoto zařízení na aspekty, které jim doposud nemusely být známy a které vyžadují jejich zvýšenou pozornost. Výsledky šetření sekundárně zachycují děti jakožto sociální skupinu a jejich vztahy k praktickým aspektům výchovného zařízení. Výsledky práce přinášejí typizaci důvodů umístění, prostředků reedukace a resocializace dětí, efektivních nebo naopak neefektivních až neúčelných metod práce nebo zpětnovazebné informace o prožitcích dětí v tomto zařízení atd.

Na základě dat získaných sérií polostrukturovaných rozhovorů, dotazníků pro vychovatele, analýz dostupných dokumentů ke klientům a zúčastněného pozorování lze námi získané výsledky významově rozdělit do několika hlavních oblastí. Těmi jsou období před příchodem dítěte do zařízení, období pobytu a období související s odchodem ze zařízení. V období před umístěním do ZDVOP jsou na základě výpovědí dětí a analýzy dostupných pramenů předním tématem konflikty v rodině a nedostatečné možnosti či schopnosti rodiny tyto konflikty aktuálně řešit. Poznání potenciálních zdrojů konfliktů v rodinách může být cenným poznatkem nejen pro sociální pracovníky, kteří se mohou věnovat rodině před samotným umístěním dítěte do zařízení a v některých případech mu tak eventuálně účinně bránit. Nejčastějším důvodem k umístění dětí do zařízení je totiž neschopnost rodičů zajistit adekvátní výchovu dětí, a to především vlivem individuální náročnosti na výchovu daných dětí v kombinaci s dlouhodobě či krátkodobě zhoršenými podmínkami rodičů pro její uskutečňování.

Pohled dětí na zařízení a období pobytu v něm se v jeho průběhu u dětí mění. Zpočátku umístění je pro děti obvykle tématem režim zařízení a přizpůsobení se mu. Děti uvádějí zvýšené nároky na sebeobsluhu i (ne)náročnost pracovních činností. Pozitivně hodnotí změnu prostředí, zázemí zařízení a dostatek času pro eventuální změny. S postupem času vnímají děti svůj pobyt pozitivněji. Prožívají nová přátelství, zařízení vnímají jako útočiště, zvykají si na domácí práce i práci na statku. V průběhu pobytu se zpravidla otevírají témata související s důvody jejich pobytu, změnou situace, nově nabyté zkušenosti, ale i se vzájemnými vztahy v zařízení, stesku po domově, po blízkých atd. Objevují se i reakce na průběžné víkendové návraty do původního bydliště.

Období, které se váže k blížícímu se konci pobytu dítěte v zařízení, je pro děti zvláště emočně vypjaté. U dětí, které se nevracejí domů, převažují obavy z nového prostředí, nejisté blízké budoucnosti či smutek ze ztráty nových přátelství.

Jako významné prostředky reedukace se na základě šetření jeví změna prostředí a jeho charakter, vytržení dítěte z původní vrstevnické skupiny, charakter režimu v zařízení a jeho důsledné dodržování, různorodost kolektivu, soustavné pracovní činnosti a s nimi související okamžitá zpětná vazba a v návaznosti pak práce s rodinami.

Souhrn

Diplomová práce je zaměřena na problematiku péče o ohrožené děti se specifickým zaměřením na životní situaci dětí umístěných ve vybraném Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) Květináč, jež představuje významný článek tohoto systému v Pardubickém kraji. V tomto zařízení jsem měl možnost po dobu jednoho roku působit ve funkci vychovatele a současně zde provést níže uvedené výzkumné šetření.

Cílem práce je nahlédnout do okolností a životních příběhů 11 dětí umístěných do tohoto zařízení v roce 2017 až 2018 s důrazem na období před jejich umístěním a především na období jejich pobytu v něm. Součástí práce je také hodnocení výchovného působení předmětného zařízení na reedukaci a resocializaci těchto dětí.

Práce se skládá z teoretické části, zaměřené zejména na objasnění předmětné oblasti ústavní výchovy, problematiku péče o ohrožené děti v zařízení ZDVOP s důrazem na příčiny a podmínky ústavní výchovy, základní pojmosloví této problematiky, psychologické aspekty související s pobytem v těchto zařízeních a danou vývojovou životní etapou chovanců podobných zařízení obecně. Teoretická část také představuje vybrané zařízení Květináč a jeho postavení v systému péče o ohrožené děti v regionu Svitavska, které je výjimečné svým charakterem venkovského statku a metodami využívajícími k reedukaci a resocializaci prostřednictvím pracovních činností jeho klientů. Empirická část práce představuje výzkumné šetření kvalitativního charakteru, které formou případových studií prezentuje prostřednictvím metody fenomenologické analýzy zjištěné aspekty umístění a výchovy dětí v zařízení ZDVOP Květináč s důrazem na jejich vlastní reflexi pobytu v tomto zařízení. Metodou získávání dat užitou v této práci je série polostrukturovaných rozhovorů s dětmi v zařízení, administrovaných po jejich přijetí, během jejich pobytu a před jejich odchodem z téměř ročního pobytu v zařízení ZDVOP. Na základě těchto rozhovorů je provedená fenomenologická analýza doplněna o poznatky založené na vlastním zúčastněném pozorování a na základě dotazníků administrovaných vychovatelům nebo analýze dostupných pramenů z dokumentace dětí – klientů zařízení.

Ze získaných výsledků vyplynula především následující zjištění: výchovu námi zkoumaných dětí v původním prostředí před umístěním do ZDVOP provázejí především konflikty, které není rodina schopna řešit prostředky, jimiž aktuálně disponuje. Nejčastějším důvodem k umístění dětí do zařízení je neschopnost rodičů zajistit adekvátní výchovu dětí, a to především vlivem individuální náročnosti na jejich výchovu v kombinaci s dlouhodobě či krátkodobě zhoršenými podmínkami pro její uskutečňování.

Během pobytu v zařízení jsou pro děti klíčová především následující témata: přizpůsobení se režimu zařízení, zvýšené nároky na sebeobsluhu a náročnost pracovních činností. Pozitivně děti hodnotí změnu prostředí, zázemí zařízení a dostatek času na změny. Jako významné prostředky reedukace se na základě šetření jeví změna prostředí a jeho charakter, vytržení dítěte z původní vrstevnické skupiny, charakter režimu v zařízení a jeho důsledné dodržování, různorodost kolektivu, soustavné a cílené pracovní činnosti a v návaznosti pak dlouhodobá a systematická práce s rodinami.

Práce přispěla k porozumění pohledu dětí umístěných do zařízení a zpřístupnila pohled dětí na některé skryté aspekty jeho fungování. Přispěla také ke zhodnocení výchovného působení konkrétního zařízení na reedukaci a resocializaci dětí, které se budou zcela jistě objevovat v podobných zařízeních i v dalších letech. Díky této práci je možné rychleji a kvalitněji stanovovat kritéria hodnocení práce ve ZDVOP, případně v zařízení, které bude svojí prací na jeho činnost v budoucnu navazovat. S největší pravděpodobností to bude pobytová forma střediska výchovné péče.

Práce je využitelná také pro pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, jimž nabízí pohled na problematiku fungování nejen zařízení tohoto typu obecně, ale také jim může přiblížit prožitky konkrétních dětí, jejichž ochranu mají zabezpečovat. Jsem přesvědčen, že především zprostředkování vzájemného porozumění mezi dětmi, vychovateli, pracovníky zařízení a rodinami je úkolem psychologa v oblasti péče o ohrožené děti. Především jeho prostřednictvím můžeme zajistit skutečnou pomoc.

Seznam použitých zdrojů a literatury

1. Ainsworth, M. S., & Bowlby, J. (1991). *An ethological approach to personality development*. *American Psychologist*, 46(4), 333–341.
2. Allison, P., & Pomeroy, E. (2000). *How Shall We “Know?” Epistemological Concerns in Research in Experiential Education*. *Journal of Experiential Education*, 23(2), 91–98.
3. Bílá, P. (2015). *Děti umístěné v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc v Pardubickém kraji*. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové - Pedagogická fakulta.
4. Brezinka, W., & Tuček, A. (2001). *Východiska k poznání výchovy: Úvod k základům vědy o výchově, k filozofii výchovy a k praktické pedagogice*. Brno: L. Marek.
5. Bronfenbrenner, U. (Ed.). (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks: Sage Publications.
6. Creswell, J. W. (2014). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Harlow, Essex: Pearson.
7. Česko. (2014). *Nový občanský zákoník: Zákon č. 89/2012 Sb.* Praha: Ústav práva a právní vědy : European Business School SE.
8. Čížková-Hlobilová, J. (2003). *Přehled vývojové psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého.
9. Dolejš, M. (2010). *Efektivní včasná diagnostika rizikového chování u adolescentů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
10. Dolejš, M., Skopal, O., Suchá, J., Cakirpaloglu, P., & Vavrysová, L. (2014). *Protektivní a rizikové osobnosti rysy u adolescentů*.
11. Erikson, E. H. (1999). *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
12. Hartl, P., Hartlová-Císařová, H., & Nepraš, K. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
13. Helus, Z. (2007). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada.
14. Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
15. Jessor, R. (1991). *Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action*. *Journal of Adolescent Health*, 12(8), 597–605.

16. Jozefiak, T., Kayed, N. S., Ranøyen, I., Greger, H. K., Wallander, J. L., & Wichstrøm, L. (2017). *Quality of life among adolescents living in residential youth care: Do domain-specific self-esteem and psychopathology contribute?* *Quality of Life Research*,
17. Kabiček, P., Csémy, L., & Hamanová, J. (2014). *Rizikové chování v dospívání a jeho vztah ke zdraví*. Praha: Triton.
18. Košč, L., Marko, J., & Požár, L. (1975). *Patopsychológia. Poruchy učenia a správania*. Bratislava: Slovenské pedagog. naklad.
19. Konečná, B. (2015) *Situace dětí umístěných v zařízení FOD Klokánek*. Olomouc: Univerzita Palackého v olomouci. Pedagogická fakulta
20. Květná Zahrada (12. Duben 2019). Načteno z: <http://www.kvetnazahrada.cz/podpora-ohrozenych-deti/>
21. Květná Zahrada (13. Duben 2019). Načteno z: <http://www.kvetnazahrada.cz/o-nas/>
22. Květná Zahrada (12. Duben 2019). Načteno z: <http://www.kvetnazahrada.cz/socialni-firma/>
23. Květná Zahrada (14. Duben 2019). Načteno z: <http://www.kvetnazahrada.cz/podpora-ohrozenych-deti/zdvop-kvetinac/>
24. Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
25. Larkin, M., Watts, S., & Clifton, E. (2006). *Giving voice and making sense in interpretative phenomenological analysis*. *Qualitative Research in Psychology*.
26. Lazarová, B. (2008). *Strategie výchovy v zařízeních institucionální výchovy*. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR.
27. Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
28. *Manuál k případovým konferencím*. (2011). Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.
29. Matějček, Z. (1994). *Děti, rodina a stress*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR : Psychiatrické centrum.
30. Matoušek, O. (1999). *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství.
31. Matoušek, O. (2016). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
32. Město Svitavy (17. Duben 2018). Načteno z: <https://www.svitavy.cz/cs/m-442-vyznamne-projekty/>
33. Mikšánková, J. (2013). *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Brno: Právnická fakulta Masarykovy univerzity

34. Ministerstvo Práce a sociálních věcí. (25. Září 2019). Načteno z <https://www.mpsv.cz/cs/14304>
35. Ministerstvo Práce a Sociálních Věcí. (13. Duben 2018). Načteno z Ministerstvo práce a sociálních věcí: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>
36. Miovský, M., Gabrhelík, R., Charvát, M., Šťastná, L., Jurystová, L., Martanová, V., ... Centrum adiktologie. (2015). *Kvalita a efektivita v prevenci rizikového chování dětí a dospívajících*.
37. Mota, C. P., & Matos, P. M. (2016). *Caregivers' attachment and mental health: Effects on perceived bond in institutional care*. Professional Psychology: Research and Practice.
38. Mulheir, G. (2007). *DEINSTITUCIONALIZACE A TRANSFORMACE SLUŽEB PRO DĚTI*. Birmingham: University of Birmingham.
39. Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: Academia.
40. NÁRODNÍ ZDRAVOTNICKÝ INFORMAČNÍ SYSTÉM. (2017). *Stručný přehled činnosti oboru dětské domovy pro děti do 3 let věku a dětská centra za období 2007–2017*. NÁRODNÍ ZDRAVOTNICKÝ INFORMAČNÍ SYSTÉM.
41. Nováková, H., & Jurkovičová, P. (2017). *Multidisciplinární podpora rodin s dětmi svěřenými do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Olomouc: Univerzita Palackého - Katedra speciální pedagogiky.
42. Novotná, V., Burdová, E., Riedlová Jurková, J., & Czech Republic (Ed.). (2014). *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: Nakladatelství ANAG.
43. Paulík, K. (2017). *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada.
44. Piaget, J., Inhelder, B., & Vyskočilová, E. (2010). *Psychologie dítěte*. Praha: Portál.
45. Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2003). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
46. Sekera, J. (2008). *Komunitní systém v resocializačních zařízeních pro adolescenty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.
47. Smith, J. A. (2004). *Reflecting on the development of interpretative phenomenological analysis and its contribution to qualitative research in psychology*. Qualitative Research in Psychology, 1(1), 39–54.
48. Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
49. Sobotková, V. (2014). *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Praha: Grada.
50. SocioFactor s.r.o. (2014). *ANALÝZA SÍŤE SLUŽEB PRO PRÁCI S RODINAMI A DĚTMI*. Ministerstvo práce a sociálních věcí.

51. Steckley, L. (2018). *Catharsis, Containment and Physical Restraint in Residential Child care*. *The British Journal of Social Work*, 48(6), 1645–1663.
52. Štěchová, M., & Večerka, K. (2014). *Systémový přístup k prevenci kriminality mládeže*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci.
53. Surmová, K., & Růžička, M. (2018). *V nejlepším zájmu dítěte z dysfunkční rodiny umístěného v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*. Olomouc: Univerzita Palackého. Ústav speciálněpedagogických studií.
54. Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. (2016). Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
55. Vágnerová, M. (2000). *Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál.
56. Vaňa, J. (1962). *K SOUČASNÝM PROBLÉMŮM ŠKOLSTVÍ A PEDAGOGIKY*.
57. Vaněk, J. (1972). *K biologickým a psychologickým zřetelům výchovy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
58. Výrost, J., & Slaměník, I. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál.
59. Wiik, K. L., Loman, M. M., Van Ryzin, M. J., Armstrong, J. M., Essex, M. J., Pollak, S. D., & Gunnar, M. R. (2011). *Behavioral and Emotional Symptoms of Post-Institutionalized Children in Middle Childhood*. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines*, 52(1), 56–63.
60. Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. Maidenhead: Open Univ. Press.

Použité právní normy

61. Zákon č. 359/1999 Sb., *o sociálně-právní ochraně*. In: Sbíрка zákonů České republiky, 1999, částka 111, s. 7662.
62. Zákon č. 109/2002 Sb., *o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. In: Sbíрка zákonů České republiky, 2002, částka 48, s. 2978.
63. Zákon č. 129/2000 Sb. *o krajích (krajské zřízení)*, In: In: Sbíрка zákonů České republiky, 2000, částka 38,
64. Zákon č. 108/2006 Sb. *o sociálních službách*, In: Sbíрка zákonů České republiky, 2006, částka 37,

Seznam tabulek

Tabulka 1: Počty dětí umístěných do zařízení ZDVOP v Pardubickém kraji v roce 2017	33
Tabulka 2: Důvody umístění dětí do jednotlivých zařízení v roce 2017	33
Tabulka 3: Věk dítěte v době přijetí do ZDVOP	33
Tabulka 4: Děti z jiných krajů ve ZDVOP Pardubického kraje v roce 2017	34

Seznam grafů

Graf 1: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	53
Graf 2: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	57
Graf 3: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	60
Graf 4: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	64
Graf 5: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	67
Graf 6: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	70
Graf 7: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	73
Graf 8: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	77
Graf 9: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	80
Graf 10: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	83
Graf 11: Hodnocení vybraných výchovných dovedností před vstupem a po výstupu dítěte ze ZDVOP Květináč	86

Seznam příloh

Příloha 1: Zadání magisterské práce

Příloha 2: Abstrakt magisterské práce

Příloha 3: Doslovný přepis jednoho z provedených rozhovorů

Příloha 4: Ukázka kódování a analýzy rozhovorů

Příloha 5: Plné znění dotazníku pro vychovatele

ABSTRAKT MAGISTERSKÉ PRÁCE

Název práce: Případové studie chovanců umístěných do Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Autor práce: Bc. Martin Stündl

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.

Počet stran a znaků: 106 stran /225 013 znaků

Počet příloh: 5 příloh

Počet titulů použité literatury: 64 zdrojů

Abstrakt:

Diplomová práce je zaměřena na problematiku péče o ohrožené děti se zaměřením na životní situaci dětí umístěných ve vybraném Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (ZDVOP) Květináč v Pardubickém kraji.

Cílem práce je nahlédnout do životních příběhů 11 dětí umístěných do zařízení v roce 2017 až 2018. Součástí práce je zhodnocení výchovného působení předmětného zařízení na reedukaci a resocializaci těchto dětí.

Teoretická část je zaměřena na představení vybraného segmentu ústavní výchovy, problematiku péče o ohrožené děti v zařízení ZDVOP s důrazem na příčiny a podmínky ústavní výchovy, základní pojmosloví této problematiky, psychologické aspekty související s pobytem v těchto zařízeních. Teoretická část představuje vybrané zařízení v Pardubickém kraji a jeho postavení v systému péče o ohrožené děti v regionu. Zařízení Květináč je výjimečné charakterem prostředí venkovského statku a metodami využívajícími k reedukaci a resocializaci zejména pracovní činnosti.

Empirická část práce představuje kvalitativní výzkumné šetření, které formou 11 případových studií prezentuje prostřednictvím metody fenomenologické analýzy zjištěné aspekty umístění a výchovy dětí v zařízení ZDVOP s důrazem na jejich vlastní vnímání pobytu. Metodou získávání dat je série polostrukturovaných rozhovorů s klienty. Následně je provedena fenomenologická analýza doplněna o poznatky založené na vlastním zúčastněném pozorování, studiu dostupné dokumentace a dotazníků směřovaných k vychovatelům zařízení.

Výsledkem empirické části jsou následující zjištění. Nejčastějším důvodem k umístění dětí do zařízení je neschopnost rodičů zajistit adekvátní výchovu dětí z důvodů individuální náročnosti na jejich výchovu v kombinaci se zhoršenými podmínkami v jejich prostředí.

Během pobytu v zařízení jsou pro děti klíčová především následující témata: přizpůsobení se režimu zařízení, zvýšené nároky na sebeobsluhu a pracovní činnosti.

Ve výsledcích děti pozitivně hodnotí změnu prostředí, venkovské zázemí zařízení a dostatek času na změny. Jako významné prostředky reedukace se jeví změna prostředí, vytržení dítěte z původní vrstevnické skupiny, charakter režimu v zařízení a jeho důsledné dodržování, různorodost kolektivu, srozumitelné a cílené pracovní činnosti a v návaznosti pak dlouhodobá a systematická práce s rodinami dětí.

Práce přispěla k porozumění dětem umístěným do zařízení a zpřístupnila pohled dětí na některé aspekty jeho fungování. Přispěla také ke zhodnocení výchovného působení konkrétního zařízení na reedukaci a resocializaci dětí, které se zde budou objevovat v dalších letech.

Klíčová slova: ohrožené děti, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, reedukace

ABSTRACT OF THESIS

Title: Case studies of inmates placed in a facility for children in need of immediate help

Author: Bc. Martin Stündl

Supervisor: Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.

Number of pages and characters: 106 pages / 225 013 characters

Number of appendices: 5 appendices

Number of references: 64 references

Abstract:

This thesis is focused on the issue of care for vulnerable children with a focus on the life situation of children placed in a selected facility for children requiring immediate help (ZDVOP) “Květináč” in the Pardubice Region, Czech Republic.

The aim of this thesis is to explore the life stories of 11 children placed in the facility from 2017 to 2018. Part of the work is to evaluate the educational effect of the facility on reeducation and resocialization of these children.

The theoretical part of the thesis is focused on the introduction of the selected segment of institutional care, the issue of care for vulnerable children in the ZDVOP facility with an emphasis on the causes and conditions of institutional care, basic terminology of this issue, and particular psychological aspects related to living in these facilities. The theoretical part presents the selected facility in the Pardubice Region and its position in the system of care for endangered children in the region. The “Květináč” facility is an exceptional character of the environment of a rural farm and methods used to re-educate and re-socialize especially work activities.

The empirical part of the thesis is a qualitative research that presents 11 case studies of children in the ZDVOP facility with the emphasis on their own perception of their stay. The method of data acquisition is a series of semi-structured interviews with clients. Subsequently, the phenomenological analysis is supplemented with findings based on participating observation, study of available documentation and questionnaires directed to the educators of the facility.

The results of the empirical part are the following findings. The most common reason for placing children in this institution is the inability of parents to ensure adequate upbringing of children due to their individual demands on the children's upbringing in combination with worsened conditions in their environment. During the stay in the facility, the following topics are of key importance for children: adaptation to the regime of the facility, increased demands on self-service and work activities.

In the results, children positively evaluate the change in the environment, the rural nature of the facility and the fact that they gain enough time for eventual changes.

The work contributed to the understanding of children placed in the facility and made the children 's view of some aspects of its functioning accessible. It also contributed to the evaluation of the educational impact of a specific facility on the re-education and re-socialization of children who will appear here in the coming years.

Key words: children at risk, facilities for children in need of immediate assistance, re-education, resocialization

Příloha 3: Doslovný přepis jednoho z provedených rozhovorů

Dominika, 17 let, prostřední rozhovor

Jsi tu už nějakou dobu, mohl/a bys mi říci, jaký je tvůj zatím nejlepší zážitek z tvého pobytu v Květné Zahradě?

„Nejdýl tady je Jana, ale jsem tady půl roku. Nejlepší zážitek je rozhodně tábor, protože to bylo s první partou, se kterou jsem sem vlastně přišla, tak tak jsem s nima zažila docela dost hezkejch věcí, hlavně v práci. Tam byla sranda“.

Co to bylo za práci?

„Tady na statku, v létě. Myla jsem sudy, pásala jsem kozy a tak. Bylo to strasně fajn, docela mě začla bavit i ta práce celkově. Pak další nejlepší zážitky to, že jsem prostě jakoby když byl volnej čas, tak jsme jezdili do Poličky. Chodili jsme na kafe do přístavu, prostě celá parta. Bylo to strašně fajn“.

Co nového ses za dobu pobytu v Květné Zahradě naučil/a k čemu to můžeš využít?

„V životě určitě využiju to, že tady jsem se naučila být samostatná, dokážu se trošku víc o sebe postarat. Dokážu nebejt tolik fixovaná na rodinu, jakože mamka a taťka, což jsem byla kdysi. A naučila jsem se tady i částečně víc vařit, pak skrz ještě ty domácí práce a tak, což v životě využiju, samozřejmě. A je to takový, že se tady naučíme i pracovat a fakt myslet hlavně na to, že když něco fakt pokazíme, tak prostě za to musíme nýst následky jenom my a nikdo za nás“.

Kdo na to potom dohlídne?

„Dohlídne na to buď ten vychovatel a nebo pan ředitel. Že to prostě s náma vyřeší. A vždycky se dobírá úplně k tomu jádru věci – co se stalo a tak a kdo za to má větší vinu. Ale když je to třeba v partě, když to prostě udělá tu chybu ta parta, tak to schytaj všichni, ne jenom ta jedna osoba“.

Mluvila jsi o nezávislosti, na rodičích a taky obecně. Jak se taková nezávislost projevuje?

„Nevim, jak bych ti přesně řekla, jak se to pozná. Ale rozhodně to je tím, že já s mamkou moc ten kontakt neudržuju, vůbec se jí neptám co a jak mam dělat, prostě většinou si na to musím přijít sama. Takže asi takhle, že si na to musím přijít sama, a ne se pořád ptát mámy, jak to mam udělat“.

A v tom je rozdíl tady oproti tomu, jak to bylo doma?

„Doma jsem se dřív hodně ptala, jak mám udělat tohleto a támhleto, a tady se občas sice taky zeptám, ale většinou si to sháním sama. Tady si člověk musí zařizovat všechno sám“.

Co všechno si tu musí člověk zařídit?

„Jelikož já jsem na tom pracáku, tak musím jezdit do toho pracáku včas, musím si zařídit, že tam budu fakt v čas, nikdo to neudělá za mně. I ty papíry do školy jsem si musela dělat sama. Musela jsem si sehnat přijímačky, teda přihlášky na školu, musela jsem zjistit datum, kdy budou, prostě všechno jsem si musela vyřizovat sama. Dřív to dělala moje mamka, a teď to prostě musím dělat sama“.

A když to nezařídíš, tak za to tedy neseš odpovědnost ty sama?

„Přesně tak“.

Co se ve Tvém životě nejvíce změnilo od doby, kdy jsi nastoupila do ZDVOP?

„No, nad tímhle bych musela hodně přemýšlet, ale určitě se změnilo to, .. resp. jsem se změnila i já, hlavně, jako osobnost. Protože já jsem dřív byla taková zamlknutá, byla jsem hlavně v partě a vždycky jsem před mámou hrála takovou,.. jak bych to řekla – potvoru. Lhala jsem jí skoro ve všech věcech, to jsem dělala. Protože ona vždycky mě říkala, že s těmahle se bavit nemůžu, já jsem jí říkala, že se s něma nebavím,.. Takhle jsem jí lhala, že třeba chodím ke kámošce, spolužačce z gymplu, .. Prostě dělala jsem ze sebe někoho, kdo vůbec nejsem a ten člověk jsem byla jenom v tý partě. A od té doby, co jsem tady, tady se chovám fakt tak, jaká jsem. A je to takový zvláštní, ale zároveň je to lepší. Nemusím se přetvařovat a už se v tom nemáchám tak, jak jsem se v tom máchala dřív“.

Čím si myslíš, že to je?

„Rozhodně tím kolektivem, co je tady, těma lidma. A navíc jsem se změnila i tak, že tady jsem začala důvěřovat lidem. Hodně jsem jim začala důvěřovat. Protože jsem svým způsobem zkoušela, .. vždycky jsem měla takovou metodu, že třeba něco řeknu tomu člověku, a potom když to ten člověk řekne někomu, tak já se to dozvim od toho člověka. A tady jsem věřila všem, protože oni byli takoví, když jsme jim řekli prostě - neříkej to - tak to prostě neřekli. Byly to lidi, který nenapraskali nic, když jsem je o něco požádala, a tak. Tak jsem si řekla, jo, k těmhle lidem se budu chovat tak, jak se chovám normálně“.

.. říkáš - byli,..

„Jelikož odešli, tak s nima kontakt moc nemám.. Teďko i ty lidi co nastupujou, tak ty lidi jsou fajn strašně. Dokonce moje nová spolubydlící je strašně fajn. Ona věří mě, já věřím jí“.

Kdo Ti v Květné Zahradě nejvíce pomáhá?

„Tak rozhodně vychovatelé, hlavně pan Standa, a nebo dokonce i pan ředitel. Za ním můžu přijít s čímkoliv a on řekne, co by bylo pro mě lepší a tak. Prostě snaží se mě i podporovat. Dokonce se mě i zastává, když třeba byla ta komise, tak se mě zastal, což třeba pan Aleš zrovna neuměl. No, bylo to takový, že sice nejsme jeho děti, ale my ho bereme jako takovýho nadřízenýho, .. jako otce třeba. Prostě se o nás stará. Vyššího prostě, Gandalfa, haha. No a taky mi pomáhaj rozhodně ty lidi, co tady jsou. Jenom tím, že třeba když jsem fakt byla v úzkostech, taky tady ty lidi, třeba Míša, tak ta mi hrozně pomohla psychicky,.. Když jsem byla na dně, tak za mnou přišla, snažila se mě rozveselit a tak. A díky ní, já jsem zezacátku tady pořád brečela, protože jsem nechtěla tady bejt, a tak, ale postupem času

jsem si tady zvykla, a upřímně je mi tady líp jak doma, protože tady aspoň, .. jak bych to řekla, .. Doma to je takový, že tam se pořád s někým hádáš, zatímco tady, tady je to takový na pohodu strašně, tady je to o tý domluvě jenom, a je to fakt lepší. A je to normální domluva a není to, že z toho vznikne hádka. A je mi fakt o hodně líp a už nejsem na tom tak psychicky špatně jako před tím, no“.

Takže je ti tady dobře?

„Je mi tady strašně fajn“.

Co by se mělo doma změnit před Tvým návratem?

„Já už nemám na výběr, musela bych domů. A rozhodně bych si přála, aby mamka na mě přestala koukat skrz prsty, přestala si o mě myslet to, jako to bylo, když jsem byla v devítce, že mě šikanujou, utíkala jsem z baráku a tak“.

Šikanujou?

„V devítce mě šikanovali a já jsem do té školy odmítala chodit. Byly to hlavně holky, protože celá třída byla spíš převážně skládaná z holek, a právě moje nejlepší kamarádka v té době.. jak bych to řekla.. chtěla mi udělat ze života peklo, což vzniklo jedním incidentem, což rozebírat ani moc nechcu,.. A prostě poštvála proti mně celou třídu těch holek, s tím že sem je pomlouvala a takový, .. V té době jsem vůbec nebyla toho schopná, pomlouvat, protože já jsem byla holka, co si nechala všechno líbit, takže jsem si nechala líbit i tu šikanu. Samozřejmě jsem se dostala vždycky na psychický dno, začaly hádky s mamkou kvůli tomu, párkrát mě i třískla, ale to bylo fakt výjimečně a nebylo to nic příjemného, proto jsem utíkala i z domu, většinu času jsem strávila u svého nejlepšího kamaráda, kterej mě vlastně dělal azyl. Jenže pak to začalo tím, že matka prostě už nevěděla co se mnou, tak začala chodit na policii. Každý druhý den mě hledali policajti, vlastně celou tu devítku až do té doby, než mamka, vlastně nevím, jestli mamka, nebo ségra, teďka nevím, zavolaly jednoho chlapa, aby mě našel a takový, a tím začalo to, že jsem se dostala zase na psychický dno, brala jsem prášky, antidepresiva už před tím..“

To byla nějaká sociálka nebo co vlastně?

„Na sociálku jsem chodila před tím, že to podala základka s tím, že jsem nechodila na tu školu, kvůli té šikaně, .. dokonce jsem někdy natajno odjela do pardubic, protože mě hledali vždycky v Holicích“.

Tam si byla u nějakýho známýho?

„Přesně tak, u kamarádky jsem tam strávila hodně času. A vlastně, stal jsem incident, byla jsem obětí sexuálního obtěžování, bylo to na kriminálce a takový, a od té doby,.. mě do toho donutil můj nejlepší kamarád, kterej o tom věděl, protože jemu jednímýmu jsem to řekla. Sociálka samozřejmě mě po tejdnu řekla, že to musí dát na kriminálku, protože je to úřední osoba, a mě nezbývalo nic jinýho. A doma začalo zase peklo. Byl to kamarád mého strejdy, vlastně oni jsou sekuritáci takový, jenže oni o tom člověku prohlašují, že má něco společnýho s mafí. Samozřejmě mě to přišlo divný, protože on mě vždycky našel, aniž by se někoho ptal nebo tak něco. Nevím, jak mě našel, prostě mě vždycky našel. I když jsem byla fakt skvěle schovaná, dycky mě našel. Třeba nikdo o mě ani nevěděl z kamarádů, protože

on mě vyhrožoval, že je zbije, že mě klidně zabije a takový,.. Dokonce jsem se rozešla i se svým bejvalym přítelem kvůli tomu, aby mu neublížil, protože on mi fakt s tím vyhrožoval, že jim ublíží a takový, a já jsem fakt nechtěla, to jsem radši odepsala hodně lidí na kterých mi záleželo a jenom pár z nich při mně pořád stálo ikdyž jsem řekla, že s nima nechci mít nic společného. Nechtěla jsem, aby jim ublížil. A on toho byl schopnej. Ten první incident když mě našel, tak mě dal tak velkou facku, že mě málem vykloubil čelist, a první incident byl, že si mě vyfotil skoro nahou, měla jsem jenom kalhotky, zavezl mě do lesa a tak. Mezi tím prvním a druhým velkým incidentem bylo, jak mě přetáhl. Ségra se stěhovala do nového bytu a on nám pomáhal a takhle ho matka poznala. A vlastně v tom průběhu mě občas mlátil, dokonce mě jednou donutil, abych s klekla na kolena, dala před sebe ruce a dal mi na ruce bychli, takhle jsem musela držet ruce půl hodiny, a můj pud sebezáchovy mi nedovolil tu knihu pustit, nespada mi na zem. Máma o tom věděla,.. On mi dokonce jednou řekl, že je sadista a moji bolest si užívá ze všech nejvíc,.. protože on to dělal i pár jiným holkám, který už jsou dospělý a prej mu za to teď děkují.. Nevim, za co by mu měly děkovat. ... A druhý incident byl, když jsem slavila svého bejvalého narozeniny, a vlastně zase – nepřišla jsem nějak po půl hodině, matka mu hnedka volala, že nejsem doma, tak mě jel hledat, zase mě našel, a zase mě zavezl do lesa, tak mě donutil si kleknout a chtěl abych mu vykourila. Díky bohu jsem to neudělala, fakt jsem se bránila a zaryla jsem si i nehty do obličej, takhle prostě. A tímhle jsem trpěla rok, už jsem nevěděla co s tím, protože matka mi pořád vyhrožovala, že mu zase zavolá, a já jsem se jednou neudržela a všechno jsem jí vyklopila, .. čuměla na mě jak nevím co, a nevěřila mi. Ty dva incidenty nevěděla, jinak věděla všechno. A zpochybňovala mě a jednou mě ten nejlepší kámoš donutil, abych to prostě na tý sociálce řekla, tak jsem to tam řekla, aniž by to máma věděla, a když jsem to doma mámě řekla, že jsem to řekla na sociálce, tak začalo peklo pro mě. Začala, prostě jak jsem si mohla dovolit to vůbec říct na tý sociálce, že prostě jako se to mohlo řešit jinak, a já jsem na ní hystericky vyjela, jak se to kurva mohlo řešit jinak, protože, s prominutím, mám s tím žít celý život, aniž by to bylo nějak vyřešený? A ona na mě řvala, ale pak zavolala ségre, začala před ní dělat divadlo, začala brečet, takže na mě začala ječet zase ségra, a já jsem byla totálně už psychicky na dně, byla jsem v rohu, klepala jsem se, zase jsem měla ty svoje stavy, ikdyž jsem už přestala brát antidepresiva. Přestala jsem je brát proto, protože druhý psychiatr mi řekl, že ať je okamžitě vysadím, nebo mi to zničí organismus. Já jsem začala být hodně agresivní. Ona se zvyšovala postupně dávka a nějak u osmi kapek, což byly potom hodně silný antidepresiva, tak jsem začala být hodně agresivní i prej vůči mámě. Já jsem si to vůbec neuvědomovala, byla jsem prostě pod vlivem prášků, že jsem nevěděla, co se mnou je. Pak jsem je přestala brát a začala jsem vnímat, ale dotědka mi to zůstalo, že někdy mám ty stavy. Někdy se chovám jako totální psychopat. Fakt, já někdy mám temno před očima, že jsem z člověka schopná zbit do němoty. Dokonce jednou jsem zbila holku že zkončila na jipce. O tom máma ani neví. Tím, že jsem zkončila tady v Květný, ve výchovným zařízení, tak on dostal jenom rok a půl podmínku, a já se bojím, že až se vrátím do Holic, tak si mě tam třeba zase najde“.

Takže bys chtěla, aby se tohle nějak dořešilo?

„Nějak tak bych to chtěla dořešit. A upřímně, proto chci jít na práva. Taky. Tohleto mě nějak dokopalo, fakt mě to nějak utvrdilo v tom, že na ty práva chci. Udělám to tak, že tady dostuduju tuhle školu, pak půjdu do brna na nultej ročník na přípravu na vejšku a prostě půjdu na ty práva. A je mi jedno, že to bude osm let, je mi to fuk. Ale ten hajzl si zaslouží být ve vězení. Upřímně, za to, co mi udělal jenom rok a půl podmínka? Není to fěr“.

A dalo by se to, třeba s ředitelem, ještě nějak otevřít, aby se to dořešilo, než půjdeš domů?

„No, takhle, já bych tomu zatím chtěla nechat otevřené průběh. Ono je to pořád otevřený téma u nás doma, ale jinak se nerada o tom nějak moc bavím, ale matka to moc dobře ví. Ona věděla, co mi udělal a často mi vyhrožovala, že ho zavolá. Proto jsem začla ještě víc zdrhat z baráku, a proto jsem skončila vlastně tady“.

Můžeš teď Ty sama udělat něco pro to, aby ses mohla vrátit domů?

„Jelikož jsem hodně temperamentní člověk, tak se snažit krotit. Ikdyž ona bude řvát, tak řešit to s ní v klidu. Ona to sice někdy bere jako provokaci .. Neutýct z domu, ustát to a postavit se tomu čelem. Já jsem vždycky tohle nedokázala, protože jsem se bála, že se zase sesypu. Párkrát se stalo, že mamka do mě hodně ryla a já jsem dostala ten stav úzkosti a ona prostě viděla, že už nemůžu a pořád do mě ryla. Druhej den to zkusila znova, a to už jsem utekla, no“.

Co bys potřebovala se naučit, nebo mít zajištěné, abys byla lépe schopná tohle ustát?

„Já? Já vlastně spíš byla vychovaná, poslední ty tři roky, téma lidma z Holic, s tou partou a tokový, jsem byla hlavně vychovaná tou ulicí. Takže vlastně já jsem k tomu nepotřebovala nic. Ale konflikty mezi partou jsem dokázala ustát a dokázala jsem to vyřešit, ale prostě matka, to je moje matka a vždycky, vždycky mě to bude bolet, vždycky mě bude v životě bolet to, co mě říkala a říká. Resp. říkala mi, že jsem zrůda a tak, dokonce mi říkal i děvko, když věděla, co se mi stalo, a já jsem měla odpor co se týče sexu a tak dále. Prostě jsem k tomu měla odpor a odvážila jsem se něco takovýho po těch letech zkusit třeba po roce a půl. Ale pořád se mi vracely ty vzpomínky. Ale díky Tomovi, kterej my psychicky pomohl, ze začátku hodně, jsem se z toho pomalu nějako dostávám. Matka mi v tom nedokázala pomoci, což mě docela mrzí. Začít s tou matkou komunikovat, protože my se nechováme jako matka s dcerou“.

V tomhle ohledu můžeš něco zlepšit, třeba?

„Já - začít se jí třeba svěřovat. S tím jsem měla problém, a mám tak trošku i doted'ka. Ale snažila jsem se, ještě před tím, než jsem zkončila tady v Květný, tak jsem se trošku snažila, jenže vždycky jsem to třeba něčím podělala...“

A pomohlo to nějak?

„Chvilku to bylo právě v pohodě, že jsme byly mezi sebou v klidu, starala jsem se o školu, učila jsem se sama od sebe a tak, .. A matka na mě byla strašně hodná, až to bylo divný, ale samozřejmě pak sem udělala, že jsem třeba přišla o půl hodiny dýl a neřekla jsem jí, že vůbec jsem venku, a už to začlo od znova. Přitom prostě, je mi skoro 17, za rok a něco mi bude 18 a pořád se ke mně chová jako k malému děcku“.

Co plánuješ potom?

„Nějakou dobu ještě určitě budu u matky, no. Jenže jelikož budu tady na škole, tak budu přes tejdén na intru, střední odborná škola, obor gastronomie, bude tam praxe a tak, což bude lepší, než se jenom učit. Budu mít praxi nějakou alespoň“.

Ještě něco bys chtěla doplnit? Něco dořící?

„Pokud nějaký člověk zažil něco takovýho, co já, tak by to neměl vzdávat a postavit se tomu čelem, protože ten život má člověk ještě před sebou a může cokoliv dokázat. Vždycky ten život má nějaký tmavý chvílky, ale to zlý je k něčemu dobrý. To je tak všechno“.

Příloha 4: Ukázka kódování a analýzy rozhovorů

(FILIP)
II. rozhovor
březen 2018

Už jsi tu nějakou dobu, takže si ZDVOP dostatečně poznal. Jaká očekávání jsi měl, když si na ZDVOP přicházel?

(NE) Uvědomil jsem si, že budu obdivovat práci. Potřebuji pochvaly, třeba "výborně" "příjemně".

„Hej, přesně jsem tady pět měsíců a jedenáct dní. Tak, původně jsem očekával, že prostě.. hnedka ze začátku jsem si o Květný zjišťoval všechno na internetu. Zjistil jsem, že je to farma, že se tady bude něco dělat se zvířaty. Já jsem se zvířaty sice nedělal, ale první den, co jsem se sem zapsal, tak mi ukázali, co dělat. Já jsem ukázal, že to umím, a od té doby jsem chodil každý víkendy a později, bavilo mě to. Alespoň jsem nebyl agresivní. Mě vždycky nějaká práce rukama uklidňuje. A po dvou měsících, co jsem chodil po víkendech, tak mě to ředitel psal jako služby.“

dobrá připravená přístoupi na charakter zařízení

Jaký byl tvůj první dojem, když jsi přijel?

psychické napětí do halch hím

„První dojem bylo čeknutí, protože hned jak jsem nastoupil, tak na mě naběhla s ~~...~~ a hnedka mi to tady začli všechno ukazovat, jak to tady je. Pak se přiznaly, že jsou to kuřačky, pak jsem jim na féra řekl, že jsem kuřák taky. A potom mi vlastně ukazovaly všechny zvířata, který já už jsem viděl samozřejmě, když jsem přijel první den, a vlastně hnedka první den, co jsem tady byl, tak hned předtím se podepisoval papír, že sem nastoupim, a hned po tom dnu jsem nastoupil. A potom jsem chodil normálně na směny. Po nějakým tom času jsem nastoupil na jináči střední a teď zase půjdu na jináči střední. **ZMĚNA ŠKOLY**“

Je něco, v čem ses za těch 5 měsíců v Květné zlepšil?

užívám si práci

„Zlepšil jsem si tady, že občas jsem dokázal zklidnit tu svoji agresi, že když někdo potřebuje kloudně pomoci, tak mu dokážu poradit, že jim dokážu klidně i uklidnit. Potom vlastně díky té práci na farmě a potom díky nějakým lidem jsem dokázal tady zesílit. Na farmě jsem si částečně lehce vypracoval záda a ruce, a vlastně teoreticky potom jsem i tady posiloval s ~~...~~. Tady na těch trámech jsme se přitahovali, Domča dělala holčičí kliky, já jsem dělal klučičí kliky, kliky na kloubech, diamanty, ...“

konice, rta → hlavně jako OBEMÁ

(EXKLUZIVNÍ) AGRESE, AFECT, FYZIC. KONDICE

pochlvala!
milost!

Naučil ses tady za tu dobu i něco nového?

dychám
pro venání!
POCHVALA!
100% mláči
100% dospělých
/ a venání
nebe sama

„Dřív jsem se zvířaty nikdy nědělal, ale jak mi to první den ukázali, tak jsem dokázal je kloudně nakrmit, .. Když jsem měl něco vykydat, tak jsem prostě to měl během hodiny hotový, když jsem to dělal sám, třeba u krav. Vlastně potom jsem měl dělat kanálky, to jsem měl taky během pár vteřin hotový, tam jsem jim vědycky nastlal. Nejlepší zábava tady byla, když jsem tady zůstal na Vánoční prázdniny, byl tady jěnom ředitel, ~~.....~~, já, a ~~.....~~ a Renča a dělali jsme to všichni sami. Vědycky jsme si hnedka rozdělili po ránu práci, a to mě bavilo. Vlastně díky ~~.....~~ jsem tady měl první tetování.“

PRACOV.
ZDATIVOST
(SPOLEKŮST)
POCHVALA

Kdo Ti v Květné Zahradě nejvíce pomohl? A čím?

ředitel
Fiji je na
Máha
více dětí
(NE)KLID!
"my a
Dm"

„Nejvíce mi tady kdo pomáhal tak je většinou ~~.....~~ Když jsem byl vědycky smutnej, tak mi hodně pomáhalo. Vědycky ke mně přišla, vědycky mě totálně uklidnila, vědycky říkala, že to bude dobrý a vědycky když budu něco potřebovat, že jí mám říct. Vlastně z ní se stala taková ZDVOPÁCKÁ mamina. Protože vědycky, když někdo má problém, tak Domča za ním vědycky doběhne, hned ho uklidní a vědycky jsou hned všichni v pohodě. Nebo když se třeba nějaký špatnější vychovatel do nich sere, tak si na něj vědycky dokáže otevřít hubu. Třeba na ~~.....~~ nebo na ~~.....~~“

SMUTEK,
ZRAVENÍ
(dívka
např.)
ŠPATNÍ
(VYCHOVATEL)

Je něco, co se ti v Květné nelíbí a chtěl by si to změnit?

sdílení
hesel
přes
facebook

„Měli by se vyhodit ty špatní vychovatelé. Většinou, když jsou ty víkendy, tak pan ředitel si dělal takovýty svý volna pro půldomkaře a vědycky musí hlavně zdvopáci jít do práce. Protože většinou třeba když já, ~~.....~~ a malý kluci jdeme na farmu, tak tam potkáme maximálně dva, tři půldomkaře a jinak tam děláme zbytek práce my. To se hlavně nelíbí ~~.....~~ a mě se to občas taky nelíbí, protože půldomkaři za to maj zaplaceno a my tam chodíme zadarmo, což je vlastně úplně na prd. Doma jsem si vědycky uklidil a šel jsem ven.“

ŠPATNÍ
VYCHOVATEL
(ROZLOŽENÍ)
PRACĚ
(PRÁČÍ)
PRACĚ

Jaká jsou Tvoje očekávání z návratu z Květné Zahrady?

vyjít
z ústavu
přestoumí

„Po Květný jdu do Žďáru nad Sázavou. Tam je prej nějaký nový výchovnej ústav, hlavně pro kluky a jsou tam prej dvouletý obory, jak jsem teď chodil na kuchaře/čišníka, tak tam je dvouletej obor kuchař/čišník, a budu tam až do 18.“

ZHĚM
SKOLY

Co očekáváš od lidí, se kterými se budeš dále stýkat (rodičů, kamarádů, učitelů)?

strach z toho, že někdy je nepřítel, proto by se mělo

„Co já čekám jako první věc když tam nastoupím, buďto se ke mně zezáčátku budou chovat
neobtěžovat, nebo zezáčátku dostanu po tlamě. Aby získali takovou svoji autoritu. Aby měli to svoje
alfasamectví. Jsou tam kluci 15 - 18.“

SUPEREŘI
HIERARUJE
DOMINANCE

Kdyby si měl tři kouzelná přání, co by sis přál?

ne více
mohl bych

První abych hlavně zůstal v kontaktu s lidma, se kterejma jsem se tady seznámil. Aby jse byli
furt nablízko sebe. Jsou tam povolený víkendy, kdy si někam můžem zajet, což mě napadlo, že

KONTAKT
S DĚTI

každý
naučil
se ani nestare

každý povolenej víkend budu jezdit sem do Květný, aby na mě nezapomněli. Další abych se
naučil kloudně ovládat tu svoji agresi. Protože já vždycky, když jsem agresivní, tak já to
nemám rád. Já se kvůli tomu i rozbřečím. Vždycky když se něco stane při mý agresi, tak já se

(OVLÁDÁVÍ)
AGRESE
(NEKCEPKE)
AGRESE
PĚSTOUNA
& NESPRAV-
EDLNOST

hnedka
rozbřečím
se jim
obávat

hnedka rozbřečím, já to nemám rád. Když jsem byl mladší, tak mí pěstouni mě mlátili, křičeli
furt na mě a byli na mě hnusný, obzvlášť když můj pravej mladší brácha vždycky udělal průser
dama, hnedka to hodil na mě a oni si pěstouni vždycky mysleli, že jsem to fakt udělal já,
protože on začal hrát vlastně takovýto divadlo nejmladšího dítěte. Ty pěstouni mají ještě

je to
jsem
vztahy
k tomu
mám

svoje dvě vlastní děcka, kterejm vždycky podržovali, a já jsem byl prostřední dítě. Což jsem
vždycky schytával všechno já. Třetí věc, hmm.. Udělat všechno dobrý pro ostatní, aby se měli
dobře. Třeba kdyby se zrovna někomu zhoršil vztah, ikdyž zezáčátku byl dobrej, že by se v tom
vztahu hádali ..

VZTAHY
S OP.P.

Chtěl bys ještě něco doříct? Cokoliv Tě napadne.

„Od začátku, co jsem tady, tak se změnilo hodně věcí, vlastně hodně lidí nás opustilo, hodně
lidí zase přišlo, potom se hodně spekulovalo, že někdo přijde a oni si to potom zrušili.

ODCHOD
DĚTI

Jednodušší by bylo pro zdvop, kdyby byl udělanej pro malý děti, co by mělo vlastní místnosti,
a potom vlastně pro starší, protože ty mladší by se naučili starat samy o sebe a ty starší
vlastně taky. A když je to dohromady, tak ty starší se musí starat o ty mladší. Aby se uměly
chovat, aby pomáhaly, a nedělaly kraviny. Ono to není dobře, já bych to udělal podle toho,

STARŠÍ
X
MLADŠÍ

stále ne
středem,
musím
vyhovět,
jako
ně roudatěj

jak jsem se to musel naučit já: já jsem se od mala musel učit chovat se dobře. Když jsem byl
dama, musel jsem se vždycky chovat podle rodičů, aby si nemysleli, že jsem nějaký bastard.
Musel jsem se chovat jako andílek. Potom jsem nastoupil do Květný a to už jsem se konečně
mohl chovat, jak jsem chtěl.”

PĚSTOUNI
(TLAK)

Příloha 5: Plné znění dotazníku pro vychovatele

DOTAZNÍK PRO VYCHOVATELE ZDVOP „KVĚTINÁČ“ PRO HODNOCENÍ Vlivu UMÍSTĚNÍ DĚTÍ DO ZAŘÍZENÍ KVĚTNÉ ZAHRADY NA PROCES JEJICH REEDUKACE A RESOCIALIZACE

Edukace (reedukace) a socializace (resocializace) dětí umístěných ve ZDVOP „Květináč“ je primárně zaměřena na následující charakteristiky, k nimž se vyjádří vychovatelé a) na počátku zařazení dítěte do ZDVOP, b) před odchodem dítěte ze ZDVOP (do rodiny, případně do jiného výchovného zařízení).

Jméno a příjmení dítěte: _____

Jméno a příjmení vychovatele: _____

Datum při vstupu do ZDVOP	
Datum při výstupu ze ZDVOP	
Datum vyplnění	

Vybrány byly takové charakteristiky (dovednosti), jež jsou předmětem působení ve ZDVOP „Květináč“ tzv. ze zákona nebo jež lze výchovným působením v rámci pobytu dítěte v zařízení tohoto typu pozitivně ovlivňovat.

Označte kroužkem hodnotu, která nejvíce odpovídá aktuální pozici dítěte mezi jednotlivými póly uvedených vlastností.

1. Strach

odvážný	1	2	3	4	5	6	7	ustrášený

2. Bezpečí

cítí se v bezpečí	1	2	3	4	5	6	7	cítí se ohrožený

3. Emoční stabilita

vyrovnaný	1	2	3	4	5	6	7	emočně nestabilní

4. Vztah k pořádku (v prostředí, v němž dítě aktuálně žije)

pečlivý	1	2	3	4	5	6	7	nepořádný

5. Osobní hygiena

čistotný	1	2	3	4	5	6	7	nedbající o sebe

6. Schopnost soustředění (na konkrétní činnost – pracovní úkol)

soustředěný	1	2	3	4	5	6	7	roztěkaný

7. Aktivita (v průběhu sebevzdělávání nebo pracovních činností)

aktivní	1	2	3	4	5	6	7	pasivní

8. Trpělivost

trpělivý	1	2	3	4	5	6	7	netrpělivý

9. Zodpovědnost

zodpovědný	1	2	3	4	5	6	7	nezodpovědný

10. Agresivita (ve vztahu k druhým)

mírumilovný	1	2	3	4	5	6	7	agresivní

11. Manuální zručnost

zručný	1	2	3	4	5	6	7	nešikovný

12. Vztah k druhým

smířlivý	1	2	3	4	5	6	7	hádavý

13. Dodržování pravidel

dodržuje pravidla	1	2	3	4	5	6	7	nedodržuje pravidla

14. Samostatnost

samostatný	1	2	3	4	5	6	7	vyžadující vedení

15. Schopnost rozhodování (včetně přijetí odpovědnosti za vlastní rozhodnutí)

schopný činit rozhodnutí	1	2	3	4	5	6	7	váhavý

16. Způsob komunikace

komunikativní	1	2	3	4	5	6	7	mlčenlivý

17. Postavení v kolektivu (dětí v zařízení)

oblíbený	1	2	3	4	5	6	7	neoblíbený

Děkuji za vyplnění dotazníku.